

LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS ATASKAITA

2001 01 01 – 2001 12 31

I. ATASKAITOS STRUKTŪRA

II. ĮSTAIGOS PRISTATYMAS. VEIKLOS TEISINIAI PAGRINDAI

III. FIZINIŲ IR JURIDINIŲ ASMENŲ SKUNDŲ TYRIMAS

IV. SKUNDŲ TYRIMAS KONTROLIERIAUS INICIATYVA

V. VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ ANALIZĖ

- A) Vaikas. Vaiko teisės ir teisėti interesai. Kodėl pažeidžiamos vaiko teisės
- B) Ekonominė-socialinė visuomenės būseną – vaiko raidos terpė
- C) Vaiko teisių apsaugos sistema ir jos trūkumai
- D) Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje
- E) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pasiūlymai vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai šalyje tobulinti

VI. BENDRADARBIAVIMAS ŠALIES VIDUJE. VIEŠOJI KONTROLIERIAUS VEIKLA

VII. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

VIII. TIRTI SKUNDAI (PRIEDAS)

I. ATASKAITOS STRUKTŪRA

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikia Lietuvos Respublikos Seimui pagrindinių kontrolieriaus veiklos sričių apžvalgą bei vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos problematikos Lietuvoje analizę už 2001 metus.

Būtina pasakyti, kad tai vis dėlto nėra absoliučiai visų su vaiko teisių problematika susijusių reiškinių analizė, tačiau šioje ataskaitoje pamėginta atspindėti esminius kontrolieriaus veiklos momentus ir detaliau panagrinėti teisės aktų ir institucines spragas bei kitus trūkumus vaiko teisių apsaugos politikoje ir praktikoje.

2001 metų ataskaitoje atskirai aptariami Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teisiniai pagrindai, fizinių ir juridinių asmenų skundų dėl vaikų teisių ir teisėtų interesų tyrimas, kontrolieriaus tirti skundai savo iniciatyva, analizuojamos pagrindinės vaiko teisių pažeidimų Lietuvoje priežastys ir siekiama vaizdžiai parodyti šių problemų sprendimui būtinus pertvarkymus ir įsipareigojimus valstybės mastu. 2001 metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitoje pagrindinis dėmesys projektuojamas į vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų analizę. Todėl yra išskirtinai ir išsamiai kalbama apie priežastis, nulemiančias didesnius ar mažesnius vaiko teisių ar teisėtų interesų pažeidimus. Pateikiama statistika, aptariami teisės aktų trūkumai ir spragos, taip pat institucinės ir finansinės vaiko apsaugos sistemos spragos, apžvelgiama ekonominė-socialinė vaiko raidos terpė bei valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas vaikų apsaugos srityje, taip pat pateikiami Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pasiūlymai esamai vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos sistemai tobulinti. Juk skiriant nepakankamai dėmesio labiausiai pažeidžiamų mažųjų Lietuvos žmonių problemoms, neįmanoma numatyti žymesnės visuomenės moralinės ir pilietinės pažangos.

Ataskaitoje nagrinėjami ir kai kurie specifiniai vaiko teisių apsaugos aspektai, priklausantys nuo socialinių ir ekonominių veiksnių, nes būtent socialinės sąlygos didele dalimi yra susijusios su vaiko teisių pažeidimų augimu, o ir pačių vaikų nusikalstamumu.

Be kita ko, ataskaitoje pateikiamas gautų skundų pasiskirstymas pagal miestus, apskritis ir rajonus, duomenys apie tyrimų eigą ir rezultatus, kiti statistiniai rodikliai pagal vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetenciją, taip pat atliktų tyrimų analizė. Ataskaitoje analizuojami vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų tyrimai, atlikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva.

II. ĮSTAIGOS PRISTATYMAS. VEIKLOS TEISINIAI PAGRINDAI

Harmoningo vaiko asmenybės vystymosi būtina sąlyga – augti šeimoje, laimės, meilės ir abipusio supratimo atmosferoje.

Suprasdami, kad tai, ką vaikas gaus iš jį supančio pasaulio, tą ir gražins, privalome visur ir visada, imdamiesi bet kokių vaikui darančių įtaką veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus. Vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami, jiems reikia ypatingos apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo.

Neabejotina, kad nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo, o ypač pastaraisiais metais, labai pasikeitė valstybės ir visuomenės požiūris į vaikus. Ir, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus manymu, tebesikeičia teigiama linkme. Tam turėjo įtakos objektyvios, laikotarpio suponotos priežastys. Prieš daugiau nei dešimt metų vaikų teisėmis daugiausiai rūpinosi tik tėvai arba vaikų globėjai, o ir pats žodžių junginys „vaiko teisės“ buvo daugiau ar mažiau nepriimtinas, esą vaikas yra mano vaikas ir kokios dar gali būti teisės atsietos nuo šeimos. Tačiau dabar sąvoka „vaikai“ įgauna kitokį svorį ir reikšmę tiek vietos bendruomenėse, tiek valstybės reikaluose. Patys vaikai turi kitokį statusą visuomenės gyvenime, o vaikų teisės apima gerokai platesnį teisinių santykių ratą.

Kalbant apie vaiko teises, paprastai turima galvoje, kad vaikus reikia saugoti ir kad jie turi teisę į apsaugą. Tai reiškia, kad yra svarstoma, kaip vaikai ginami ir kaip galime jų apsaugą pagerinti tobulindami valstybės įstatymus, prisijungdami prie tarptautinių dokumentų ir kurdami jų laikymosi tvarką. Reikia pripažinti, kad šioje srityje nemažai padaryta, nemažai daroma, bet dar daug ir greitai laiku teks padaryti. Besikeičiantį valstybės požiūrį į vaikus ir vaikystės politiką bei požiūrį į vaiką kaip žmogų, turintį prigimtines žmogaus teises ir esantį valstybės piliečiu, liudija ir tuo pačiu sąlygoja plati gama įvairių tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų ir kitų dokumentų. Svarbiausias iš jų - nuosekliausias ir išsamiausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas – Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Konvencija pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų, t.y. asmenų iki 18 metų, teises, gina vaikų teisę į tinkamą apsaugą, aprūpinimą bei, kas nemažiau svarbu, teisę dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Juk mes, siekdami sukurti tobulą ir efektyvią vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos sistemą, turime ne tik motyvuotai išreikšti savo nuomonę ir jos besąlygiškai laikytis, bet ir visuomet išklaudyti vaikus bei įtraukti juos į sprendimų priėmimo procesus. Konvencijoje nurodoma, kad valstybės - dalyvės imasi visų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, siekdamos apginti vaiką nuo visų formų fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimo ar

piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo bei nerūpestingo ir grubaus elgesio, išnaudojimo, įskaitant seksualinį, kuriuos gali patirti iš tėvų ar globėjų.

Deja, reikia pripažinti, realybėje vaiko teisių gynybai skiriama nepakankamai dėmesio.

Įgyvendindamas 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, 1996 m. kovo 14 d. Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, į kurį buvo perkeltos visos pagrindinės Vaiko teisių konvencijos nuostatos. Šiame įstatyme, remiantis tarptautinės teisės normomis bei principais, atsižvelgiant į nacionalinės teisės tradicijas ir specifinę vaiko padėtį šeimoje bei visuomenėje, įteisintos pagrindinės vaiko teisės, laisvės ir pareigos. Įstatymas reguliuoja vaiko elgesio kontrolės ir jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas principas, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Konstitucijos 39 straipsnis nustato, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas. Konstitucijos 73 straipsnio, reglamentuojančio Seimo kontrolierių institucijos funkcijas, 3 dalyje nustatyta, kad „prireikus Seimas steigia ir kitas kontrolės institucijas. Jų sistemą ir įgaliojimus nustato įstatymas“. Taigi Konstitucija numatė Seimui galimybę, esant būtinumui, steigti kitas kontrolės institucijas.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei tarptautiniuose susitarimuose įtvirtintomis nuostatomis, taip pat atsižvelgiant į priimtus įsipareigojimus, buvo parengtas ir Seimo 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (Žin., 2000, Nr. 50-1432). Šio įstatymo pagrindinis tikslas – sudaryti teisinis prielaidas, leidžiančias užtikrinti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą ir jų laikymosi priežiūrą Lietuvoje, taip pat kontroliuoti valstybės, savivaldos, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklą, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai.

Priimdama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą Lietuva išreiškė savo poziciją ir esamą susirūpinimą vaiko teisėmis, taip pat valstybės nuostata, kad vaiko, labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario, teisėms ir teisėtiems interesams turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Kiekvienas vaikas, taip pat teisėtas jo atstovas turi žinoti, kokios teisės vaikui yra garantuojamos, ir mokėti naudotis valstybės deklaruojama specifine apsauga. Tokia valstybinio masto vaiko teisių apsauga yra ypač svarbi

silpniesiems, mažiau apsaugotiems, labiau pažeidžiamiems, tiems, kurie kartais yra tarsi šalia visuomenės ar net už jos ribų ir vis dėlto iš kurių daugiausiai tikimasi ateityje. Neabejotina, kad, kuriant Lietuvoje pilietinę lygių teisių ir galimybių visuomenę, reikia stengtis, kad vaikas, esantis bet kurios bendruomenės pagrindas ir neabejotinai Lietuvos visuomenės ateities garantas, realiai turėtų tokias galimybes ir teises, kokias turi ir suaugę žmonės, galintys savarankiškai pasirūpinti savo teisėtų interesų gynimu.

Taigi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijos įkūrimas (beje, Lietuva tebėra pirmoji iš Baltijos šalių (Latvijos ir Estijos), turinti tokią instituciją) pastaruoju metu yra vienas reikšmingiausių Lietuvos valstybės valdžios žingsnių, skatinančių bei optimizuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą. Tai buvo patvirtinta ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 26-ojoje sesijoje, vykusioje 2001 m. sausio 8–26 d. Ženevoje, Vaiko teisių komiteto ekspertų išvadose dėl Lietuvos Respublikos įžanginės ataskaitos apie JT Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą šalyje. Seimui priėmus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą, buvo beveik baigta suformuoti kokybiškai nauja ir veikli vaikų teisių apsaugos institucijų sistema Lietuvoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas konkrečiai aptarė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos principus, teisinius pagrindus, kompetenciją, teises ir pareigas bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą – įstaiga yra savarankiška (atskaitinga tik Seimui) vaiko teisių laikymosi priežiūros ir kontrolės valstybės institucija, išlaikoma iš valstybės biudžeto. 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas Seimo nutarimas „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos“, kuris iš dalies konkretizavo vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijas ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teisinius pagrindus, kuriais remiantis nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Nuo 2000 m. lapkričio 1 d. Seimo nutarimu „Dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus skyrimo“ buvo paskirtas vaiko teisių apsaugos kontrolierius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga – tai savarankiška vaiko teisių laikymosi priežiūros ir kontrolės institucija, išlaikoma iš valstybės biudžeto, steigama Seimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veiklą grindžia teisėtumo, nešališkumo, viešumo, vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetiškumo bei nepriklausomumo priimant sprendimus principais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, eidamas tarnybines pareigas, yra nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų ar piliečių ir vadovaujasi tik įstatymais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktos šios teisės:

- teikti pasiūlymus Respublikos Prezidentui, Seimui bei Vyriausybei dėl galiojančių teisės aktų, susijusių su vaiko teisių apsauga, pakeitimų rengimo ar naujų teisės aktų priėmimo;

- reikalauti ir gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, informaciją, paaiškinimus, protokolus bei kitus dokumentus, kurie jam reikalingi šio įstatymo nustatytais pareigoms vykdyti;

- turint informacijos apie nenurodytus skunduose vaikų teisių ar jų teisėtų interesų pažeidimus, pradėti jų tyrimą savo iniciatyva arba perduoti juos tirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms;

- nekliudomam įeiti į valstybės ir savivaldybių institucijas ar įstaigas, nevalstybines vaikų įstaigas ir susipažinti su jų veikla;

- dalyvauti Seimo ir Vyriausybės posėdžiuose, kuriuose svarstomi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga susiję klausimai, ir pareikšti savo nuomonę;

- susipažinti su išnagrinėtomis teisme bylomis, kurios yra susijusios su vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimu;

- surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus reikalavimų nevykdymo;

- dalyvauti Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės įsteigtų komisijų ar kitų institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, posėdžiuose;

- kitos teisės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigos:

- tirti fizinių ir juridinių asmenų skundus dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, bei priimti vieną iš sprendimų, numatytų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 25 straipsnyje;

- kontroliuoti, kaip Lietuvoje yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos;

- prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai;

- siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą;

- vadovauti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai;

- teikti informaciją visuomenei, visuomenės informavimo priemonėms apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje;

- atstovauti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai valstybės, nevalstybinėse institucijose bei tarptautinėse organizacijose;

- kitos pareigos.

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis:

- kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo;

- pats vaikas.

PASTABA: *kai vaikas kreipiasi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių raštu, skundo turiniui įstatymo numatyti specifiniai reikalavimai netaikomi.*

Pareiškėjo prašymu jo pavardė, vardas skundo tyrimo procedūros metu neskelbiami.

Skundą gali pateikti fizinis ar juridinis asmuo, kai manoma, kad:

1) fizinis ar juridinis asmuo pažeidė Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Respublikos Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų, kitų teisės aktų, taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo ginamas vaiko teisės ir teisėtus interesus;

2) kitais atvejais, kai manoma, kad pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai.

Skundo turinys

➤ Adresatas – vaiko teisių apsaugos kontrolierius.

- Pareiškėjo vardas, pavardė ar institucijos pavadinimas, adresas, telefono numeris.
- Apskundžiamų juridinių asmenų, įmonių, neturinčių juridinio asmens teisių, pavadinimai ar apskundžiamų asmenų vardai, pavardės ir pareigos, įstaiga, kurioje dirba.
- Skundžiamo sprendimo pavadinimas ir priėmimo data arba skundžiamųjų veiksmų (neveikimo) apibūdinimas, jų padarymo laikas ir aplinkybės.
- Prašymas vaiko teisių apsaugos kontrolieriui.
- Priedamų dokumentų sąrašas.
- Skundo surašymo data ir pareiškėjo parašas.

Prie skundo gali būti pridedama:

- skundžiamo sprendimo nuorašas;
- turimi įrodymai ar jų aprašymas;
- siūlomų apklausti asmenų sąrašas, nurodant jų adresus ir kokias aplinkybes ar informaciją jie gali patvirtinti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnis „Skundo vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateikimo ir priėmimo tvarka” nustato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, gavęs skundą žodžiu arba pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymių ir manydamas, kad pateikta informacija ar pastebėti požymiai yra teisingi, gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Skundams vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateikti nustatytas 3 metų nuo skundžiamųjų veiksmų padarymo terminas. Skundai, pateikti praleidus šį terminą, nenagrinėjami, jeigu vaiko teisių apsaugos kontrolierius nenusprendžia kitaip. Įstatymas nustato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius skundą išnagrinėja ir atsako pareiškėjui per mėnesį nuo skundo gavimo dienos. Tačiau prireikus skundo nagrinėjimo metu atlikti papildomą tyrimą (gauti dokumentus, paaiškinimus, apklausti suinteresuotus asmenis), vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimu šis terminas gali būti pratęstas, bet ne ilgiau kaip iki 6 mėnesių.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas kontrolieriui suteikia teisę, išnagrinėjus skundą, priimti vieną iš šių sprendimų:

- perduoti skundą kitai institucijai;
- pareikšti ieškinį teisme;
- aptikus nusikaltimo požymių, perduoti medžiagą atitinkamoms institucijoms;
- įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus;

- įstaigai, įregistravusiai institucijai, susijusiai su vaiko teisių apsauga, kuri savo veikla pažeidė vaiko teises ar jo teisėtus interesus, arba institucijos steigėjui teikti siūlymą svarstyti klausimą dėl institucijos tolesnės veiklos tikslingumo;
- siūlyti tikrinamų institucijų ar jų aukštesniųjų institucijų vadovams, kad jie skirtų drausmines nuobaudas asmenims, kaltiems dėl vaiko teises ar jo teisėtus interesus ginančių įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimų;
- siūlyti įstatymų nustatyta tvarka pakeisti arba panaikinti įstatymams, Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims bei kitiems teisės aktams prieštaraujančius sprendimus;
- nustatius tikrinamų fizinių ar juridinių asmenų veiklos trūkumų ar įstatymų pažeidimų, dėl kurių yra pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, pažeidėjus įspėti ir pagal savo kompetenciją siūlyti fiziniams asmenims ar juridinių asmenų vadovams pašalinti pažeidimus;
- atmesti skundą, kai nepasitvirtina jame nurodyti pažeidimai.

Atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius atsisako nagrinėti skundą, jeigu:

- skundo dalykas neatitinka skundo pateikimo pagrindų;
- skundas paduotas praėjus skundo pateikimo terminui, jeigu vaiko teisių apsaugos kontrolierius nenusprendžia, kad skundas gali būti nagrinėjamas;
- skundo dalykas priklauso kitų valstybės valdžios ar valdymo ir kontrolės institucijų kompetencijai;
- dėl to paties skundo dalyko yra iškelta baudžiamoji byla, vyksta parengtinis tyrimas, teisminis nagrinėjimas ar yra priimtas procesinis sprendimas nutraukti bylą, arba skundas jau buvo išnagrinėtas teisme ar kitoje kontrolės institucijoje.

Apie atsisakymą nagrinėti skundą ir atsisakymo pagrindus pareiškėjas informuojamas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo skundo gavimo dienos.

Skundo tyrimo metu išaiškėjus nurodytoms aplinkybėms arba pareiškėjui nepateikus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui duomenų, be kurių neįmanoma pradėti skundo tyrimo, skundas paliekamas nenagrinėtas.

Pakartotinai dėl to paties dalyko paduotas skundas nenagrinėjamas.

Apibendrinant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą reglamentuojančius teisės aktus, galima išskirti šias pagrindines kontrolieriaus veiklos kryptis:

1) fizinių ir juridinių asmenų skundų dėl vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo tyrimas, taip pat tokių pažeidimų tyrimas, pradėtas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva;

2) Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje, įgyvendinimo kontrolė;

3) institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūra ir kontrolė;

4) priemonių, kaip pagerinti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvos Respublikoje, siūlymas Seimui ir Vyriausybei.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius Seimo 2000 m. lapkričio 1 d. nutarimu „Dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus skyrimo“ buvo paskirtas nuo 2000 m. lapkričio 1 d., tačiau esminiams darbams labai trukdė tai, kad steigiant naują instituciją nebuvo numatytos patalpos kontrolieriaus įstaigai, nebuvo surinktas įstaigos personalas, gana ilgai užtruko įstaigos steigimo darbai bei aprūpinimas būtinomis techninėmis ir kitomis darbo priemonėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos kūrimosi ūkiniai-finansiniai sunkumai kliudė įstaigai dar efektyviau atlikti įstatymo pavestas funkcijas. Didelę įtaką įstaigos veiklai darė kontrolieriaus darbui tinkamų patalpų ir sąlygų neturėjimas – iki 2001 m. lapkričio mėnesio Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga buvo įsikūrusi Lietuvos Respublikos Seimo I-ųjų rūmų dviejuose kabinetuose. Nuo 2001 m. lapkričio mėnesio Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga persikėlė į naujas patalpas Subačiaus g. 5.

Įsteigus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą buvo parengti įstaigos veiklai reikalingi vidaus norminiai dokumentai bei kiti teisės aktai, būtini įstaigos darbui (darbo reglamentas, pareiginės instrukcijos, bylų nomenklatūra ir kt.).

Numatoma vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjų bei padėjėjų darbo veiklą vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugos srityje organizuoti teritoriniu pagrindu, t. y. pagal apskritis. Tokie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atstovai apskritims padės geriau atlikti minėtas bei kitas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatytas funkcijas. Atsižvelgiant į darbuotojų skaičių, planuojama diferencijuoti įstaigos veiklą trimis pagrindinėmis kryptimis: skundų tyrimas; viešoji įstaigos veikla ir informavimas apie ją; teisės aktų vaiko teisių apsaugos srityje analizė ir tobulinimas. Be to, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje planuojami organizuoti periodiniai, atsižvelgiant į tirtų skundų pobūdį, gausą ir specifiką, apskričių vaikų teisių apsaugos specialistų, taip pat nevyriausybinių pasitarimų aktualiaisiais vaikų teisių apsaugos klausimais.

III. FIZINIŲ IR JURIDINIŲ ASMENŲ SKUNDŲ TYRIMAS

Viena iš pagrindinių ir svarbiausių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų – tirti fizinių ir juridinių asmenų skundus dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo V skirsnyje „Kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarka ir skundų tyrimas“ nustatyta skundų priėmimo tvarka, skundų pateikimo ir ištyrimo terminai, reglamentuojamas skundo turinys bei skundų tyrimo eiga, numatyta, kokius sprendimus kontrolierius yra įgaliotas priimti. Taip pat nustatyti atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai bei skundo tyrimo rezultatų įforminimas. Minėto įstatymo 18 straipsnis nustato, kad į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, įmonė, neturinti juridinio asmens teisių, taip pat į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis ir pats vaikas. Pažymėtina, jog kai vaikas pats kreipiasi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių raštu, vaiko kreipimuisi netaikomi skundo turinio specialūs reikalavimai. Pagal 20 įstatymo straipsnį skundas vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateikiamas raštu arba žodžiu, registruojamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ir pradedamas jo tyrimas. Bendra taisyklė – anoniminiai skundai nenagrinėjami, jeigu vaiko teisių apsaugos kontrolierius nenusprendžia kitaip. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatos numato, jei pareiškėjas prašo, pavardės ir vardo tolesniame skundo tyrime neskelbti.

Svarbu pažymėti, kad, turint galvoje vaiko teisių apsaugos specifiškumą, galima teigti, jog daugelio vaiko teisių apsaugos kontrolieriui paduodamų skundų tyrimas yra labai komplikotas. Dažnai tam, kad būtų galima nustatyti vaiko interesą, tenka ne tik išsamiai apklausti su skundu susijusias institucijas, bet ir važiuoti į vietą, kalbėtis su vaiku, vaiko artimaisiais, draugais, giminėmis, kaimynais, įvertinti vaiko gyvenamąją aplinką, buitines sąlygas. Kartais tai tenka daryti ir po kelis kartus. Net ir priėmus sprendimą dar ilgai bendraujama su savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybomis, kitomis kompetentingomis institucijomis, siekiant nustatyti, ar pašalintos vaiko teisių pažeidimus sąlygojusios priežastys, ar užtikrintas ugdymas, ar jis yra suprastas ir pan. Dėl to ypatingas dėmesys ir parama turi būti teikiama Vaikų teisių apsaugos tarnyboms, kurios šiuo metu bene vienintelės institucijos, regioniniu mastu įgyvendinančios ir ginančios vaikų teises, taip pat įgyvendinančios Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencijos bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas.

Dažnas atvejis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktikoje, kai vaikas suaugusiųjų asmenų tarpusavio konfliktuose tampa šių konfliktų sprendimo įrankiu bei svariu valstybės institucijų argumentu. Pasitaiko, kad vaikui atkakliai formuojama atitinkama nuostata ir jau be psichologo pagalbos neįmanoma nustatyti, ar vaikas adekvačiai vertina situaciją, ar tik atkartoja suaugusiojo įkaltą tekstą. Kartais tik po ilgo tyrimo paaiškėja, kad tas ar kitas vaikas, ištirpus nepasitikėjimo ledams, pasako, kad tai tėtis ar mama liepę taip kalbėti, o jis, bijodamas fizinio ar psichinio smurto, taip ir kalbėjęs. Taigi problemų daug ir įvairių.

Įstaigos veiklos specifika, tiriamų skundų sudėtingumas bei itin didelė atsakomybė nustatyti vaiko interesą lemia, kad efektyviam ir objektyviam įstaigos darbui yra būtinos nuolatinės išvykos tiriant skunduose nurodytas aplinkybes vietose, taip pat ir kontroliuojant su vaiko teisių apsauga susijusias institucijas. Deja, dėl didelio darbo krūvio ir mažo darbuotojų skaičiaus tai dažnai tampa beveik neįmanoma.

Be kita ko, pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencija yra griežtai ribota teisės aktų nuostatomis, ir kontrolierius negali kištis į kitų valstybės institucijų veiklą ar kitaip daryti įtaką jų priimamiems sprendimams. Nepaisant to, siekiant apginti nepilnamečių vaikų interesus, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui neretai tenka kreiptis į atitinkamas valstybės institucijas su prašymu priimant atitinkamus sprendimus atsižvelgti ir nepažeisti teisės aktais garantuotų vaiko teisių. Pavyzdžiui, į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą dažnai kreipiamasi dėl nepilnamečių teisių į gyvenamąjį būstą gynimo. Yra daug atvejų, kai kontrolieriaus įsikišimo dėka gyvenamoji vieta buvo sugrąžinta ar palikta šeimai ir tokiu būdu buvo apginta įstatymo vaikui garantuota teisė į gyvenamąjį būstą, nors formaliai įstatymu kontrolierius to daryti nebuvo įgaliotas. Neretai atvejai, kai į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipiamasi vykstant ar jau esant priimtam teismo sprendimui iškeldinti šeimą, kurioje auga nepilnamečiai vaikai, iš užimamo būsto. Ypač dažnai tai nutinka tėvams nesugebant atsiskaityti keletą metų iš eilės už buto nuomą bei komunalines paslaugas žinybiniuose butuose. Tokiais atvejais vaiko teisių apsaugos kontrolierius, kreipdamasis į atitinkamą instituciją su prašymu atsižvelgti į teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises ir teismo sprendimo vykdymo metu imtis priemonių, kad būtų išvengta vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, gali tikėtis tik institucijos geranoriškumo sprendžiant susidariusią problemą. Tačiau galime pasidžiaugti, kad tokie prašymai nelieka be atgarsio.

Labai populiarūs skundai dėl globos nustatymo ar jos panaikinimo teisėtumo/neteisėtumo. Vaikų teisių apsaugos tarnybos kaltinamos vilkinimu priimti sprendimus dėl globos nustatymo, neobjektyvumu, nepagrįstu globos panaikinimu ir vaiko grąžinimu tėvams. Neneigsime, kad kai kuriais atvejais globa iš tiesų tampa veršlavimo

objektu, globėjai, piktnaudžiaudami savo teisėmis, naudoja gaunamą globos pašalpą ne tik globotinių, bet ir savo poreikiams tenkinti. Panaikinus globą tokie asmenys piktinasi netekę vieno iš pragyvenimo šaltinio.

Kontrolierius visada atkreipia vaikų teisių apsaugos tarnybų dėmesį, kad, sprendžiant suaugusių žmonių tarpusavio nesutarimus, visuomet ir bet koku atveju turi būti išskiriami vaiko interesai ir priimant atitinkamą sprendimą pirmenybė būtų teikiama jiems.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama gaunamus nusiskundimus tarnybų, taip pat kitų institucijų veikla, yra teikusi siūlymus atitinkamiems vadovams įvertinti savo darbuotojų priimtus sprendimus ir imtis drausminių priemonių šių asmenų atžvilgiu.

Yra atvejų, kai tik įsikišus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai Vaiko teisių apsaugos tarnyba atsisakė išduoti leidimą atitinkamam sandoriui nekilnojamuoju turtu, ir nepilnamečio teisės bei teisėti interesai buvo apginti.

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių taip pat kreipiamasi smurtavimo vaikų atžvilgiu atvejais, norint, kad būtų skubiai reaguota. Tada kontrolieriui tenka vykdyti įstatymo nepavestas funkcijas. Aiškinantis smurtavimo atvejus bendradarbiaujama su tardymo, prokuratūros ir kitomis teisėsaugos institucijomis, siekiant paspartinti nusikaltimų ar administracinių teisės pažeidimų tyrimą. Tuo tarpu pagrindinė kontrolieriaus funkcija – išsiaiškinti, ar asmens veika (ne)buvo pažeistos vaiko teisės.

Neramina, kad neretai gaunami skundai, kai kontrolierius yra bejėgis padėti. Yra atvejai, kaip, pavyzdžiui: vaiko paėmimas ir neleidimas jam bendrauti su kitu tėvu, bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas ir pan., kai ginčo išsprendimas iš esmės priklauso tik nuo ginčo šalių geranoriškumo, teisės aktai leidžia tėvams atitinkamus klausimus spręsti patiems, o nesutarus jie gali kreiptis į teismą.

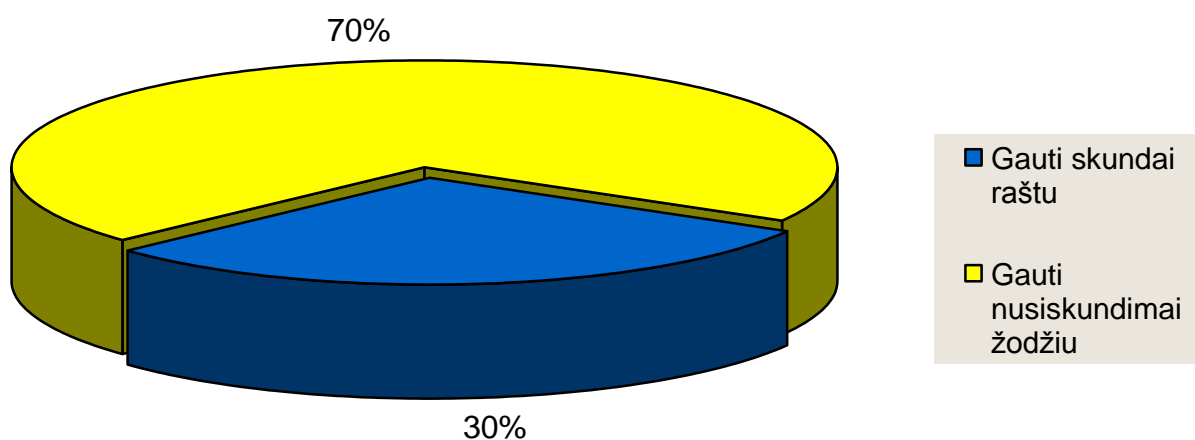
Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipiamasi paraleliai pateikiant ieškinį teisme, arba jau vykstant teisminiam bylos nagrinėjimui. Pažymėtina, kad šiuo atveju kontrolierius, vadovaudamasis teisės aktų nuostatomis, kurios garantuoja teismams nepriklausomumą ir draudžia kitoms valstybės institucijoms kištis į jų darbą, yra priverstas atsisakyti nagrinėti tokius skundus.

Taigi fizinių ir juridinių asmenų skundų tyrimas yra viena iš pagrindinių ir svarbiausių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų. Taip yra todėl, kad, pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą, tik išnagrinėjęs skundą ar atlikęs tyrimą savo iniciatyva bei atlikto tyrimo rezultatus įforminęs atitinkama pažyma, vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali priimti vieną ar kelis įstatyme nustatytus sprendimus. Gaila, tačiau kitais atvejais, t. y. neatlikdamas konkretaus atvejo tyrimo, kontrolierius negali priimti jokių sprendimų.

Per atsiskaitomąjį laikotarpį (2001 01 01 – 2001 12 31) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo **106 skundus** raštu dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, iš jų **18 asmenų skundų** Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai buvo persiųsti kitų valstybės institucijų.

Per minėtą laikotarpį gauta **apie 250 nusiskundimų žodžiu** (telefonu, pokalbių, susitikimų metu). Per atsiskaitomąjį laikotarpį, remiantis šiais nusiskundimais, taip pat atsižvelgiant į žiniasklaidos publikacijas dėl pažeistų vaiko teisių bei teisėtų interesų, vaiko teisių apsaugos kontrolierius pradėjo **14 tyrimų savo iniciatyva**. Dėl kitokių, nepriklausančių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai, nusiskundimų interesantai buvo nukreipti į kompetentingas institucijas arba jų keliamos problemos buvo išspręstos kitu būdu.

2001 metais gauti skundai

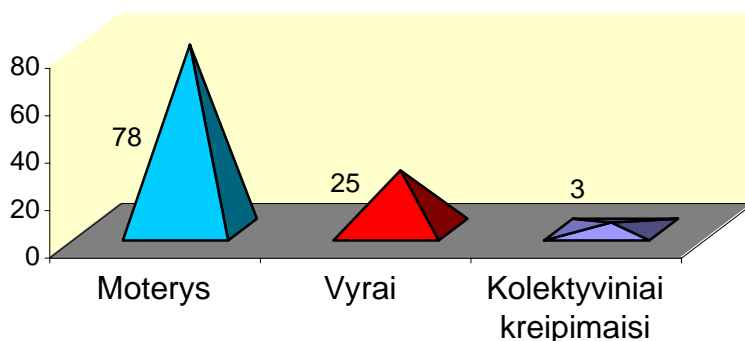

Į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą per atsiskaitomąjį laikotarpį dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo kreipėsi **78 moterys, 25 vyrai**. Pateikti **3 kolektyviniai skundai**.

Pažymėtina, kad dėl objektyvių priežasčių (ilga sudėtingesnių skundų tyrimo procedūra, būtinumas išklausti abi skundo puses, suinteresuotų asmenų apklausa,

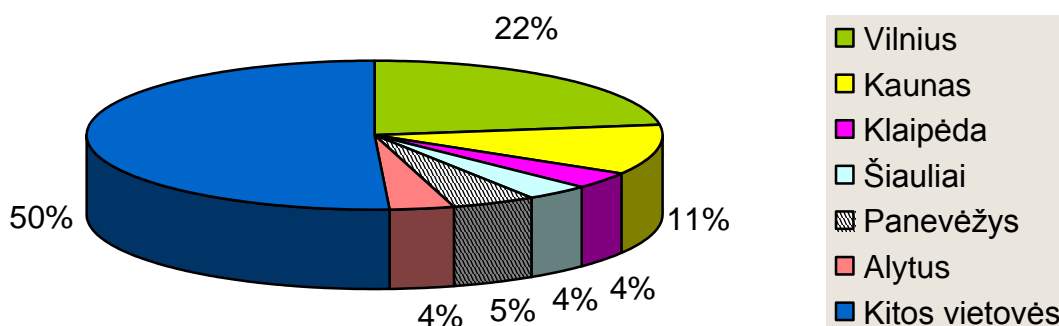
vykimas į vietą ir pan.) keletas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2001 metais pradėtų tirti skundų buvo baigti tirti 2002 metų pirmaisiais mėnesiais.

2001 metais į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipėsi

Išanalizavus, iš kokių Lietuvos vietovių dažniausiai asmenys kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, pažymėtina, kad dažniau kreipėsi didžiųjų miestų gyventojai – Vilniaus ir Kauno.

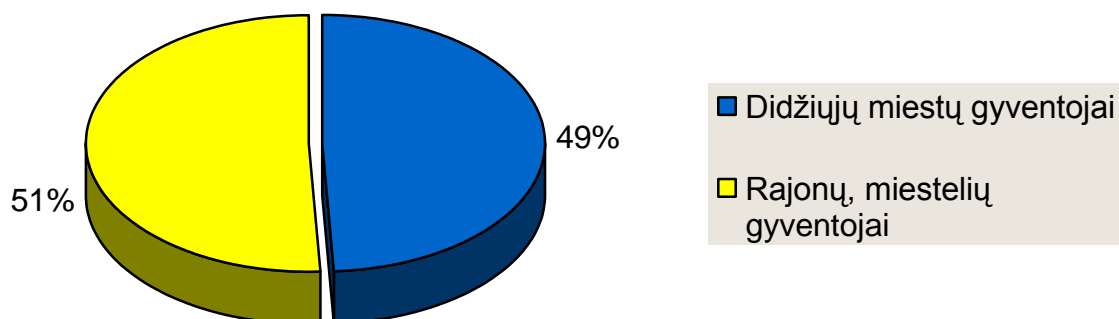
Asmenų, pateikusių skundus kontrolieriui, pasiskirstymas pagal miestus

Gyventojų, pateikusių skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą yra gana tolygus. Rajonų, miestelių gyventojai buvo taip pat aktyvūs kaip ir didžiųjų miestų gyventojai.

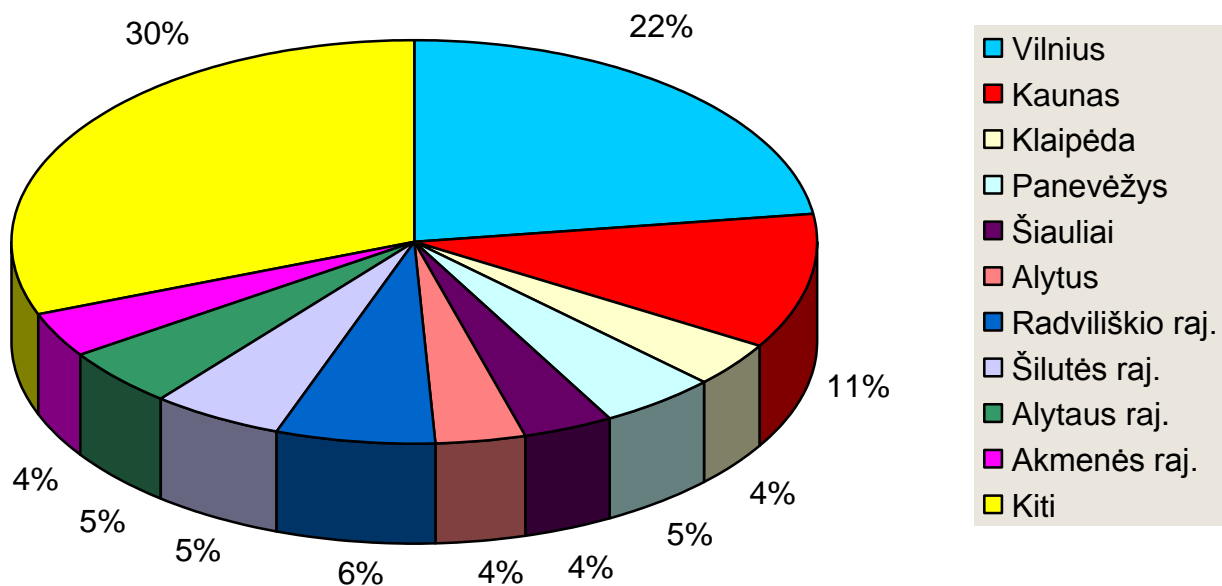

Asmenų, pateikusių skundus kontrolieriui, pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę

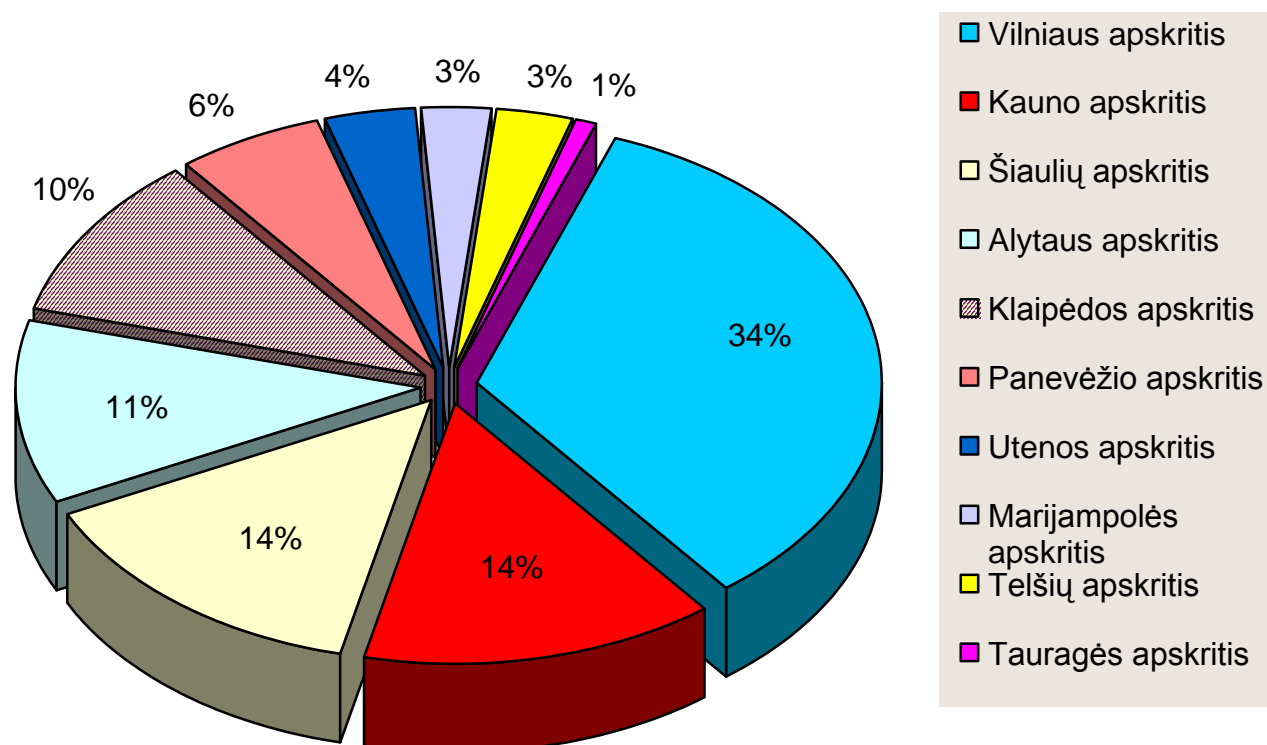
Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių per atsiskaitomąjį laikotarpį dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų daugiausia skundėsi Vilniaus miesto gyventojai.

Pareiškėjų pasiskirstymas pagal miestus ir rajonus

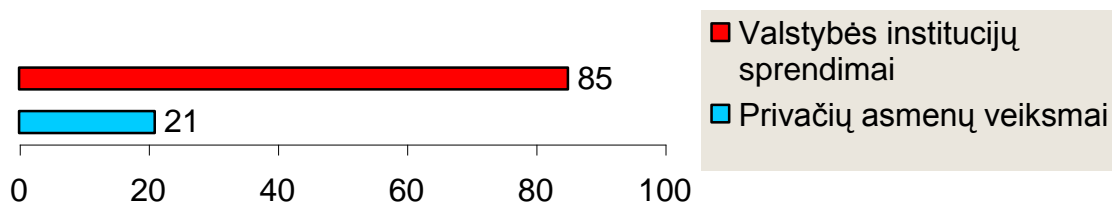
Daugiausia skundų gauta iš didžiųjų Lietuvos apskričių, t. y. Vilniaus, Kauno, Šiaulių.

Pareiškėjų pasiskirstymas pagal apskritis

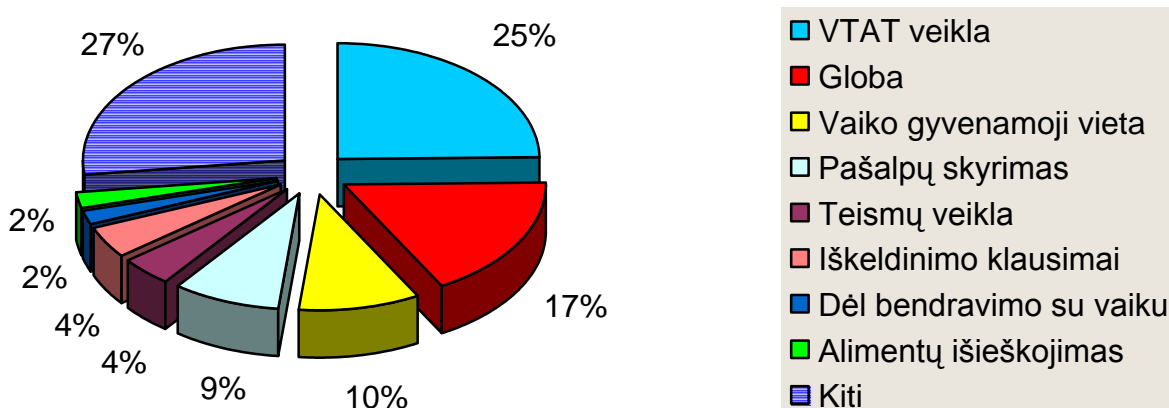
Daugiausia skundų per atsiskaitomąjį laikotarpį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo dėl valstybės ar vietos savivaldos institucijų veiksmų (neveikimo), dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai. Pareiškėjai taip pat dažniausiai skundžiasi dėl savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų ir atskirų jų darbuotojų veiklos, tarnybų darbuotojų ir vadovų veiksmų, atstovaujant nepilnamečių teisėms bei teisėtiems interesams, ir jų neobjektyvumo ar šališkumo, sprendžiant kitus kilusius ginčus šeimose, susijusius su vaiko teisėmis bei teisėtais interesais. Taip pat skundžiamasi teismų veiklos, antstolių veiklos teismo sprendimo vykdymo proceso metu.

Skundų objektas (dažnai objektai sutampa)

Didelę dalį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nagrinėjamų skundų sudaro raštu gauti skundai dėl globos steigimo (panaikinimo), vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vaiko teisės į gyvenamąjį būstą pažeidimo, bendravimo su vaiku tvarkos, alimentų nemokėjimo (išlaikymo neteikimo), piktnaudžiavimo tėvų valdžia, vaikų išvykimo į užsienį tvarkos pažeidimų, nuostatų, reglamentuojančių institucinę globą, pažeidimų, pašalpų ir socialinių išmokų skyrimo/neskyrimo ir kt.

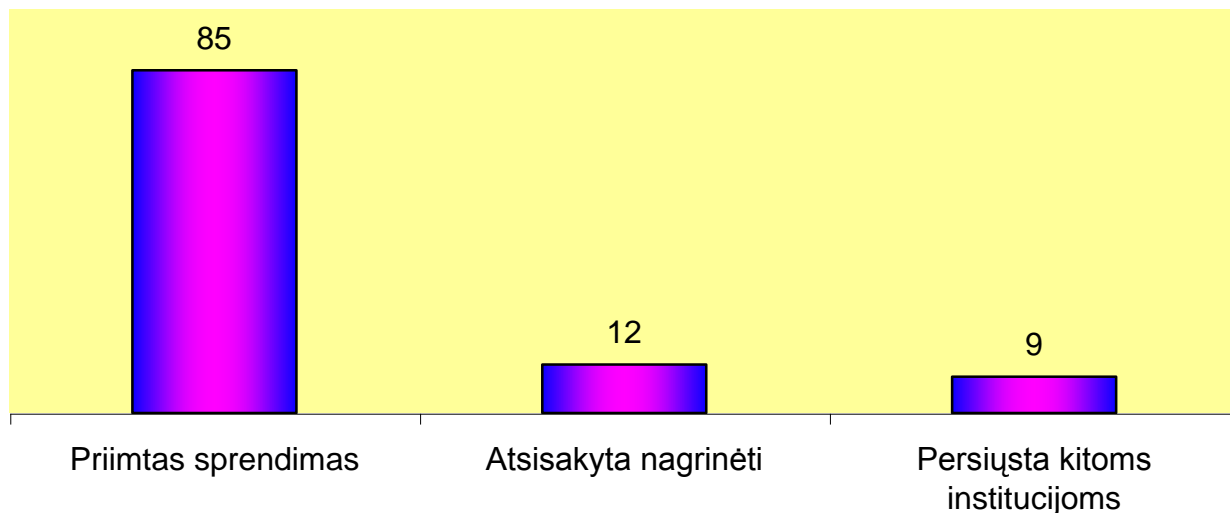
Skundų problematika (tematika)

Pažymėtina, kad beveik visi per atsiskaitomąjį laikotarpį gauti skundai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus yra ištirti ir dėl jų priimti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus

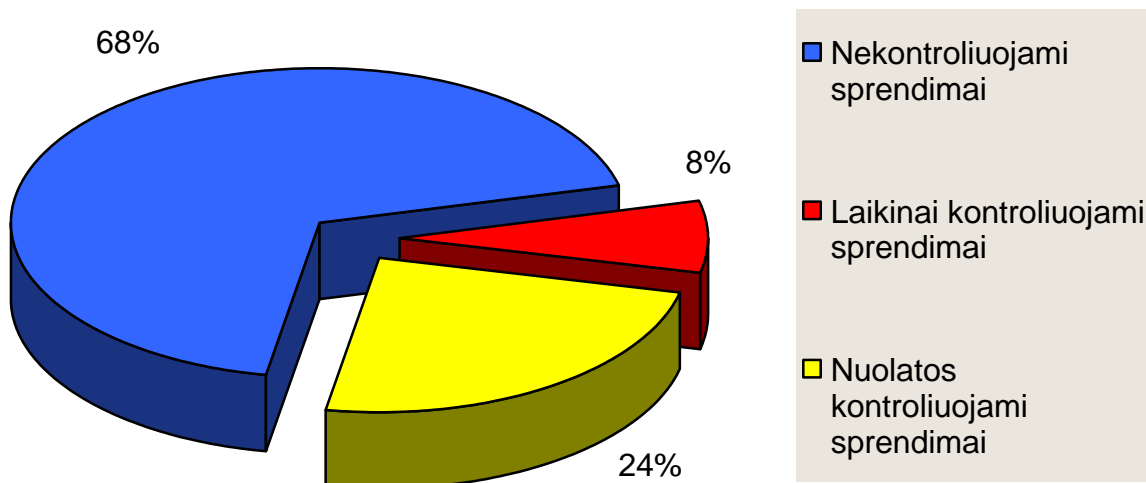
įstatyme numatyti sprendimai. Iš 106 per atsiskaitomąjį laikotarpį gautų skundų tik dviejų skundų tyrimas kontrolieriaus įstaigoje dar yra tęsiamas.

Pareiškėjų skundų tyrimo rezultatai

Svarbu tai, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas efektyviai ir laiku įvykdyti savo sprendimą, veda atskirą priimtų sprendimų vykdymo priežiūros apskaitą. Pagal skundo sudėtingumą, reikšmingumą ir pažeisto objekto savybes Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje visi sprendimai skirstomi į: 1) kontroliuojamus nuolatos, 2) kontroliuojamus laikinai, 3) nekontroliuojamus.

Sprendimų vykdymo priežiūra

Siekdami per daug neišsiplėsti, pateikiame tik kelių reikšmingiausių skundų, apimančių ne vieną, o kelis skundo objektus pagal pareiškėjų dažniausiai skundžiamas arba labiausiai problemiškas sritis, 2001 metais atliktų tyrimų santraukas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų tematika yra gana įvairi. Pažymėtina, kad neretai skundą priskirti tik vienai konkrečiai skundų rūšiai, t. y. kaip skundą, kuriame yra tik vienas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimas, yra neįmanoma. Daugumoje atvejų yra keletas skundo dalykų.

Skundų tyrimai rodo, kad daugeliu atvejų vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus sąlygoja suaugusiųjų asmenų, ypač išsiskyrusių tėvų, tarpusavyje nesutariančių tėvų ir senelių, ambicijos. Vaiko teisėmis ir interesais naudojamosi kaip priedanga savanaudiškiems tikslams, norams patenkinti, kerštauti ir pan. Galima teigti, kad labai retai konflikto metu atsižvelgiama į vaiko interesus. Jie, kaip ir vaiko teisės, yra pamirštami, o ką jau kalbėti apie paties vaiko nuomonę, kurią kiekviena ginčo šalis mėgina formuoti taip, kad būtų palanki jai.

Dažnai pareiškėjai kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, skųsdamiesi dėl vaiko gyvenamosios vietos, bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimo, vaiko „pagrobimo“ ir valstybės institucijų – vaikų teisių apsaugos tarnybų, policijos pareigūnų ir pan. – neveiklumu. Praktika rodo, kad panašių situacijų būtų galima išvengti, jeigu tėvai norėtų tarpusavio problemas spręsti humaniškai ir civilizuotai.

*****

2001 m. gegužės 8 d. į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi A. D., prašydamas padėti gražinti jo mažametę dukrą L. D (g. 1996 m. lapkričio 2 d.), kurią, kaip nurodė pareiškėjas, pagrobė jo buvusi sutuoktinė I. N.

Pareiškėjas nurodė, kad 2001 m. gegužės 7 d. motina pasiėmė dukrą iš vaikų lopšelio-darželio „Liepaitė“ ir savavališkai išsivežė į Prienų rajoną, taip pažeisdama Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus 2001 m. kovo 1 d. nustatytą susitikimo su dukra tvarką. Pareiškėjas teigė, jog minėto lopšelio-darželio auklėtoja buvo įspėta, kad motinai su dukra leistų bendrauti tik lopšelyje-darželyje. Tačiau, pasak pareiškėjo, auklėtoja, gavusi Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus leidimą, netrukdydama motinai išsivesti dukrą iš lopšelio-darželio teritorijos. I. N. negražinus mergaitės iki 17 val. (t. y. pasibaigus susitikimo tvarkoje nustatytam laikui), pareiškėjas kreipėsi į Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrių kur, pasak A. D., jam dėl vaiko pagrobimo ir pasimatymo su juo, kaip ir dėl I. N. nemokamų alimentų, buvo liepta kreiptis į teismą ir policiją, o į jų instituciją neiti. Kaip skunde nurodė pareiškėjas, Švenčionių rajono policijos komisariato budintis darbuotojas ir nepilnamečių reikalų inspektorė, į kuriuos jis kreipėsi, apie įvykį informavo Prienų rajono policijos komisariatą. A. D. apie 22 val. (2001

m. gegužės 7 d.) atvykus į Prienų rajono policijos komisariatą, buvo iškviešti nepilnamečių reikalų inspektorius ir apylinkės įgaliotinis. Pareiškėjas teigė, kad nuvykus pas I. N., į vidų jis nebuvo įleistas, tačiau girdėjo, kaip pareigūnai patarinėjo I. N., kad ji galinti nevykdyti teismo sprendimo, kuriuo gyvenamoji L. D. vieta nustatyta kartu su tėvu, ir kad ji turi tokias pačias teises kaip ir A. D. Pareiškėjas nurodė, kad 2001 m. gegužės 8 d. apie 6 val. jis kreipėsi į Policijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos Vilniuje. Departamento darbuotojai pažadėjo paskambinti ir liepė važiuoti į Prienų rajono policijos komisariatą. Nuvažiavus nei minėtas policijos komisariatas, nei Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojai pagalbos, atsiimant iš motinos dukrą, nesuteikė. Pareiškėjas teigė, kad Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos viršininkė jam paaiškino, jog mergaitės motina nenusižengia įstatymui ir gali laikyti dukrą pas save. Tik tuomet, kai jis kreipėsi į Prienų rajono savivaldybės mero pavaduotoją, minėtos tarnybos viršininkė liepė dviems tarnybos darbuotojams vykti pas I. N., tačiau, pasak pareiškėjo, nurodė nesiiimti jokių veiksmų, tik surašyti aktą. Apsilankius pas I. N. pareiškėjas į vidų įleistas nebuvo. Lankymosi metu buvo surašytas aktas, kuriame nurodyta, kad L. D. gyvena pas motiną.

Skundo tyrimo metu pil. A. D. papildomai pateikė:

1. Panevėžio apygardos teismo 2000 m. gruodžio 6 d. sprendimą, paliktą nepakeistu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 19 d. nutartimi dėl I. N. ieškinio A. D. dėl dukros L. D. gyvenamosios vietos nustatymo atmetimo ir mergaitės gyvenamosios vietos palikimo kartu su tėvu. Teismų sprendimuose nurodoma, kad L. D. gyvenamoji vieta su jos tėvu A. D. buvo nustatyta Utenos rajono apylinkės teismo 1999 m. balandžio 9 d. sprendimu. Priimant sprendimą atsižvelgta į tai, kad mergaitės motina tuo metu atlikinėjo bausmę Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje (buvo nuteista dvejimėms metams), o tėvas turėjo tinkamas sąlygas vaiko priežiūrai, dukterį myli ir ja rūpinasi. Be to, teismas pažymėjo, kad motina ištekėjo už kito asmens, su ja gyvena du nepilnamečiai vaikai iš pirmos santuokos, kiti du iš tos pačios santuokos gyvena kartu su tėvu Kaliningrade. I. N. kreipėsi į teismą prašydama nustatyti dukros L. D. gyvenamąją vietą kartu su ja ir nurodė, kad atliko bausmę (1999 m. sausio 4 d. – spalio 6 d.), gyvena su vyru R. N. ir nepilnamečiais vaikais, taip pat teigė turinti tinkamas sąlygas ir norinti pati auklėti dukrą L. D. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad, Utenos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, mažametės L. D. tėvai yra santuoką nutraukę ir gyvena atskirai nuo 1997 m., nuo to laiko tarpusavyje ginčijasi dėl dukros auklėjimo ir gyvenamosios vietos nustatymo, iškeldami civilines bylas teisme. Vaiko motinos turimos gyvenimo sąlygos ir materialinė padėtis po teismo sprendimo, kuriuo dukros gyvenamoji vieta buvo nustatyta kartu su tėvu, priėmimo iš esmės nepasikeitė, ji atliko bausmę ir gyvena su šeima. Utenos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, tėvai tarnybai nuo 1997 m. yra žinomi kaip probleminė šeima. Abu tėvai yra ūmaus būdo, tarpusavyje konfliktuojantys, negali susitarti dėl mergaitės priežiūros, auklėjimo ir pan. Abu neturi pastovaus pragyvenimo šaltinio, taip pat nuolatinės gyvenamosios vietos ir dažnai ją keičia. Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, motina nuolatinės gyvenamosios vietos neturi, gyvena kitam asmeniui priklausančiame name. Apibendrinęs visus

bylos teismo nagrinėjimo metu surinktus įrodymus Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad keisti mergaitės gyvenamąją vietą nėra pagrindo, vaiko interesus geriau atitinka tėvo turimos sąlygos ir priežiūra.

2. Išrašą iš dukros gydymo stacionare istorijos, kuriame nurodoma, kad 2001 m. balandžio 25 d.– gegužės 1 d. L. D. buvo gydoma Vilniaus universitetinėje Antakalnio ligoninėje.

3. 2001 m. gegužės 11 d. teismo antstolės V. Raslavičienės raginimą I. N. geruoju iki 2001 m. gegužės 21 d. 10 val. nepilnametę dukrą L. D. perduoti tėvui A. D., kadangi Utenos rajono apylinkės teismo sprendimu L. D. gyvenamoji vieta nustatyta pas tėvą A. D.

4. Švenčionių rajono policijos komisariato 2001 m. gegužės 15 d. raštą Nr. D-8, kuriame nurodoma, kad A. D. pareiškimas perduotas nagrinėti Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriui.

5. VšĮ Stakliškių pirminės sveikatos priežiūros centro 2001 m. gegužės 15 d. raštą, kuriuo patvirtinama, kad L. D. iki 2001 m. gegužės 15 d. nebuvo nei prirašyta, nei prašymas dėl jos prirašymo minėtoje gydymo įstaigoje nebuvo gautas.

6. Papildomą skundą (2001 m. gegužės 16 d.) dėl 2001 m. gegužės 8 d. Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos surašyto I. N. Buities sąlygų patikrinimo akto. Pareiškėjas skunde nurodė, kad jo pasirašyto akto turinys buvo kitas, nei jam įteikta kopija. Pareiškėjas teigė, kad I. N. neįsileido nei jo, nei tarnybos darbuotojų į vidų, todėl negalėjo būti užpildytos 1-4 akto dalys, ir, remdamasis tuo, daro išvadą, jog dokumentas buvo padirbtas.

7. 2001 m. gegužės 21 d. (10.40 val.) Užuguosčio km., Prienų raj. surašytą aktą dėl I. N. atsisakymo perduoti dukrą L. D. tėvui. Akte nurodoma, kad I. N. į namus atvykusių pareigūnų ir mergaitės tėvo neįleido. Taip pat, kad mergaitės motina nevykdo ir ateityje atsisako vykdyti teismo sprendimą dėl dukros gyvenamosios vietos kartu su tėvu, aiškindama tuo, kad tėvų teisės yra vienodos, tėvas mergaitės tinkamai neprižiūri. Daugiau ką nors aiškinti I. N. atsisakė, nurodė, kad dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo pas ją yra kreipusis į p. A. Adamkienę. Aiškino, kad vaikas yra traumuojamas, pas tėvą buvo neprižiūrėtas, sirgo. Akte pažymima, kad I. N. buvo išaiškinti Civilinio proceso kodekso 450 straipsnyje numatyti reikalavimai.

8. Lietuvos Respublikos Prezidento priimamojo 2001 m. gegužės 22 d. raštą, kuriuo pareiškėjas informuojamas, kad jo prašymas spręsti vaiko gyvenamosios vietos ir grąžinimo tėvui problemą perduotas Teismų departamentui prie Teisingumo ministerijos, ir raštas minėtam departamentui, prašant paaiškinti, kodėl nevykdoma teismo nutartis dėl gyvenamosios vietos nustatymo.

9. Prienų rajono apylinkės teismo 2001 m. gegužės 23 d. raštą Nr. 3097, kuriuo pareiškėjas informuojamas, kad 2001 m. birželio 7 d. bus svarstomas teismo antstolės pareiškimas taikyti I. N. Civilinio proceso kodekso 450 straipsnyje numatytus reikalavimus dėl teismo sprendimo nevykdymo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tirdama šį skundą, paprašė I. N., Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrių, vaikų lopšelių-darželių „Liepaitė“ ir Prienų rajono

savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą pateikti jų turimą ir su skundo dalyku susijusią medžiagą bei paaiškinimus.

I. N., atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, paaiškino, kad dėl dukters L. D. ji ir A. D. kovoja nuo dukters gimimo dienos. Buvęs sutuoktinis „prisiteisė“ dukterį tuo metu, kai motina atlikinėjo bausmę Panevėžio pataisos darbų kolonijoje. Pasak I. N., grįžusi iš laisvės atėmimo vietos ji kreipėsi į Vaikų teisių apsaugos tarnybą dėl susitikimo su dukra tvarkos nustatymo. A. D. nesilaikė nustatytos motinos susitikimo su dukra tvarkos ir dvejus metus neleido nei motinai, nei seserims ar broliams matytis su L. D. Taip pat I. N. nurodė, kad jos iniciatyva artimiausiu metu įvyks teismas dėl L. D. gyvenamosios vietos nustatymo. Motina teigė, kad mergaitė ilgą laiką nelankė darželio ir 2001 m. gegužės 7 d. į darželį buvo atvesta serganti (kosėjo, turėjo temperatūros). Tą dieną jai pabendravus su dukra, ši atsisakė važiuoti pas tėvą, sakė, kad jis yra negeras, muša. Pasak I. N., L. D. savo norą gyventi pas mamą su seserimi ir broliu patvirtino ir Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje. Ji nurodė, kad, žinodama, jog abiejų tėvų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu yra lygios, nusprendė negražinti dukros tėvui, kuris blogai ja rūpinasi, neturi tam tinkamų sąlygų. Kaip teigė I. N., buvusi A. D. sugyventinė, kuri šiuo metu viena augina jo sūnų, yra sakiusi pastarajam, kad leistų L. D. augti kartu su motina. Taip pat nurodė, kad dėl minėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties ir A. D. elgesio yra parašiusi skundą p. A. Adamkienei. I. N. tvirtino, jog neatiduos dukros A. D., mergaitė yra maža ir jai būtina reikalinga mama. Kartu su paaiškinimu I. N. pateikė L. D. lankymosi Užuguosčio medicinos punkte įrašų kopiją.

Vaikų lopšelio-darželio „Liepaitė“ vedėja A. Pečiulienė paaiškinime nurodė, kad A. D., 2001 m. gegužės 7 d. (7 val.) atvedęs dukrą į lopšelių-darželį, pranešė auklėtojai, kad atvyks L. D. mama, ir prašė mergaitės motinai neduoti, tačiau jokio rašto nepateikė. Vedėjos apie būsimą L. D. ir mamos susitikimą A. D. neinformavo, nors turėjo šią galimybę. I. N. atvykus į lopšelių-darželį ir pateikus Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus raštą dėl susitikimo su dukra grafiko, vedėja motinos ir auklėtojos akivaizdoje kalbėjo su minėto skyriaus vyresniąja specialiste R. Jurkevičienė dėl galimybės leisti motinai pasiimti dukrą. Pasak vedėjos A. Pečiulienės, R. Jurkevičienė paaiškino, kad motinos teisės yra neapribotos ir ji gali mergaitę pasiimti bendravimui pagal grafiką. Motina, kaip teigia vedėja, žadėjo mergaitę atvesti 16 val. Visą tą laiką L. D. laikė mamą už rankos ir džiaugėsi. Dukterį paimant iš darželio A. D. sėdėjo ant suolo ir viską matė. Vėliau vedėjai paaiškino, kad I. N. yra aferistė, vaiko negražins, o darželio darbuotojai turės už tai atsakyti. Apie 17 val. motinai neatvedus mergaitės, pasak vedėjos, ji apie tai informavo nepilnamečių reikalų inspektore J. Beriozovienę, o A. D. inspektorei nurodė I. N. adresą ir telefono numerį. Kartu su paaiškinimu buvo pateikta L. D. charakteristika bei informacija apie darželio lankymą: lopšelių-darželį pradėjo lankyti 2000 m. rugpjūčio 1 d., minėtą mėnesį lankė 9 dienas, rugsėjo mėn. – 7 dienas, spalio mėn. – 10 dienų, lapkričio mėn. – 8 dienas, gruodžio mėn. – 4 dienas, iš lopšelio-darželio išvyko 2000 m. gruodžio 11 d. ir vėl pradėjo lankyti 2001 m. gegužės 3 d.

Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrius informavo, kad 2001 m. gegužės 7 d. į juos kreipėsi A. D. prašydamas padėti susigrąžinti dukrą L. D., kurią savavališkai,

pažeisdama teismo sprendimą dėl dukros gyvenamosios vietos bei bendravimo su dukra tvarka, motina I. N. išsivežė į Užuguosčio kaimą. Vyriausiosios socialinės darbuotojos A. Aidietienės teigimu, I. N. pasimatymų su dukra tvarka buvo nustatyta atsižvelgiant į motinos pageidavimą, tačiau nustatyti pasimatymo vieta, kuo maitinti vaiką ir pan. nėra vaikų teisių apsaugos specialistų funkcija, tą turi suderinti tėvai tarpusavyje. Taip pat pažymėta, kad I. N. nėra apribotos tėvystės teisės dukters L. D. atžvilgiu. A. Aidietienė nurodė, kad alimentų priteisimą ir išieškojimą darbuotojai inicijuoja tik tuo atveju, kai vaikas yra likęs be tėvų globos, o kadangi A. D. yra atsakingas už savo dukrą, jam buvo patarta kreiptis į teismą, jeigu I. N. nemoka alimentų dukros išlaikymui. Taip pat nurodoma, kad Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrius 2001 m. gegužės 11 d. kreipėsi į Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą prašydamas padėti A. D. susigrąžinti vaiką. Švenčionių rajono policijos komisariatas 2001 m. gegužės 7 d. kreipėsi su prašymu į Prienų rajono policijos komisariatą ir Vaikų teisių apsaugos tarnybą dėl L. D. grąžinimo tėvui A. D. Papildomai pateiktame Švenčionių rajono savivaldybės paaiškinime taip pat nurodoma, kad Socialinės apsaugos skyriaus darbuotojai kelias dienas iš eilės lankėsi pas A. D. (adresu Strūnaičio g. 42, Švenčionys), tačiau pastarojo namuose nerado. Pareiškėjas minėtame name nuomoja du kambarius: viename gyvena pats, kitas skirtas dukrai L. D. Namu šeimininkui parodžius kambarius nustatyta, kad gyvenimo sąlygos normalios, švara patenkinama. Išsamių duomenų apie A. D. Socialinės apsaugos skyrius neturi.

Pateiktame paaiškinime taip pat buvo patvirtinta, kad I. N. buvo atvykusi į Švenčionių lopšelių-darželį „Liepaitė“, norėdama pasiimti dukrą ir pabendrauti su ja, ir kad lopšelio-darželio vedėjai paskambinus į Socialinės apsaugos skyrių, R. Jurkevičienė, vyresnioji specialistė darbui su rizikos grupės vaikais ir šeimomis, paaiškino, kad motina gali išsivesti dukrą su savimi ir atvesti sutartu laiku, t. y. 17 val., kadangi jai nėra apribotos tėvystės teisės ir nepastebėta, kad bendravimas su mama blogai paveiktų dukrą. Atvirkščiai, L. D. labai džiaugėsi mamos atvykimu ir tuo didžiavosi. Pateiktame paaiškinime pažymėta, kad nors paskutiniojo lankymosi metu kambariuose buvo pakankamai švaru, ankstesnių lankymų metu buvo pastebėta, kad A. D. nehygieniškai gamina maistą, namuose jaučiamas nemalonus kvapas, indai nepakankamai švarūs, vaikas ir tėvas valgo iš tų pačių indų. Namuose trūksta jaukumo, šilumos. Vaiko kambaryje mažai vaikiškų daiktų, žaislų. Socialinės apsaugos skyriaus darbuotojų nuomone, tėvas turėtų sudaryti geresnes, vaiko vystymuisi būtinas, sąlygas.

Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja M. Jonykienė pateikė paaiškinimą ir dokumentus, įrodančius, kad, atsižvelgiant į I. N. 2000 m. vasario 15 d. prašymą atlikti buities sąlygų patikrinimą, kadangi ji ketina iš tėvo susigrąžinti ir pati auginti dukrą L. D., šios tarnybos darbuotojai atliko I. N. gyvenamosios vietos buities sąlygų patikrinimus. Dokumentuose buvo nurodyta, kad I. N. buities sąlygos yra patenkinamos, priekaištų dėl moters gyvenimo būdo ar nepakankamos vaikų priežiūros ši tarnyba nėra gavusi. Tarnybos vedėja M. Jonykienė nurodė, kad I. N. 2001 m. gegužės 7 d. kartu su dukra L. D. lankėsi tarnyboje, kur paaiškino, kad pagal teismo sprendimą mergaitės gyvenamoji vieta yra nustatyta kartu su tėvu ir kad ji parsivežė mergaitę iš

Švenčionių. Vedėja teigė, kad motinai buvo išaiškinta atsakomybė už teismo sprendimo nevykdymą ir bendravimo tvarkos pažeidimą, taip pat ji buvo įspėta dėl pasekmių, tačiau pastaroji, argumentuodama tuo, kad kreipėsi į teismą dėl naujos L. D. gyvenamosios vietos nustatymo, sakė negražinsianti dukros tėvui. Tarnybos vedėja M. Jonykienė nurodė, kad lankymosi metu L. D. atrodė liguista, sėdėjo motinai ant kelių ir ragino važiuoti. 2001 m. gegužės 8 d. tarnyboje apsilankė A. D., piktindamasis, kad naktį apie 1-2 val. nepavyko atsiimti dukters iš buvusios sutuoktinės. Tą pačią dieną tarnybos darbuotojai nuvyko į Užuguosčio kaimą, dar kartą įspėjo I. N. ir paragino gražinti dukrą tėvui, tačiau ji atsisakė tai padaryti. Atvykus buvo surašytas Buities sąlygų patikrinimo aktas. Dėl šio akto pareiškėjas pateikė papildomą skundą, kuriame nurodė, kad aktas yra padirbtas, kadangi jis pasirašė aktą, kai nebuvo užpildyti 1-4 punktai. Pažymėtina, kad Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos pateikto akto 5 punkte nurodyta, kad I. N. atsisakė atrakinti duris ir įleisti į vidų, nenorėdama, kad kartu užeitų ir A. D., todėl patikrinti buities sąlygų nėra galimybės. Apie tai, kad L. D. tėvui išvykus tarnybos darbuotojai buvo įleisti į namus, patvirtina atžyma akto 5 punkte. Tokiu būdu buvo užpildyti Buities sąlygų patikrinimo akto 1-4 punktai. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju turėjo būti surašytas naujas Buities sąlygų aktas, nurodant, kad jį surašant pareiškėjas nedalyvavo, jam nebuvo suteikta galimybė susipažinti su I. N. buities sąlygomis.

Pateiktame akte nurodyta, kad I. N. gyvena nuomojamame name, kuriame yra 3 kambariai ir virtuvė. Ji konfliktuoja su šio namo savininkais, kadangi šie reikalauja išsikelti iš namo (šeimininkams yra atkurta nuosavybės teisė). I. N. teigė, kad birželio mėn. išsikels iš namo ir planuoja įsigyti savo nuosavybę. Prienų rajono valdybos nutarimu yra skirta socialinė pašalpa vienam vaikui – 3 mėnesius gaus po 120 Lt, jokių kitų pajamų šeima neturi. I. N. vyras R. N. nuo 2001 m. balandžio 18 d. dirba Kauno mieste kelininku ir gyvena pas savo motiną. Grįžta savaitgaliais. Atlyginimą gaus birželio mėnesį, šiuo metu pajamų neturi. Namuose tvarka ir švara patenkinama, maisto atsargų pakankamai. Vaikai tvarkingi. L. D. paklausta, kur nori gyventi, teigia, kad pas mamą, o po kelių minučių sako – pas tėtį.

Pasak Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėjos M. Jonykienės, L. D. pas motiną jautėsi gerai, gyvybei ar sveikatai pavojaus nebuvo. Mergaitės sveikatą patikrino prie namų esančio Užuguosčio medicinos punkto vedėja A. Venskutonienė. Buvo nustatytas viršutinių kvėpavimo takų kataras ir paskirtas gydymas. Pakartotinai pas I. N. tarnybos darbuotojai lankėsi 2001 m. gegužės 10 d., norėdami patikrinti I. N. buities sąlygas, taip pat kaip vykdomi felčerės nurodymai dėl L. D. gydymo ir mergaitės adaptaciją. Lankymosi šeimoje akte nurodyta, kad L. D. jautėsi gerai, žaidė kieme. Namuose švara, tvarka patenkinama. Maisto turi pakankamai. Mergaitė aprenpta švariai, tvarkingai. Išvadose nurodyta, kad I. N. buities sąlygos patenkinamos, dukra rūpinasi gerai, mergaitės adaptacijos problemų nepastebėta. I. N. įspėta dėl teismo sprendimo nevykdymo ir bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimo.

Tarnyboje taip pat buvo gauta Užuguosčio vidurinės mokyklos pažyma dėl motinos rūpinimosi vaikais T. V ir I. V. Joje nurodyta, kad vaikai ateina į mokyklą tvarkingi, švarūs. Motina

nuolat domisi vaikais, dalyvauja ne tik bendruose tėvų susirinkimuose, bet ir gana dažnai užsuka į mokyklą.

Dar kartą pas I. N. tarnybos darbuotojai lankėsi 2001 m. gegužės 11 d., kai antstolė V. Raslavičienė įteikė I. N. raginimą iki 2001 m. gegužės 21 d. perduoti L. D. tėvui A. D. pagal vykdomąjį teismo raštą.

2001 m. gegužės 14 d. Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, gavusi A. D. prašymą–reikalavimą atlikti jo dukters sveikatos patikrinimą, nes jo netenkina žodinė gydytojos pediatrės V. Mazlaveckienės informacija, kad mergaitė motinai prašant buvo apžiūreta 2001 m. gegužės 12 d., raštu kreipėsi į Prienų rajono pirminės sveikatos priežiūros centro vyriausiąjį gydytoją dėl komisijos L. D. sveikatai patikrinti sudarymo. Minėtos įstaigos vyriausiasis gydytojas A. Ivanauskas informavo tarnybą, kad, apžiūrėjęs L. D., nustatytas viršutinių kvėpavimo takų kataras, mergaitė nekarščiavo, buvo nedidelė sloga, plaučiuose karkalų nerasta.

Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja M. Jonykienė taip pat informavo, jog tarnyba yra gavusi informaciją iš Prienų rajono teismo, kad I. N. yra pateikusi ieškinį atsakovui A. D. dėl L. D. gyvenamosios vietos nustatymo pas ją.

Išnagrinėjus A. D. skundą, taip pat kartu su skundu ir jo tyrimo metu pareiškėjo pateiktus dokumentus bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos tyrimo metu gautus I. N., Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus, Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos ir Švenčionių vaikų lopšelio-darželio „Liepaitė“ pateiktus paaiškinimus ir dokumentus, buvo nustatyta, kad 1997 m. A. D. ir I. N. nutraukus santuoką, Utenos rajono apylinkės teismo 1999 m. balandžio 9 d. sprendimu L. D. gyvenamoji vieta buvo nustatyta kartu su tėvu, atsižvelgiant į tai, kad mergaitės motina pagal Utenos rajono apylinkės teismo 1999 m. sausio 4 d. nuosprendį buvo nuteista laisvės atėmimo bausme dvejimms metams ir tuo metu atliko bausmę Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje, o tėvas turėjo tinkamas sąlygas vaiko priežiūrai, dukterį mylėjo ir ja rūpinosi.

Remiantis Švenčionių rajono savivaldybės Socialinio apsaugos skyriaus nustatyta tvarka, I. N. galėjo susitikti su dukra L. D. kiekvieno mėnesio pirmą pirmadienį nuo 7 iki 17 val. Konkreti susitikimų vieta ar kiti apribojimai pasimatymų metu Socialinio apsaugos skyriaus nustatyti nebuvo. Tokiu būdu I. N. turėjo teisę 2001 m. gegužės 7 d. nuo 7 val. iki 17 val. bendrauti su dukra L. D., tačiau, negražinusi mergaitės iki 17 val., pažeidė minėtą bendravimo su dukra tvarką, o išsiveždama ir apgyvendindama mergaitę savo namuose bei negražindama jos tėvui, nevykdė minėto Utenos rajono apylinkės teismo sprendimo, kuriuo L. D. gyvenamoji vieta nustatyta kartu su tėvu.

Santuokos ir šeimos kodekso 67 straipsnio nuostatos suteikia teisę tėvui, kuris nori, kad vaikas būtų perduotas jam auklėti, praėjus kuriam laikui ir pasikeitus sąlygoms (pasikeitė elgesys, materialinės sąlygos arba pablogėjo vaiko auklėjimas ir kito iš tėvų materialinės sąlygos ar pan.) pakartotinai pareikšti ieškinį dėl vaiko perdavimo jam auklėti. Remiantis surinktais duomenimis, I. N., pasinaudodama šia teise, 2000 m. kreipėsi į Utenos rajono apylinkės teismą dėl dukros L. D. gyvenamosios vietos nustatymo kartu su motina, tačiau išnagrinėjus šią civilinę bylą ir kasacine

tvarka buvo nutarta, kad ieškinys yra nepagrįstas, kadangi motinos gyvenimo sąlygos ir materialinė padėtis po teismo sprendimo, kuriuo dukros gyvenamoji vieta buvo nustatyta su tėvu, priėmimo iš esmės nepasikeitė. Faktas, kad I. N., pasinaudodama minėta teise, šiuo metu pakartotinai kreipėsi į teismą, atnaujindama ginčą dėl L. D. gyvenamosios vietos nustatymo, nėra I. Naujokienės elgesį pateisinanti aplinkybė ar pagrįstas ir teisėtas argumentas negražinti mergaitės tėvui, kaip ir argumentas, kad abu tėvai turi lygias teises vaikų atžvilgiu. Kadangi L. D. mamos dalyvavimas dukros auklėjime buvo apspręstas teismo ir Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus sprendimų, I. N. privalo naudotis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir Santuokos ir šeimos kodekse aptartomis teisėmis – tėvas ir motina savo vaikų atžvilgiu turi lygias teises bei pareigas ir tais atvejais, kai santuoka tarp jų yra nutraukta, nepažeisdama nustatytų reikalavimų. Pažymėtina, kad įstatymai suteikia tėvams ne tik teises vaikų atžvilgiu, bet ir įpareigoja abu tėvus vienodai rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti juos gyvenamuoju būstu ir pan. Tuo tarpu iš turimos medžiagos negalima daryti išvados, kad motina prisideda prie materialinio dukros išlaikymo (pareiškėjas nurodo, kad dukra negauna materialinės paramos iš motinos) ir pan., t. y. nevykdo (netinkamai vykdo) įstatymų įtvirtintų pareigų.

Įstatymas įpareigoja tėvus užtikrinti vaiko teises, sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, auklėti humaniškais ir dorais žmonėmis. Įstatymas numato, kad vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius, jam turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti, garantuojama teisė gyventi ir būti sveikam, sudaroma sveika ir saugi aplinka, garantuojama teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir kt. Tuo tarpu iš Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriaus pateikto paaiškinimo kyla abejonių dėl tinkamo L. D. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme aptartų teisių įgyvendinimo: mergaitei gyvenant su tėvu lankymosi metu pastebėta, kad A. D. nehygieniškai gamina maistą, namuose jaučiamas nemalonus kvapas, indai nepakankamai švarūs, vaikas ir tėvas valgo iš tų pačių indų; namuose trūksta jaukumo, vaiko kambaryje mažai žaislų, vaikiškų daiktų. Atkreiptinas dėmesys ir į faktus, kad, pagal surinktus duomenis, tėvas neturi pastovios gyvenamosios vietos, fiksuotų pajamų (neaiškus pajamų šaltinis), taip pat į pateiktus duomenis apie L. D. lopšelio-darželio lankymą: 2000 m. rugpjūčio 1 d.–gruodžio 11 d. lopšelj-darželį lankė tik 34 dienas, 2001 m. – lankyti pradėjo tik gegužės 3 d.

Pažymėtina, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įpareigoja tėvams gyvenant atskirai užtikrinti vaikui galimybę bendrauti su motina, tėvu ar artimaisiais giminaičiais, negyvenančiais kartu su juo, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kada toks bendravimas gali pakenkti vaikui. Taip pat Santuokos ir šeimos kodekso 68 straipsnis įtvirtina tėvo (motinos), kuriam nėra apribotos tėvystės teisės, gyvenančio skyriumi nuo nepilnamečio vaiko, teisę dalyvauti vaiko auklėjime ir bendrauti su juo bei motinos (tėvo), pas kurį gyvena vaikas, pareigą ir draudimą kliudyti antrajam tėvui bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjime. Įstatymas garantuoja vaikui galimybę bendrauti su abiem tėvais, todėl apribojus vaiko galimybę bendrauti su vienu iš tėvų, nesant tam įstatyminio pagrindo, yra pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai. Tiek A. D. neleisdamas dukrai

bendrauti su motina (kaip nurodė I. N.), tiek šiuo metu I. N., neleisdama dukrai bendrauti su tėvu, pažeidė L. D. teises ir teisėtus interesus.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato, kad asmenys, neteisėtai trukdantys vaikui naudotis savo teisėmis bei laisvėmis ar kitaip pažeidžiantys vaiko teises, atsako įstatymų nustatyta tvarka. Pradiniame etape vaikų teisių gynimas, jų teisių bei interesų apsaugos problemų sprendimas, teisė vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejais kreiptis į teisėsaugos institucijas dėl poveikio priemonių pažeidėjams taikymo bei reikalauti, kad būtų pašalintos vaikų teisių pažeidimų priežastys, sąlygos ir kt., teisės aktais yra pavesta rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnyboms. Remiantis turima su skundo dalykais susijusia medžiaga, darytina išvada, kad tiek Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrius, tiek Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba vengė imtis skubių priemonių, kad apgintų vaiko teises ir teisėtus interesus, neperžengdami teisės aktų suteiktų įgaliojimų.

Atsižvelgdama į tai, jog Vaiko teisių apsaugos įstatymas numato, kad ginčus dėl vaiko teisės bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais įgyvendinimo (ar ribojimo) sprendžia teismas, taip pat į teisės aktų, reglamentuojančių teismo antstolių bei teismų darbą ir santykius su kitomis valstybės institucijomis, nuostatas, numatančias, kad teismo sprendimus ir kitus įstatymų numatytus vykdomuosius dokumentus vykdo teismo antstoliai, kurių darbą kontroliuoja apylinkių teismų pirmininkai ar jų įgalioti atstovai, o tikrina Teisingumo ministerija, bei remdamasi skundo tyrimo metu surinktais įrodymais ir vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1, 2 ir 3 punktais, taip pat 25 straipsnio 4 ir 8 punktais bei 29 straipsnio nuostatomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė priėmė sprendimą įspėti I. N., kad, negrąžindama dukters L. D. tėvui A. D., ji ne tik nevykdo Utenos rajono apylinkės teismo 1999 m. balandžio 9 d. sprendimo, kuriuo dukters gyvenamoji vieta nustatyta su tėvu, bet ir pažeidžia teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises ir teisėtus interesus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė nedelsiant grąžinti dukterį tėvui, taip pat tinkamai vykdyti kitas teisės aktuose įtvirtintas tėvų pareigas nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Taip pat įspėjo A. D., kad būtų tinkamai užtikrinamos teisės aktuose įtvirtintos vaiko (šiuo atveju dukters L. D.) teisės ir teisėti interesai (teisė gyventi ir augti sveikoje aplinkoje, turėti gyvenimo sąlygas, būtinas fiziniam, protiniam ir pan. vystymuisi ir kt.). Nurodė Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyriui ir Prienų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai, neviršijant teisės aktų suteiktų įgaliojimų, išnaudoti visas galimybes sprendžiant vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo klausimus, tam bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek su kitomis valstybės institucijomis (policija ir kt.). Taip pat atitinkamai stebėti A. D. ir I. N. šeimą, tėvų pareigų vykdymą, vaikų gyvenimo ir buities sąlygas. Veikloje griežtai laikytis nuostatos, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje išnagrinėtas skundas, kuriame skundžiamasi, kad Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, dalyvaudama sprendžiant ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos, gyvenimo sąlygų,

netinkamai atstovauja vaiko interesams, yra šališka, neobjektyvi ir viršija teisės aktų suteiktus įgaliojimus, todėl yra psichologiškai traumuojamas tiek vaikas, tiek motina, daroma moralinė žala.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko J. A. skundų tyrimą. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų pareiškėjos 2001 m. spalio 8 d., lapkričio 12 ir 28 d. skundų bei pastarosios lankymosi įstaigoje metu pateiktos medžiagos tapo aišku, kad, J. A. manymu, Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, dalyvaudama sprendžiant ginčą dėl nepilnamečio L. A. (g. 1995 m. liepos 3 d.) gyvenamosios vietos, gyvenimo sąlygų, netinkamai atstovauja vaiko interesams, yra šališka, neobjektyvi ir viršija teisės aktų suteiktus įgaliojimus, todėl yra psichologiškai traumuojamas tiek vaikas, tiek motina, daroma moralinė žala.

Kaip buvo matyti iš J. A. skundų ir pateiktų dokumentų, 1997 m. buvo nutraukta J. A. ir G. A. santuoka. Vaikas liko gyventi su motina, jo išlaikymui buvo priteisti alimentai. Pareiškėja pažymėjo, kad po ištuokos tėvas sūnaus nerėmė, nemokėjo alimentų. J. A. teigė, kad nuo 2001 m. kovo mėn. pastoviai kreipėsi į Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą su prašymais dėl tėvo valdžios G. A. apribojimo (pareiškėja nurodė, kad pastarasis, atvykęs į jos gyvenamąją vietą, kelia triukšmą, keikiasi, muša vaiką ir ją), taip pat su prašymu patikrinti faktus bei stebėti amoralų tiek G. A., tiek jo sugėrovų R. B. ir A. B. (pareiškėjos tėvų) elgesį. Skunde nurodyta, kad R. B. ir A. B., kurių bute gyvena J. A. su sūnumi, netinkamai elgiasi su vaiku, jį stumdo, muša. J. A. teigimu, pastarieji iš globos namų „Rytas“ yra paėmę globotinį I. B., nuo kurio taip pat nukenčia L. A., kadangi abu vaikai nuolat konfliktuoja.

2001 m. spalio 8 d. skunde J. A. nurodė, kad, esant teisme G. A. inicijuotai bylai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kartu su tėvu, Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba priėmė sprendimą dėl L. A. atidavimo, pareiškėjos teigimu, smurtaujančiam tėvui, argumentuojant tuo, kad vaikas negali gyventi su motina. Pareiškėjos manymu, šis tarnybos sprendimas yra nepagrįstas, nes per pastaruosius penkerius metus ji įgijo Edukologijos bakalauro laipsnį bei vaikų auklėtojos kvalifikaciją, be to, dirba, rūpinasi vaiku ir jį prižiūri. Šiame skunde pareiškėja pažymėjo, kad Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ne tik nežiūri realios padėties, bet ir išleidžia šmeižikiškus dokumentus. Tarnybos inspektorė R. Venskuvienė neskambina, neklausia, kokia tikroji padėtis, elgiasi agresyviai, pašaipiai, sprendimus daro nederindama su vaiko motina, neatsižvelgdama į vaiko interesus bei jo nuomonę (vaikas nori likti su motina), o tai prieštarauja darbuotojo etikai ir moralei. Pasak J. A., tarnybos darbuotojos G. Aurylienė ir R. Venskuvienė, žinodamos apie nepilnamečio L. A. teisių pažeidimus, nekreipė dėmesio į jos pareiškimus, prašymus ir pan., taip pat nebendruoja ir ignoruoja pareiškėją kaip vaiko motiną. Tokiu būdu, J. A. manymu, Vaikų teisių apsaugos tarnyba nevykdo savo funkcijų, daro tarnybinius pažeidimus, psichologiškai traumuoja tiek pareiškėją, tiek jos sūnų, taip pat daro moralinę žalą.

Kaip matyti iš J. A. pateiktos medžiagos, 2001 m. spalio 9 d. Klaipėdos miesto apylinkės teismas visiškai patenkino G. A. ieškininį pareiškimą ir nustatė nepilnamečio L. A. gyvenamąją vietą pas jo tėvą G. A., taip pat priteisė iš J. A. alimentus sūnaus išlaikymui. J. A. šį teismo sprendimą apskundė apeliacine tvarka. Iš pateikto 2001 m. spalio 5 d. teismo posėdžio protokolo (nepilnas), minėto teismo sprendimo ir pareiškėjos apeliacinio skundo matyti, kad Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba bylos teismo nagrinėjimo metu siūlė vaiko gyvenamąją vietą nustatyti kartu su tėvu, kadangi vaikas ir tėvas bendravo sėkmingai, be to, G. A. tėvų namuose sąlygos geros, seneliai geranoriški, tvarkingi. Vaiko nuomonės, su kuriuo iš tėvų jis norėtų gyventi, atsižvelgdama į psichologų patarimą, Vaikų teisių apsaugos tarnyba nesiaiškino, tačiau manė, kad su motina vaikas nėra saugus (yra mušamas, tampomas ir pan.) ir kad J. A. elgesys yra jos ligos pasekmė („Šioje situacijoje nekaltas nei tėvas, nei motina, čia kaltas susirgimas.”).

Iš 2001 m. lapkričio 12 ir 28 d. J. A. papildomų skundų matyti, kad nuo 2001 m. lapkričio 8 d. pareiškėja neturi galimybės bendrauti, matytis su sūnumi, kurį iš lopšelio-darželio „Aušrinė” jai nepranešęs pasiėmė buvęs sutuoktinis. J. A. teigimu, Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba atsisakė jai padėti susigrąžinti sūnų dėl prieš jį vartojamo smurto. Pareiškėja pažymėjo, kad jos smurto prieš vaiką atvejų niekas neįrodė, kaip ir niekas neklausė vaiko nuomonės, su kuriuo iš tėvų jis norėtų gyventi. Vaikų teisių apsaugos tarnybos inspektorė R. Venskuvienė ir G. A., pareiškėjai apsilankius pas pastarąjį su tikslu pasiimti sūnų, iškvietė greitąją pagalbą ir policiją, kad vaiko motiną išvežtų į Klaipėdos miesto psichiatrijos ligoninę.

J. A. neneigia, kad gydėsi psichiatrijos ligoninėje, tačiau šiuo metu jai biologinis psichiatrinis gydymas (psichotropiniais vaistais) nėra būtinas, o tikslinga psichoterapinė pagalba bei socialinių klausimų sprendimas.

J. A. išdėstė prašymą įvertinti Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos veiksmus, kadangi, pareiškėjos manymu, spręsdama šį ginčą tarnyba vadovaujasi tik asmeninėmis ambicijomis, ne vaiko interesais, taip pat viršija jai suteiktus įgaliojimus, raštuose be tam reikiamo pagrindo darydama išvadas apie J. A. sveikatą ir su tuo susijusia galimybe auginti sūnų. J. A. taip pat prašė grąžinti jai šiuo metu G. A. laikomą sūnų.

Be jau minėtų dokumentų, skunduose nurodytoms aplinkybėms patvirtinti J. A. pateikė tokią medžiagą: Vaiko raidos centro 2001 m. rugsėjo 5 d. raštą Nr. 318, kuriame, be kitos informacijos, nurodoma, kad berniukui emociškai artimiausia mama; Editos Bulkšienės 2001 m. spalio 6 d. paliudijimą, jog pareiškėja tinkamai atlieka motinos pareigas; Lietuvos nacionalinės vartotojų federacijos J. A. charakteristiką (pareiškėja charakterizuojama teigiamai); Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos raštus: 2001 m. balandžio 27 d. Nr. 37-04-968 Klaipėdos miesto apylinkės teismui, kuriame nurodoma, kad motinos elgesį (ribojant sūnaus bendravimą su tėvu, konfliktuojant, šmeižiant, įžeidinėjant, grasinant buvusiam sutuoktiniui bei R. B. ir A. B. ir pan.) gali sukelti sveikatos sutrikimas; taip pat pažymima, kad neprognozuojami J. A. veiksmai neigiamai veikia mažametį sūnų, dėl ko tarnyboje svarstoma galimybė pakeisti vaiko

gyvenamąją vietą; 2001 m. liepos 30 d. Nr. 37-04-1752 Klaipėdos miesto apylinkės teismui, kuriame pateikiama ne galutinė išvada dėl L. A. gyvenimo sąlygų, kurios vaikui gyvenant su motina, tarnybos manymu, nėra saugios; 2001 m. rugsėjo 17 d. Nr. 37-04-2181 Klaipėdos miesto apylinkės teismui, kuriame, be kita ko, nurodoma, kad J. A. elgesys kelia nerimą, kad vaiko slėpimas nuo geranoriškų jam žmonių ir tarnybos yra svarbus signalas, verčiantis abejoti, ar motina rūpinasi vaiku, taip pat išdėstytas siūlymas L. A. gyvenamąją vietą nustatyti su G. A.; 2001 m. spalio 3 d. Nr. 37-04-2338 informuojantis pareiškėja, kad dėl nepilnamečio L. A. patirto smurto nutarta nedelsiant vaiką paimti iš šeimos ir apgyvendinti Laikinosios paramos vaikams grupėje. Pareiškėja taip pat pateikė VŠĮ Respublikinės Vilniaus psichiatrinės ligoninės 2001 m. gegužės 8 d. raštą Nr. 3179, kuriame, be kitos informacijos, nurodoma, kad pareiškėjai šiuo metu biologinis psichiatrinis gydymas nėra būtinas, o tikslinga psichoterapinė pagalba bei socialinių klausimų sprendimas; Pirminės sveikatos priežiūros centro pažymą, kad motinai priekaištų dėl sūnaus slaugos medikai neturi, bei išvadą, jog nepilnamečiui yra diagnozuoti neurotiniai tikai, kurie po tėvų skyrybų yra dažnesni; VŠĮ „Atvanga“ darbuotojų pareiškimus į Klaipėdos miesto apylinkės teismą dėl G. A. netinkamo elgesio su buvusia sutuoktine bei vaiku.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, atlikdamas J. A. skundo tyrimą dėl informacijos (medžiagos), susijusios su skundo dalyku, pateikimo bei pareiškėjos skunde minimų aplinkybių paaiškinimo, kreipėsi į Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą, Vaiko raidos centrą, Laikinosios paramos vaikams grupę, Lietuvos nacionalinę vartotojų federaciją, Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakultetą, G. A., V. A. ir S. A., R. B. ir A. B., Klaipėdos psichikos sveikatos centrą, Respublikinę Vilniaus psichiatrijos ligoninę, Klaipėdos psichiatrijos ligoninę.

Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba informavo, kad J. A. ir G. A. šeima tarnybos žinioje yra nuo 2000 metų gruodžio mėnesio.

Tarnybos turimomis žiniomis, J. A. ir G. A. išsiskyrė 1997 m. gegužės mėnesį ir gyvena atskirai, kiekvienas pas savo tėvus. Abu buvę sutuoktiniai neturi oficialių pajamų, juos materialiai remia tėvai. G. A., tarnybos teigimu, jau kurį laiką nemoka alimentų vaiko išlaikymui grynaisiais pinigais, tačiau neatsisako nupirkti sūnui maisto produktų, kitų reikalingų daiktų, sumokėti už vaiko išlaikymą ikimokyklinėje įstaigoje. J. A. yra socialiai remtina, gauna socialinę pašalpą, maisto talonus, yra visiškai atleista nuo mokesčio už vaiko darželį.

2001 m. vasario 6 d. G. A. kreipėsi į Vaikų teisių apsaugos tarnybą dėl bendravimo tvarkos su sūnumi nustatymo, nes J. A. riboja tėvo susitikimus su sūnumi. Motina kategoriškai atsisakė leisti sūnų bendrauti su tėvu, motyvuodama, kad pastarasis piktnaudžiauja alkoholiu, yra asocialus kaip ir jo tėvai.

2001 m. kovo 14 d., atsižvelgdama į abiejų šalių norus, gautą informaciją iš policijos, lopšelio-darželio „Puriena“ bei kitų asmenų, Vaikų teisių apsaugos tarnyba nustatė G. A. bendravimo su sūnumi tvarką.

Pateiktame paaiškinime pažymima, kad tarnybą pasiekdavo daugiau nusiskundimų J. A. elgesiu. Pareiškėjos tėvai R. B. ir A. B. teigė, kad dukra netinkamai auklėja sūnų, žaloja jį

psichologiškai ir fiziškai, nuteikinėja prieš tėvą, senelius. J. A. pripažino dažnai konfliktuojanti su tėvais.

Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime taip pat buvo nurodyta, kad 2001 m. gegužės mėnesį G. A. kreipėsi į Klaipėdos miesto apylinkės teismą dėl sūnaus gyvenamosios vietos nustatymo su juo, kadangi lopšelio-darželio „Puriena“ vasaros atostogų metu bendravimas su sūnumi nutrūko. 2001 m. liepos mėnesį J. A. kreipėsi į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo G. A.

Teisminio bylos dėl nepilnamečio gyvenamosios vietos nagrinėjimo metu Vaikų teisių apsaugos tarnyba buvo teismo įpareigota išklausti vaiko nuomonę minėtu klausimu. Tarnybos teigimu, tuo metu vaikas nelankė darželio, praktiškai visą laiką buvo su motina, ir, tarnybos žiniomis, buvo nuteikinėjamas prieš tėvą. Paaiškinime pažymėta, kadangi J. Augienė ignoravo Vaikų teisių apsaugos tarnybos psichologą, buvo nutarta kreiptis į Pedagoginę psichologinę tarnybą, kurios psichologas V. Karvelis, pabendravęs su J. A., patarė neapklausinėti vaiko ir rekomendavo vaiko gyvenamosios vietos klausimą spręsti pagal tėvų elgesį, gyvenimo sąlygas, nes tokio amžiaus vaikui būtų didelė psichologinė trauma, jeigu tektų rinktis vieną iš tėvų, tuo pačiu atstumiant kitą.

2001 m. rugsėjo mėnesį padėtis, tarnybos teigimu, ypač pablogėjo: motina sūnų pradėjo slėpti nuo tėvų, senelių, atsisakė teikti informaciją tarnybai, „paaiškėjo, kad J. A. serga psichikos liga“. Vaikų teisių apsaugos tarnyba nurodė, kad pareiškėja teigė esanti sveika, o „diagnozę nupirko tėvai“, be to, ji sakė važiuosianti į Vilnių ar Kauną diagnozei patikslinti ir teiravosi apie galimybę palikti sūnų Laikinosios paramos vaikams grupėje. Tarnyba sutiko su šiuo motinos sprendimu, nors rekomendavo vaiką palikti tėvui ar seneliams, kurie su malonumu būtų jį prižiūrėję. Tačiau, kaip paaiškėjo, J. A., neinformavusi savo namiškių, nuvedė sūnų į savaitinį vaikų lopšelių-darželių „Giliukas“, o pati išvyko savaitei. Dėl tokio motinos poelgio vaikas patyrė didelį emocinį sukrėtimą, kurio pasekmės, pasak tarnybos, jaučiamos ir dabar – berniukas įbaugintas, bijo pasilikti darželyje.

Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos teigimu, motina nekontroliuoja savo veiksmų, skatina sūnaus agresiją savo tėvų atžvilgiu (vaikas motinos akivaizdoje subadė šakute močiutės ranką, perdūrė veną, įpykęs sudaužė šaldytuvą), moteris išeina su sūnumi iš namų apie 7 val. ryto, o grįžta apie 22 val. vakare, vaikas vedžiojamas po įvairias įstaigas, pas motinos drauges. Vaikų teisių apsaugos tarnybos manymu, apibūdintas J. A. elgesys, negalėjimas tinkamai pasirūpinti sūnumi gali būti dėl sveikatos sutrikimo. Pareiškėja ignoruoja jai buvusio sutuoktinio, tėvų ir uošvių siūlomą pagalbą. R. B. ir A. B. visą laiką stengiasi padėti dukrai: moka už buto išlaikymą, išlaikydavo dukrą, remdavo anūką, tačiau namuose nuolat kyla barniai, konfliktai, tvyro įtampa. Tuo tarpu G. A., pasak tarnybos, gyvena su savo tėvais 2 kambarių bute, šeima darni ir, nors G. A. nėra idealus tėvas, neturi pastovaus darbo, tačiau pastaruoju metu pastebimi teigiami pokyčiai (apie mėnesį dirbo užsienyje, dabar intensyviai ieško darbo Lietuvoje, o kol kas dirba atsitiktinius darbus). Tarnyba nurodė neturinti duomenų apie pastarojo asmens dažnus girtavimo faktus. G. A. myli sūnų, nori su juo bendrauti, vykdo tarnybos nurodymus.

Iš surinktų įrodymų Vaikų teisių apsaugos tarnyba daro išvadą, kad L. A. yra nesaugu gyventi su motina, kad tinkamesnė vaikui aplinka yra gyventi kartu su tėvu G. A., padedant seneliams (nes vienas pats G. A. kol kas yra nepajėgus auginti sūnų).

Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba nurodė, kad 2001 m. spalio 9 d. Klaipėdos miesto apylinkės teismo sprendimu nepilnamečio L. A. gyvenamoji vieta buvo nustatyta kartu su tėvu senelių bute. J. A. šį teismo sprendimą apskundė apeliacine tvarka. Tarnyba taip pat informavo, kad J. A. iškelta baudžiamoji byla dėl tėvo sužalojimo ir jai paskirta medicininė ekspertizė Utenos psichiatrijos ligoninėje.

Po 2001 m. spalio 2 d. įvykio lopšelyje-darželyje „Giliukas“, kai motina žiauriai elgėsi su sūnumi, tarnyba buvo priėmusi sprendimą vaiką paimti iš motinos, tačiau jo įvykdyti nepavyko, kadangi pastaroji jėga laikė sūnų prie savęs.

Šiuo metu, tarnybos teigimu, L. A. lanko vaikų darželį, be to, lankosi Pedagoginėje psichologinėje tarnyboje, kur palaipsniui ruošiamas keisti gyvenamąją vietą. Minėtoje tarnyboje lankosi ir G. A. su savo tėvais.

Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime dėl R. B. ir A. B. globojamo I. B. nurodoma, kad minėtas Klaipėdos „Ryto“ vaikų globos namų ugdytinis savo noru lankosi pas R. B. ir A. B. savaitgaliais, švenčių ir atostogų dienomis. Berniukas prisirišęs prie šios šeimos.

Vaikų teisių apsaugos tarnyba pateikė daugelį dokumentų, susijusių su pareiškėjos skundu (R. B. ir A. B. skundus, pareiškimus dėl dukters elgesio, J. A. skundus dėl netinkamo jos tėvų elgesio ir pan.)

R. B. ir A. B. vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktame paaiškinime nurodė, kad jų dukra J. A. yra nestabilios psichikos ir 1992 m. bei 1995 m. gydyta Klaipėdos miesto psichiatrinėje ligoninėje (diagnozė - paranoidinė šizofrenija). Dabartinė J. A. būseną, pasak jos tėvų, agresyvi, neprognozuojama, savo sūnaus atžvilgiu motina nuolat naudoja fizinį, moralinį ir psichinį smurtą, o jo padarinius kaltina savo tėvus, vaiko tėvą, darželio darbuotojus, be to, smurtas naudojamas ir tėvų atžvilgiu (nurodyta, kad pareiškėjai iškelta baudžiamoji byla, taip pat pateikta teismo medicinos specialisto išvada dėl R. B. sužalojimo). Pažymima, kad L. A., priešingai jo norams, draudžiama bendrauti su tėvu bei seneliais. Paaiškinime taip pat nurodoma, kad dėl vaiko atžvilgiu naudojamo smurto ne kartą buvo kreiptasi į Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą bei policiją.

R. B. ir A. B. nurodė, kad šiuo metu anūko gyvenamoji vieta teismo sprendimu nustatyta kartu su tėvu. Pastarieji pritarė tokiam teismo sprendimui ir nurodė, kad nieko bloga apie buvusį žentą pasakyti negali, o teiginiai tiek apie jo, tiek jų girtuoklystę yra nepagrįsti.

Dėl savaitgaliais ir atostogų metu globojamo I. B., R. B. ir A. B. paaiškino, kad I. B. ir L. A. tarpusavyje gerai sutaria, tačiau yra kiršinami pačios J. A.

V. A. ir S. A. nurodė, kad jų sūnaus G. A. ir J. A. santuoka, sudaryta 1995 m. liepos 3 d., buvo nutraukta J. A. iniciatyva 1997 m. balandžio 4 d., tačiau iki 1999 m. birželio ar liepos mėn. buvę

sutuoktiniai gyveno kartu. V. A. ir S. A. teigimu, visą laiką šeimą jų padedamas išlaikė G. A. Pagal teismo sprendimą gaunamus alimentus vaiko išlaikymui pareiškėja išleisdavo savo reikmėms, todėl pastarajai persikėlus gyventi pas savo tėvus, G. A. turėdamas pagrindo manyti, kad pinigai, skirti vaikui, jam neatiteks, alimentų nebemokėjo. Paaiškinime pažymėta, kad vaikas buvo remiamas maisto produktais, drabužiais, seneliai sumokėdavo už darželį.

V. A. ir S. A. taip pat paneigė, kad jų sūnus neturi pastovios gyvenamosios vietos, kadangi nuo 1999 m. vasaros gyvena kartu su tėvais. Taip pat paneigė pareiškėjos teiginį, jog R. B. ir A. B. vartoja alkoholinius gėrimus, teigė, jog iš pokalbių su šiais asmenimis sužinoję apie motinos naudojamą smurtą vaiko atžvilgiu, apie tai, kad J. A. nežinia kur išsiveda vaiką ar užrakinusi jį vieną kambaryje pati išeina, kad nuteikinėja L. A. prieš tėvą bei senelius, išprovokuoja konfliktus ir paskui kviečia policiją bei pan. V. A. ir S. A. nuomone, J. A. negali pasirūpinti nepilnamečiu sūnumi.

Kaip vaiko teisių apsaugos kontrolierių informavo G. A., nuo šeimos sukūrimo iki 1999 m. rugpjūčio mėn. (po skyrybų gyvenant kartu) jis išlaikė šeimą, o J. A. alimentus, mokamus sūnui, išleisdavo savo nuožiūra. Gyvenant atskirai alimentai nebuvo mokami, kadangi, G. A. teigimu, jis žinojęs, kad jie neatiteks sūnui, todėl nešdavo maisto produktus, drabužius, o išlaikymą teikė R. B. ir A. B. G. A. pažymėjo, kad jam dažnai skambindavo buvusios sutuoktinės tėvai ir pranešdavo apie netinkamą pastarosios elgesį vaiko atžvilgiu, nesirūpinimą juo ir kt. Paaiškinime pažymėta, kad tėvo lankymosi metu J. A. išprovokuodavo konfliktus, kelioms dienoms išsivesdama vaiką ir neinformuodama apie jo buvimo vietą ir pan. Tai, pasak G. A., tęsėsi iki 2001 m. kovo 14 d., kai jis kreipėsi į Vaikų teisių apsaugos tarnybą dėl bendravimo su sūnumi tvarkos nustatymo. Bendrauti su sūnumi jis galėjęs, kol darželis nebuvo uždarytas atostogoms, po to sūnaus jam nepavykdavo rasti namuose nei anksti ryte, nei vėlai vakare. Dėl minėtų priežasčių, pasak G. A., 2001 m. birželio 28 d. jis kreipėsi į teismą dėl sūnaus gyvenamosios vietos nustatymo kartu su juo. 2001 m. spalio 9 d. sprendimu Klaipėdos miesto apylinkės teismas šį G. A. prašymą patenkino. J. A. minėtą teismo sprendimą apskundė apeliacine tvarka.

G. A. nuomone, dėl tos priežasties, kad J. A. serga psichine liga, visi jos skundai ir šmeižtas yra ligos išdava. Pasak G. A., jis negirtauja nei su R. B. ir A. B., nei su kitais asmenimis, pas J. A. į namus nevaikštantis ir nemušantis nei jos, nei vaiko. Teisinga yra tai, kad jis niekur nedirba, tačiau teigia turįs pakankamai lėšų išlaikyti save ir savo sūnų. G. A. taip pat nurodė, kad pas tėvus gyvena laikinai, nes jam priklausančias butas Šilutės pl. 36-42 yra išnuomotas.

Pateiktame paaiškinime pažymėta, kad 2001 m. lapkričio 10 d. tarp tėvų įvyko konfliktas pas LOR gydytoją, kur tėvas buvo atvedęs apžiūrėti sūnų. Pasak G. A., J. A. įsiveržė į gydytojo kabinetą bei jėga išplėšė vaiką, neleidusi jo apžiūrėti gydytojui. Vis dėlto vaikas pabėgo nuo mamos.

G. A. nurodė, kad pas jį sūnus jaučiasi saugus, yra aprengtas, pamaitintas, noriai mokosi, mamos paniškai bijo ir, šiai paskambinus, atsisako kalbėtis.

Lietuvos nacionalinės vartotojų federacijos pateiktoje J. A. charakteristikoje pastaroji apibūdinta teigiamai, nurodyta, kad pareiškėja galima charakterizuoti kaip turinčią pastovų, ramų charakterį, siekiančią tobulėti.

Vaiko raidos centras informavo, kad į šį centrą pareiškėja su sūnumi atvyko 2001 m. rugpjūčio 23 d. Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos siuntimu ištirti L. A. nuomonę dėl gyvenimo kartu su mama arba tėvu ir išvadas pateikti tarnybai. Vaiko raidos centro psichologė V. Vaitekonienė pateikė tą patį atsakymą (pateiktą pareiškėjos ir tarnybos, kad vaikui emociškai artimiausia yra mama).

Klaipėdos psichiatrijos ligoninė pranešė neturinti medicininės J. A. dokumentacijos, kuri yra saugoma Psichikos sveikatos centre. Klaipėdos Psichikos sveikatos centras ir Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė informavo, kad J. A. nustatytas šizotopinis asmenybės sutrikimas be psichikos dekomensacijos požymių. Abi įstaigos nurodė, kad klausimą apie J. A. galimybę vykdyti motinos pareigas sūnaus atžvilgiu gali spręsti teismas teismo psichiatrinės ekspertizės keliu.

Skundo tyrimo metu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje taip pat buvo gauti Žilvitos Tamušauskienės, neįvardytų J. A. draugų ir pažįstamų pareiškimai, kuriuose nurodoma, kad J. A. tinkamai rūpinasi savo sūnumi, jo gyvenime mama yra svarbiausias ir mylimiausias žmogus. Rūtos Gaubienės (psichologės) pareiškime pažymėta, kad L. A. artimiausias žmogus šeimoje yra mama.

Vertinant skundo tyrimo metu surinktą medžiagą ir teisės aktus, reglamentuojančius vaikų teises ir teisėtus interesus bei jų gynimą, pažymėta, kad turima informacija neleidžia daryti išvados, jog Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba tinkamai vykdė jai teisės aktų pavestas funkcijas bei išnaudojo galimas teises priemones atstovaujant ir ginant nepilnamečio L. A. teises ir teisėtus interesus. Tarp visų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos pateiktų dokumentų nėra dokumentų (kvalifikuotų ir kompetentingų ekspertų ar specialistų išvadų dėl pareiškėjos sveikatos būklės), kuriais remiantis tarnyba galėjo teikti išvadas, jog J. A. netinkamo elgesio priežastis yra liga, kad dėl jos (ligos ir ligos sąlygoto elgesio) vaikas nėra saugus, būdamas kartu su motina. Iš tarnybos pateiktų dokumentų matyti, kad tarnyba tik išsakė nerimą dėl pareiškėjos elgesio Klaipėdos psichikos sveikatos centro vyr. gydytojui (pastarasis informavo, kad J. A. nepageidauja lankytis šiame centre, neįsileidžia darbuotojų į butą, griežtai atsisako medikamentinės ir socialinės pagalbos, o savo ginčus numato spręsti teisiniu keliu). Pažymėtina, kad J. A. gydžiusios (stebėjusios) medicinos įstaigos nurodė negalinčios daryti išvados apie pastarosios gebėjimą tinkamai rūpintis vaiku bei vykdyti motinos pareigas sūnaus atžvilgiu, kad šį klausimą kompetentinga spręsti tik teismo psichiatrinė ekspertizė. Tokiu būdu Vaikų teisių apsaugos tarnyba, teikdama savo išvadas dėl pastarosios elgesio ar gebėjimo rūpintis vaiku, būdama tam neįgaliota ir nekompetentinga institucija, jokių būdu negalėjo daryti savarankiškų sąsajų su esamu ar tariamu pareiškėjos sveikatos sutrikimu (liga). Galima būtų teigti, kad toks tinkamai nepagrįstas tarnybos teiginys galėtų turėti negatyvios įtakos vaiko teisės netrukdomai bendrauti su motina tinkamam įgyvendinimui.

Pažymėtina ir tai, kad iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateiktos medžiagos tapo žinoma, jog apie situaciją J. A. ir G. A. šeimoje, tėvų elgesį su nepilnamečiu ir pan. Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba žinojo jau nuo 2000 metų, tačiau, be savo

sprendimo (neįvykdyto) paimti L. A. iš šeimos dėl motinos panaudoto smurto, kitų teisės aktuose numatytų priemonių teisėtiems vaiko interesams ir vaiko teisėms apsaugoti imtasi nebuvo.

Svarbu pabrėžti, kad Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Civilinis kodeksas garantuoja vaikui teisę gyventi ir augti tinkamose ir saugiose sąlygose, būti sveikam, išsaugoti ryšius su šeima. Teisės aktai įpareigoja tėvus rūpintis vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvo ir motinos pareigos savo vaikams yra lygios ir nė vienas iš jų negali atsisakyti nuo savo teisių ir pareigų taip pat, kaip ir naudoti tėvų valdžią priešingai vaiko interesams. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje turimos medžiagos matyti, kad nė vienas iš tėvų, su kuriuo gyvena/gyveno nepilnametis sūnus, geranoriškai neužtikrina teisės aktuose įtvirtintos vaiko teisės bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu, vaiko teisės į šeimos ryšių išsaugojimą. Darytina išvada, jog vaikas šioje situacijoje yra tapęs tėvų tarpusavio konfliktų sprendimo įrankiu. Civilinio kodekso III knygos „Šeimos teisė“ nuostatos numato, kad visus nesutarimus dėl vaiko auklėjimo, išlaikymo, bendravimo su juo ir pan. tėvai sprendžia tarpusavio susitarimu, o nepavykus susitarti – teismine tvarka.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, ir atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, taip pat vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 2 ir 3 punktais, 25 straipsnio 4 ir 8 punktais bei 26 straipsnio 1 dalimi, vaiko teisių apsaugos kontrolierė priėmė sprendimą atkreipti Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos viršininkės Gražinos Aurylienės dėmesį, kad tarnyba, vykdydama valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai teisės aktų pavestus uždavinius, tiksliai vykdytų savo funkcijas ir neviršytų tarnybos kompetencijos. Taip pat, kad sprendžiant vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo klausimus būtų tinkamai išnaudojamos visos teisės aktų tarnybai suteiktos galimybės ir priemonės, prireikus būtų glaudžiai bendradarbiaujama su kitomis (kompetentingomis) valstybės institucijomis. Sprendime buvo išdėstyta siūlymas Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos viršininkei Gražinai Aurylienei įvertinti Vaikų teisių apsaugos tarnybos inspektorės R. Venskuvienės veiksmus, atstovaujant nepilnamečio L. A. teisėms ir teisėtiems interesams. Taip pat siūlymas Klaipėdos miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai, vykdant jai teisės aktų pavestas funkcijas, objektyviai ir pagrįstai vertinti nagrinėjamą situaciją, griežtai atsiriboti nuo suaugusiųjų asmenų tarpusavio konfliktus nulėmusių priežasčių nagrinėjimo ir į pirmą vietą iškelti tik nepilnamečio vaiko interesų apsaugą ir atstovavimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė įspėjo G. A., kad nebūtų pažeidžiama teisės aktų garantuota vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiu vienu iš tėvų, teisė į šeimos ryšių išsaugojimą. Taip pat atkreipė G. A. ir J. A. dėmesį, kad visų pirma tėvai yra teisėti vaiko atstovai, kurie privalo užtikrinti vaikui teisės aktų garantuotas teises ir nenaudoti tėvų valdžios priešingai vaiko interesams. J. A. skundą dalyje dėl L. A. grąžinimo atsisakė nagrinėti kaip nepriklausantį vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai (teismo sprendimo vykdymas priklauso teismo antstolių kompetencijai).

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui skundžiamasi dėl nepagrįsto savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų atsisakymo nustatyti vaikui globą ar sprendimų nutraukti ją išnykus globos nustatymo pagrindams. Didžioji dauguma šio pobūdžio skundų rodo, kad globėjai yra materialiai suinteresuoti globoti vaiką ir jį naudoja savo tikslams pasiekti.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo tiriamas M. B. 2001 m. gegužės 3 d. skundas dėl globos anūkui D. B. neteisėto ir neteisingo panaikinimo, taip pat Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovo E. Laimikio netinkamo elgesio.

M. B. skunde nurodė, kad ji 10 metų augino S. B. ir I. P. sūnų D. B. (g. 1991 m. rugsėjo 19 d.). Tėvai vedė asocialų gyvenimo būdą ir sūnų buvo atidavę į vaikų namus, iš kur jį A. B. pasiėmė savo globon (globa buvo įsteigta Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimu). Pareiškėja kontrolieriaus įstaigai nurodė, kad šiuo metu tėvų gyvenimo būdas nėra pasikeitęs: motina I. P. girtauja, gyvena su kitu sugyventiniu, turi kitą vaiką ir šiuo metu jos gyvenamoji vieta yra nežinoma; tėvas S. B. taip pat gyvena su sugyventine, turi keturis vaikus ir, pasak pareiškėjos, „trankosi po kalėjimus, psichiatrines ligonines, girtauja, švaistosi su peiliais“. Tuo tarpu, pareiškėjos teigimu, Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovas E. Laimikis liepė S. B. (po to, kai šis E. Laimikio reikalavimu įsivaikino du savo sugyventinės vaikus) paimti iš M. B. ir pačiam auginti savo sūnų D. B. Skunde nurodyta, kad S. B. šeima šiuo metu gyvena labai blogomis sąlygomis ir negali užtikrinti tinkamų gyvenimo sąlygų D. B. Pareiškėja taip pat teigė, kad Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovas jai liepė (įsakė) atiduoti vaiką tėvui. M. B. kreipėsi pagalbos į Seimo narį R. Sinkevičių bei Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Pasak pareiškėjos, vėl kilo konfliktai su minėtos tarnybos vadovu, kuris priekaištavo dėl tokių kreipimųsi, grasino D. B. atiduoti į vaikų namus, su pareiškėja kalbėti atsisakė, išvarė ją iš savo kabineto.

Pareiškėja taip pat nurodė, kad berniukas yra labai prisirišęs prie jos ir nenori gyventi niekur kitur (kartu su skundu pateiktas raštiškas D. B. pageidavimas gyventi tik su močiute). Kaip teigia M. B., tarnybos vadovas tokį vaiko pageidavimą įvertino kaip močiutės įdiegtą vaikui.

Papildomai 2001 m. gegužės 30 d. pateiktame skunde pareiškėja nurodė, kad ji kaip pasityčiojimą gauna priminimus iš Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos, kad globa D. B. jau yra panaikinta, o vaikas grąžinamas į šeimą. Tačiau, pasak pareiškėjos, berniukas 10 metų nėra matęs nei motinos, nei tėvo, jų visiškai nepripažįsta ir tėvo bei motinos šeimose yra pašalinis. Pareiškėja pabrėžė ir motyvavo, kad motina dėl jos pragyvenimo būdo specifiškumo negali garantuoti vaikui tinkamo išlaikymo.

Kartu su skundais pareiškėja pateikė Jonavos specialiojo lopšelio-darželio „Lakštingalėlė“ 2000 m. gruodžio 18 d. pažymą Nr. 17 bei Užusalių pagrindinės mokyklos 2001 m. sausio 18 d. D. B. charakteristiką. Šiuose dokumentuose pažymėta, kad vaiku nuolat rūpinosi močiutė, su motina nei darželio, nei mokyklos darbuotojams bendrauti neteko. Pareiškėja taip pat pateikė: Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos 2001 m. balandžio 9 d. raštą Nr. 14/329, informuojantį apie būsimą globos nutraukimo D. B. klausimo svarstymą; Jonavos rajono savivaldybės valdybos

2001 m. balandžio 19 d. sprendimą Nr. 64, pripažinusį netekusiu galios minėtą Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimą dėl globos D. B. skyrimo; Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos 2001 m. gegužės 22 d. raštą Nr. 14/489, adresuotą Jonavos savivaldybės vicemerei V. Jagelavičienei dėl padėties D. B. šeimoje; Jonavos rajono savivaldybės mero pavaduotojos pakartotinį pranešimą–priminimą M. B. dėl globos D. B. panaikinimo ir vaiko grąžinimo į šeimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tirdama šį skundą ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punkto nuostatomis, paprašė Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą, Jonavos vaikų lopšelių-darželių „Liepaitė“, Užusalių pagrindinę mokyklą ir Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją pateikti jų turimą ir su skundo dalyku susijusią medžiagą bei motyvuotus paaiškinimus.

Jonavos specialiojo vaikų lopšelio-darželio „Lakštingalėlė“ vedėja I. Oganauskienė 2001 m. gegužės 7 d. raštu Nr. 45 nurodė, kad iki 1994 m. rugpjūčio mėn. šioje įstaigoje buvo laikini vaikų globos namai, kuriuose buvo apgyvendintas ir D. B. Taip pat nurodė, kad berniuką nuolat lankė tik močiutė M. B., kuri atnešdavo vaikui lauktuvių, poilsio dienomis pasiimdavo namo. Pasak vedėjos, nei berniuko motina, nei tėvas sūnaus nelankė, juo nesirūpino.

Užusalių pagrindinės mokyklos direktorės A. Kvedaravičienės ir D. B. klasės auklėtojos N. Butienės 2001 m. gegužės 8 d. rašte Nr. 112 pateiktame paaiškiniame nurodoma, kad D. B. mokosi Užusalių pagrindinės mokyklos III klasėje. Šioje mokykloje jis mokosi nuo ikimokyklinio ugdymo grupės. Nurodoma, kad berniuku nuolat rūpinasi ir domisi močiutė, ji lankosi klasės tėvų susirinkimuose, pasitarimuose. Berniuko motina į mokyklą atėjusi nebuvo, tačiau vaikas kartais pas ją nuvažiuoja. D. B. tėvas lankosi mokykloje ir domisi sūnaus mokslu. Nė vienas iš tėvų sūnaus neatsisako.

Paaiškiniame nurodoma, kad M. B. sudaro D. B. tinkamas mokymosi sąlygas. Mokinys ateina į mokyklą tvarkingas, turi visas mokyklinės priemones, namų darbai visada atlikti, būna išmokęs skaityti, pasakoti. Vaikas į mokyklą ateina laiku, nevėluoja. Pertraukų metu vaikas yra labai judrus, mėgsta palakstyti, paišdykauti, tačiau yra labai jautrus, impulsyvus, greitai supyksta ir būtinai išlieja pyktį. Per pamokas vaikas nesugeba ilgesniam laikui sukaupti dėmesio, greitai pamiršta, reikia priminti, pakartoti.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2001 m. birželio 6 d. raštu Nr. 22-08-3985/3296 atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą nurodė, kad ministerijoje yra gautas tik 2001 m. balandžio 19 d. pil. M. B. skundas. Ministerija, atsižvelgdama į pareiškėjos skundo kategoriškumą ir vaiko tėvams pareikštų kaltinimų sunkumą, dėl papildomų žinių kreipėsi į Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą. Išnagrinėjusi minėtos tarnybos 2001 m. gegužės 22 d. raštą Nr. 14/489 ir jo priedus dėl globos D. B. nutraukimo, atsižvelgusi į 2001 m. sausio 17 d. Jonavos rajono apylinkės teismo sprendimą bei 2001 m. kovo 5 d. Kauno apygardos teismo nutartį, taip pat įvertinusi Jonavos rajono Užusalių seniūnijos socialinio darbo organizatorės 2001 m. gegužės 8 ir 9 d. raštus, vaiko tėvų 2001 m. gegužės 28 d. pareiškimus bei visą turimą informaciją

apie susiklosčiusią situaciją šioje šeimoje, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija konstatavo, kad pareiškėjos skundas yra nepagrįstas, o Jonavos rajono savivaldybės valdybos 2001 m. balandžio 19 d. sprendimas pripažinti netekusiu galios Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimą skirti globą D. B., ministerijos nuomone, yra teisėtas.

Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba 2001 m. gegužės 17 d. raštu Nr. 14/480 atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą paaiškino, kad globos D. B. panaikinimą inicijavo pati Vaikų teisių apsaugos tarnyba, remdamasi Vaiko globos įstatymo nuostatomis ir I. P. 2000 m. gruodžio 14 d. ir 2001 m. gegužės 2 d. prašymais, kuriuose ji teigė galinti pati auginti ir pasirūpinti savo sūnumi D. B. ir kad Jonavos rajono valdybos 2001 m. balandžio 19 d. sprendimu Nr. 64 Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimas dėl globos skyrimo D. B. pripažintas netekusiu galios išnykus globos skyrimo priežastims.

Priešingai nei skunde teigė pareiškėja, Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime bei tarnybos pateiktuose dokumentuose (2001 m. gegužės 9 d. Buities tyrimo akte, Kauno apygardos teismo 2001 m. kovo 5 d. nutartyje, Jonavos rajono apylinkės teismo 2001 m. sausio 17 d. sprendime, 2000 m. lapkričio 14 d. ir gruodžio 18 d. Buities tyrimo aktuose) nurodoma, kad D. B. motina I. P. pakeitė gyvenimo būdą: nuo 1995 m. negirtauja, augina sūnų V. P. (g. 1995 m. birželio 4 d.), dėl kurio priežiūros Užusalių seniūnija pastarajai priekaištų neturi. I. P. gyvena su sūnumi V. P. ir sugyventiniu V. A. Užusalių seniūnijos bendrabutyje, viename kambaryje su virtuve, be patogumų. Namuose šilta, švaru ir tvarkinga. I. P. yra užsiregistravusi darbo biržoje ir seniūnijoje gauna socialinę pašalpą.

I. P. tarnybos darbuotojams pripažino, kad jaunystėje padarė klaidų, už kurias dabar moka. Berniuko motina minėjo norinti keisti butą į didesnį. Ji tikisi, kad sūnus D. B. gyvens su ja ir nori, kad vaikai turėtų atskirą kambarį.

Pateiktame 2001 m. gegužės 9 d. Buities tyrimo akte taip pat nurodoma, kad kaimynai teigiamai apibūdina I. P.: darbšti, vasarą eidavo uogauti, grybauti ir pan., pasiruošia atsargų žiemai, kas lieka – parduoda, eina dirbti pas ūkininkus.

Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime ir minėtuose dokumentuose bei 2001 m. gegužės 8 d. Buities tyrimo akte pateikta informacija apie dabartinį D. B. tėvo S. B. gyvenimo būdą taip pat neatitinka pareiškėjos skunde apibūdinto S. B. gyvenimo būdo. Minėtuose dokumentuose nurodoma, kad S. B. gyvena Užusalių kaime, dviejų kambarių bute. Minėtas asmuo gyvena su sugyventine R. Č, augina 4 vaikus: R. Č. (g. 1991 m. gruodžio 2 d.), L. B. (g. 1997 m. vasario 8 d.), S. B. (g. 1998 m. liepos 2 d.) ir M. Č. (g. 2000 m. kovo 21 d.). Šeimos pajamos – pašalpos vaikų išlaikymui. S. B. verčiasi samdomais darbais.

Pateiktuose dokumentuose nurodoma, kad tėvai neatsisako sūnaus ir nori su juo bendrauti bei juo rūpintis, tačiau M. B. jų sūnui draudžia bendrauti su tėvais. S. B. nurodė, kad iki teismo (M. B. yra kreipusis į teismą dėl tėvystės teisių I. P. ir S. B. apribojimo, tačiau ieškinys buvo atmestas) D. B. ateidavo pas jį, tačiau po teismo močiutė nebeišleidžia. D. B. motinos kaimynė taip pat patvirtino,

kad D. B. pas mamą neleidžia močiutė, todėl jis čia nebūna. I. P. motina sakė, kad iki teismo anūkas ateidavo pas ją, tačiau po teismo nebuvo nė karto. Sakė, kad dukra susitvarkė: nebegirtauja, augina sūnų, juo rūpinasi, taip pat nori auginti ir rūpintis D. B., su juo bendrauti, tačiau jai neleidžiama net arti vaiko prieiti. I. P. turi galimybę bendrauti su sūnumi tik globėjai nematant. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktuose tėvų 2001 m. gegužės 28 d. paaiškinimuose nurodoma, kad nė vienas iš jų negali atsiimti sūnaus iš buvusios globėjos M. B. ir be pareigūnų eiti pas ją bijo, kadangi ši terorizuoja ir grasina, gali išprovokuoti muštynes. Minėtame Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime taip pat nurodyta, kad M. B. gera valia nenori atiduoti vaiko tėvams, nors įstatyminiai atstovai yra S. B. ir I. P. Taip pat pažymėta, kad kartu su D. B. ir M. B. gyvena pareiškėjos duktė T. P. ir jos vyras S. B. bei jų sūnus E. B. Name yra keturi kambariai. Šeimos pajamos – M. B. pensija ir T. P. invalidumo pensija.

Kartu su paaiškinimu ir jau minėtais dokumentais Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba pateikė: Jonavos rajono policijos komisariato pranešimą minėto rajono Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovui dėl M. B. elgesio (nurodoma, kad minėta pilietė buvo oficialiai įspėta pagal Baudžiamojo kodekso 227 straipsnį (grasinimas nužudyti) bei pravestas profilaktinio pobūdžio pokalbis); Jonavos rajono savivaldybės valdybos 2001 m. balandžio 19 d. sprendimą Nr. 64 ir Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos 2001 m. balandžio 9 d. raštą Nr. 14/329 dėl globos D. B. panaikinimo; Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimą dėl globos D. B. skyrimo.

Siekiant objektyviai išsiaiškinti kai kurias su tiriamu M. B. skundu susijusias aplinkybes bei patikrinti kitą, įstaigai žinomą, su pareiškėjos minimais faktais susijusią informaciją, Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu 2001 m. gegužės 8 d. buvo lankytasi Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje, taip pat pas pareiškėją M. B. ir jos globotinį D. B. bei I. P.

Pokalbio su Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovu E. Laimikiu metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė paaiškinti tarnybos veiksmus ir dabartinę poziciją nagrinėjant pareiškėjos M. B. skundą dėl jos anūko D. B. globos panaikinimo. Kaip paaiškino E. Laimikis, tarnyba deramai ir kvalifikuotai įvertino D. B. auklėjimo ir gyvenimo sąlygas pas M. B., taip pat dabartines buitines sąlygas pas D. B. motiną I. P. Turėdami omenyje, kad jau nemažai laiko I. P. gyvena tvarkingai, kartu su sugyventiniu V. A. augina bendrą vaiką V. P., dėl kurio nepriežiūros Užusalių seniūnija priekaištų neturi, ir yra atsisakiusi asocialaus gyvenimo būdo, į tai, kad laikinosios globos tikslas yra grąžinti vaiką į biologinę šeimą ir dėl to yra I. P. prašymai, laiku priėmė teisingą sprendimą – naikinti laikinąją D. B. globą. Pažymėta, kad vykę teismo procesai dėl tėvystės teisių apribojimo I. P. ir S. B. baigėsi pastarųjų naudai.

Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovas E. Laimikis kategoriškai paneigė pareiškėjos skunde esančius teiginius: „p. Laimikis liepė paimti iš manęs mano globotinį D. B.“, „p. Laimikis pradėjo prievarta man įsakinėti, kad aš atiduočiau vaiką tėvui. Priežastis ta, kad man padidino pašalpą vaikui ir dėl to viskas prasidėjo. Laimikis pasakė, kad vienas vaikas negali gauti 500 litų.“, „sakė, kad vaiką mano, kurį aš užauginau, atiduos į vaikų namus“ ir

pan., taip pat teigė, kad prireikus gali pateikti pokalbių su pareiškėja garso įrašus. Konfliktišką pareiškėjos charakterį paliudijo ir kiti tarnybos darbuotojai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu buvo apsilankyta M. B. namuose, esančiuose Užusalių kaime, Jonavos rajone, Gėlių g. 12. Nustatyta, kad gyvenamoji butis tvarkoma pakankamai kruopščiai. Bendraujant su M. B. jautėsi absoliutus nusistatymas prieš I. P. ir jos noras auginti vaiką pačiai. Pokalbio metu su D. B. buvo jaučiama berniuko vidinė įtampa ir nenoras bendrauti. Vaikas atkakliai kartojo, jog nori gyventi su močiute, o savo mamos ir tėvo nenori matyti ir su jais bendrauti nesiruošia. Pažymėtina, kad iš pokalbio su D. B. yra pagrindas manyti, kad berniukas sako ne savo, o močiutės jam įteigtą nuomonę. Taip pat buvo pastebėta, kad yra pakankamai prielaidų manyti, kad vaiko globos pašalpa M. B. gali būti naudojama ne vien vaiko interesais, to, beje, neslėpė ir pati M. B. Nustatyta, kad, be M. B. ir D. B., tame pačiame name gyvena ir bendra buitimi naudojasi ir M. B. duktė T. P. ir jos vyras S. B.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu buvo apsilankyta ir I. P. namuose Jonavos rajone, Užusalių kaime, Lakštingalų g. 19. Nustatyta, kad pastaroji gyvena vieno kambario bute su virtuve, gyvenamoji aplinka gana varginga, tačiau sutvarkyta labai kruopščiai. Kartu su ja gyvena sugyventinis V. A. ir jų bendras sūnus V. P. I. P. kontrolierei paaiškino, kad ji ir jos sugyventinis verčiasi samdomais, viešaisiais bei sezoniniais darbais. Yra registruota darbo biržoje, gauna bedarbio pašalpą. I. P. nurodė, kad visą vasarą uogaujanti, grybaujanti ir taip sukaupianti lėšų pragyvenimui. I. P. patikino, kad labai nori susigrąžinti sūnų ir tam turi reikiamas sąlygas, vaiko grįžimui į šeimą pritaria ir I. P. sugyventinis V. A.

Išnagrinėjus M. B. skundą bei jos pateiktus dokumentus, taip pat Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Jonavos specialaus lopšelio-darželio „Lakštingalėlė“, Užusalių pagrindinės mokyklos pateiktus paaiškinimus ir dokumentus, taip pat lankymosi pas pareiškėją, I. P. ir Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje surinktus duomenis, nustatyta, kad globa D. B. Jonavos rajono Užusalių apylinkės tarybos 1994 m. balandžio 29 d. sprendimu buvo skirta atsižvelgiant į tuo metu berniuko tėvų S. B. ir I. P. vestą gyvenimo būdą, į tai, kad tėvai buvo palikę sūnų globos namuose, juo nesirūpino. Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos iniciatyva, Jonavos rajono savivaldybės valdybos 2001 m. balandžio 19 d. sprendimu Nr. 64 globa D. B. buvo panaikinta, išnykus globos skyrimo priežastims: tėvai pakeitė gyvenimo būdą, pageidauja patys rūpintis vaiku, dalyvauti jo auklėjime ir pan., ir nusprendus vaiką grąžinti tėvams.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato, kad vaikui, likusiam be tėvų ar jų priežiūros, įstatymų nustatyta tvarka steigiama globa. Vienas pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių globos institutą, – Vaiko globos įstatymas nurodo, kad vaiko globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti, o laikinosios globos (kuri buvo įsteigta šiuo atveju) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas garantuoja vaikui teisę gyventi kartu su savo tėvais, išskyrus atvejus, kai tai gali kelti pavojų vaiko gyvybei, sveikatai ir pan. Minėtas įstatymas taip

pat garantuoja vaikui galimybę bendrauti su motina, tėvu, giminaičiais, negyvenančiais kartu su jais, išskyrus atvejus, jeigu tai gali pakenkti vaikui (tai sprendžia teismas). Vaiko teisę bendrauti su savo tėvais atitinka ir Vaiko globos įstatyme įtvirtinta globėjo pareiga netrukdyti globojamam vaikui bendrauti su tėvais, jei tai nekenkia vaiko interesams. Įstatymas numato ir dar vieną globėjo pareigą – informuoti vaiko tėvus ar artimuosius giminaičius, jeigu jie to pageidauja, apie vaiko vystymąsi, sveikatą, mokymąsi ir kitais svarbiais klausimais. Remiantis skundo tyrimo metu surinktais įrodymais, darytina išvada, kad M. B., būdama D. B. globėja, pažeidė globotinio teises ir teisėtus interesus, be juridinio pagrindo neleisdama jam bendrauti su savo tėvais, – Jonavos rajono apylinkės ir Kauno apygardos teismai konstatavo, kad tėvai, bendraudami su sūnumi, nedaro jam žalingos, neigiamos įtakos, o Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos nuomone, vaiko bendravimas su tėvais jam buvo būtinas. Pažymėtina, kad, remiantis lankymosi metu surinktais duomenimis, yra pagrindas manyti, kad buvusi globėja pažeidė ir Vaiko globos įstatymo nuostata, įpareigojančią globėją vaiko išlaikymui skirtomis lėšomis disponuoti tik vaiko interesais. Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko globėjas už savo pareigų neatlikimą ar netinkamą jų atlikimą, taip pat piktnaudžiavimą vaiko globa atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Vaiko globos įstatymas numato, kad laikinosios globos instituto esmė yra užtikrinti laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūrą, auklėjimą, jo teisių bei teisėtų interesų atstovavimą ir gynimą šeimoje. Šiuo atveju globos steigimo pagrindas buvo tai, kad atitinkamu laikotarpiu tėvai nesirūpino, nesidomėjo vaiku, atidavė jį auginti valstybės institucijai, tačiau vėliau pakeitė savo gyvenimo būdą ir įrodė, kad nori ir gali vykdyti savo, kaip teisėtų įstatyminių atstovų, pareigas vaiko atžvilgiu, kas buvo tinkamas pagrindas laikinajai globai panaikinti. Kadangi Jonavos rajono savivaldybės valdybos 2001 m. balandžio 19 d. sprendimu Nr. 64 globa D. B. buvo panaikinta vadovaujantis Vaiko globos įstatymo 8 straipsnio 1 punktu – vaiką gražinant tėvams bei 21 straipsnio 1 dalies 2 punktu – globėjui negalint eiti vaiko globėjo pareigų dėl ligos, materialinės ar šeimyninės padėties pasikeitimo ar kitų svarbių priežasčių, M. B., negražindama vaiko tėvams, pažeidžia minėtą Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintą vaiko teisę gyventi kartu su savo tėvais. Pažymėtina, kad minėtas įstatymas numato, jog asmenys, pažeidę vaiko teises, numatytas teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaiko teisių apsaugą, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaikų teisių gynimas, jų teisių bei interesų apsaugos problemų sprendimas, teisė vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejais kreiptis į teisėsaugos institucijas ar dėl poveikio priemonių pažeidėjams taikymo bei reikalauti, kad būtų pašalintos vaikų teisių pažeidimų priežastys, sąlygos ir kt., teisės aktų yra pavesta rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnyboms. Remiantis turima su skundo dalyku susijusia medžiaga, darytina išvada, kad Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba nesiima skubių priemonių, kad apgintų vaiko teises ir teisėtus interesus, neviršydama teisės aktų suteiktų įgaliojimų.

Įvertinusi skundo tyrimo metu surinktus įrodymus, atsižvelgdama į tai, kad Vaiko globos įstatyme numatyta, jog laikinosios globos tikslas – gražinti vaiką į šeimą, ir kad, kaip numato Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, pirmiausia vaiko teises turi užtikrinti tėvai, sudarydami tinkamas

sąlygas vaikui gyventi ir augti šeimoje, rūpindamiesi juo, taip pat vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1, 2 ir 3 punktais, taip pat 25 straipsnio 4, 8 ir 9 punktais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė priėmė sprendimą: 1. Pareiškėjos M. B. skundą atmesti, nepasitvirtinus jame nurodytiems pažeidimams; 2. Įspėti M. B., kad, negražindama D. B. jo tėvams I. P. ir S. B., ji ne tik nevykdo Jonavos rajono savivaldybės 2001 m. balandžio 19 d. sprendimo Nr. 64, kuriuo buvo panaikinta globa D. B., gražinant jį tėvams, bet ir pažeidžia teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises ir teisėtus interesus; 3. Atkreipti Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovo dėmesį, kad, neviršijant teisės aktų suteiktų įgaliojimų, nedelsiant būtų imamasi atitinkamų priemonių sprendžiant vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo klausimus bei, siekiant efektyvaus problemų sprendimo, bendradarbiaujama su kitomis kompetentingomis valstybės institucijomis. Taip pat atitinkamai stebėti I. P. ir S. B. šeimas, tėvų pareigų vykdymą, vaikų gyvenimo ir buities sąlygas. Veikloje griežtai laikytis nuostatos, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui skundžiamasi teismų veikla, jų priimamais sprendimais, pažeidžiančiais vaiko teises ir teisėtus interesus, vaikų teisių apsaugos tarnybų neveikimu ir pan. Tačiau tyrimai rodo, kad neretai tėvai piktnaudžiauja teisės aktuose įtvirtintomis vaikų teisėmis, garantijomis, pvz., nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto ir pan.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2001 m. rugpjūčio 27 d. gavo Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacijos „Gelbėkit vaikus!“ Šakių skyriaus pirmininkės Laimos Mockevičienės prašymą. Pareiškėja nurodė, kad Šakių apylinkės teismo 2001 m. birželio 29 d. nutartimi buvo nuspręsta D. V. ir jos mažametės dukras: S. V. (g. 1990 m. balandžio 28 d.), L. V. (g. 1992 m. rugpjūčio 30 d.), K. V. (g. 1998 m. spalio 30 d.) iškeldinti iš tarnybinio buto, esančio J. Basanavičiaus g. 16-30 Šakiuose, nesuteikiant kitų gyvenamųjų patalpų. L. Mockevičienės teigimu, teismo nutarties D. V. apskūsti negalėjo, kadangi nutartis paštu buvo atsiųsta tik po 12 dienų, kai jau buvo pasibaigęs skundo padavimo terminas.

L. Mockevičienė prašyme nurodė, kad apie šios šeimos padėtį žinojo Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba. Taip pat pažymėjo, kad D. V. netenkino jai pasiūlytas butas Gelgaudiškio gyvenvietėje, esantis 18 km nuo Šakių, kadangi moteris ten negalės rasti darbo, o be jo neišlaikys keturių asmenų šeimos. 2001 m. rugpjūčio 21 d. D. V. su dukromis buvo iškeldintos iš buto ir, pasak pareiškėjos, prisiglaudė pas kaimynus.

Pažymėtina, kad skundo tyrimo metu Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas vaiko teisių apsaugos kontrolieriui persiuntė D. V. prašymą padėti išspręsti gyvenamojo būsto klausimą. Prašyme D. V. nurodė, kad šiuo metu ji yra vieniša motina, auginanti tris nepilnametes dukras. Šakių rajono apylinkės teismas 2000 m. gruodžio 4 d. priėmė nutartį jos šeimą iškeldinti iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų, esančių J. Basanavičiaus g. 16-30 Šakiuose, nesuteikiant kitų

gyvenamųjų patalpų. Teismas šį sprendimą motyvavo tuo, kad D. V. vyras (kuriam buvo suteiktas minėtas tarnybinis butas) yra atleistas iš pareigų vidaus reikalų sistemoje, be to, šeima nemoka nuomos mokesčio. Iš prašymo matyti, kad R. V. ir D. V. santuoka buvo nutraukta 2000 m. balandžio 19 d. D. V. teigimu, ji šiuo metu yra bedarbė, šeima gyvena iš socialinės pašalpos, alimentų tėvas vaikams nemoka, nes yra bedarbis.

Pareiškėja pažymėjo, kad, pasinaudodama Teisingumo ministerijos patarimu, 2001 m. gegužės 29 d. ji kreipėsi į Šakių rajono apylinkės teismą dėl minėto teismo sprendimo atidėjimo, kol savivaldybė suteiks butą. D. V. teismo nutartį netenkinti minėto prašymo išklause žodžiu, raštu gavo tik 2001 m. birželio 11 d., praėjus apskundimo terminui.

D. V. prašyme nurodė, kad Šakių rajono savivaldybė siūlo laikinai apsigyventi butų fondui priklausančiose patalpose, tačiau jos pareiškėjos netenkino, nes neatitiko elementarių reikalavimų.

Tiriant šį skundą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punktu, paprašė Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą pateikti visą tarnyboje turimą su skundo dalyku susijusią medžiagą, taip pat savo išvadą dėl D. V. šeimoje susiklosčiusių aplinkybių, jų sprendimo bei paaiškinti, kokių priemonių tarnyba ėmėsi sprendama šią problemą.

Kaip vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovė Bronė Valaitienė, D. V. iškeldinimo iš tarnybinių patalpų procesas Šakių rajono apylinkės teisme prasidėjo 2000 m. sausio 4 d. ir tęsėsi iki 2001 m. birželio 29 d. Visuose teismo posėdžiuose tarnyba gynė D. V. vaikų interesus, prašydama pratęsti iškeldinimo iš buto terminus, kad motina turėtų kuo didesnę pasirinkimo galimybę. Tarnybos vadovės teigimu, teismas į šiuos prašymus atsižvelgė.

2001 m. birželio 29 d. Šakių rajono apylinkės teismo nutartį, tarybos vadovės nuomone, D. V. galėjo apskusti per 7 dienas. Jai to nepadarius, tuo pačiu įsigalėjus teismo nutarčiai, ji buvo atsiųsta paštu.

Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos paaiškinime nurodoma, kad tarnyba nepasiūlė D. V. nė vieno buto, nes tarnyba tokių butų neturi. Tačiau per minėtą laikotarpį Šakių rajono savivaldybės administracija, atsižvelgdama į D. V. prašymą ir trijų jos nepilnamečių vaikų interesus, iš pagrindiniam butų fondui priklausančių gyvenamųjų patalpų pasiūlė 8 butus: Pentos g. 12-2 Sintautuose, Lukšių seniūnijoje; V. Kudirkos g. 86-8, Šiaulių g. 15-3, Vytauto g. 7, Vytauto g. 9-2 Šakiuose; Mokyklos g. 20-38 bei Mokyklos g. 20-9 Gelgaudiškyje (Šakių rajono savivaldybės mero raštas 2001-08-17 Nr. 01-05/4-1104, pateiktas). Visų siūlomų gyvenamųjų patalpų pareiškėja D. V. atsisakė.

Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovės B. Valaitienės teigimu, su D. V. ne kartą kalbėtasi tarnyboje, pateikta daug patarimų dėl siūlomų gyvenamųjų patalpų pasirinkimo, patarta atsižvelgti į savo materialinę padėtį. Tarnybos paaiškinime nurodoma, kad minėta šeima yra socialiai remtina, o įsiskolinimai už komunalinius patarnavimus buvusiam bute viršija 5000 Lt. Tarnybos vadovė taip

pat pažymėjo, kad daugiau šiai šeimai padėti negalėjo, kadangi D. V. nepilnamečiai vaikai nėra nei našlaičiai, nei vaikai, likę be tėvų globos.

Iš skundų bei jų tyrimo metu surinktos medžiagos matyti, kad D. V. išspręsti gyvenamosios vietos (būsto) problemas mėgino padėti Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir Šakių rajono savivaldybės administracija, siūlydamos pareiškėjai ne vienas gyvenamąsias patalpas.

Pažymėtina, kad Vaiko teisių konvencija numato, jog tėvams tenka pagrindinė atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystymąsi, kad pagrindinis tėvų rūpestis turi būti vaiko interesai. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas taip pat įpareigoja visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus, nepalikti nė vieno vaiko be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų. Be to, tiek minėtas įstatymas, tiek Civilinis kodeksas numato, kad vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi, teisę gyventi bei vystytis sveikai ir pan. pirmiausia privalo užtikrinti tėvai.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek iki 2001 m. liepos 1 d., tiek šiuo metu galiojančio Civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios tarnybinių gyvenamųjų patalpų suteikimo ir naudojimo tvarką, numato, kad tarnybinės gyvenamosios patalpos yra suteikiamos laikotarpiui, kol nepasikeičia darbuotojo (tarnautojo) pobūdis arba kol nenutrūksta darbo (tarnybos) santykiai su darbdaviu, arba kol neišnyksta įstatymų nustatytos sąlygos. Taip pat, kad pasibaigus darbo sutarčiai (tarnybai), darbuotojas, kuriam nustatyta tvarka buvo suteikta tarnybinė patalpa, privalo išsikelti iš nuomojamų tarnybinių patalpų kartu su gyvenančiais šeimos nariais. Neišsikėlę iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų fiziniai asmenys iškeldinami ir kita gyvenamoji patalpa nesuteikiama.

Pažymėtina, kad Civilinio proceso kodeksas numato, jog teisingumą civilinėse bylose vykdo tik teismai, kurie yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Vykdydami teisingumą teismai yra nepriklausomi. Valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar fizinių asmenų kišimasis į teismo veiklą draudžiamas. Minėtas kodeksas numato, kad priėmęs byloje sprendimą teismas turi teisę dalyvaujančių byloje asmenų pareiškimu ar savo iniciatyva, remdamasis turtine šalių padėtimi ar kitomis aplinkybėmis, sprendimo įvykdymą atidėti, taip pat pakeisti sprendimo vykdymo teisę. Teismo sprendimus (nutartis) peržiūrėti ir pakeisti gali tik aukštesnės instancijos teismas. Įsiteisėjęs teismo sprendimas, nutartis ir nutarimas yra privalomas visoms valstybės institucijoms ar pareigūnams, visiems fiziniams asmenims, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Taigi įstatymas nesuteikia vaiko teisių apsaugos kontrolieriui teisės spręsti teismo sprendimo pagrįstumo, teisėtumo bei teismo sprendimo vykdymo atidėjimo ar sustabdymo klausimus.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, ir skundo tyrimo metu surinkta medžiaga, darytina išvada, jog D. V. nepagrįstai atsisako jai siūlomos pagalbos bei gyvenamųjų patalpų ir tokiu būdu neužtikrina teisės aktuose įtvirtintos vaikų teisės į gyvenamąjį būstą, teisės būti sveikam ir normaliai vystytis.

Apibendrinama skundo tyrimo metu surinktą medžiagą, atsižvelgdama į minėtų teisės aktų nuostatas ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12

straipsnio 1, 2 ir 3 punktais, 25 straipsnio 4, 8 ir 9 punktais bei 26 straipsnio 1 dalies 3 punktu ir 5 dalimi, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacijos „Gelbėkit vaikus!“ Šakių skyriaus pirmininkės Laimos Mockevičienės ir D. V. skundus dalyje dėl pažeistos vaikų teisės nelikti be gyvenamojo būsto ir Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos neveikimo šiuo atveju atmesti, nepasitvirtinus nurodytiems pažeidimams. Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacijos „Gelbėkit vaikus!“ Šakių skyriaus pirmininkės Laimos Mockevičienės ir D. V. skundus dalyje dėl teismo nutarties, kuria buvo atmestas D. V. prašymas atidėti teismo sprendimo dėl iškeldinimo vykdymą, palikti nenagrinėtus, kaip nepriklausančius vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai įvertinti dabartines D. V. nepilnamečių vaikų gyvenimo sąlygas, prireikus įtraukti D. V. šeimą į stebimų šeimų sąrašą, taip pat užtikrinti, kad vaikams būtų teikiama įmanoma socialinė ar kitokia pagalba. Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai taip pat buvo nurodyta apie sprendimo 3 punkto vykdymą sistemingai (kas 3 mėnesius) informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierių.

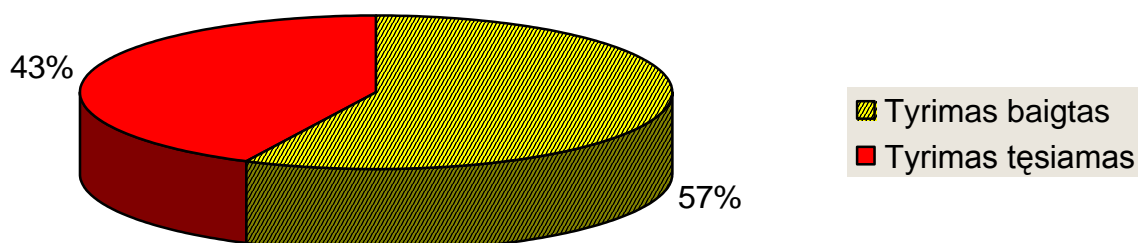
IV. SKUNDŲ TYRIMAS KONTROLIERIAUS INICIATYVA

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalis nustato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, gavęs skundą žodžiu arba pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymius ir manydamas, kad pateikta informacija ar pastebėti požymiai nėra klaidingi, gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo, kai kontrolierius gauna tokio pobūdžio informacijos, kuri neatitinka skundo turiniui keliamų reikalavimų, tačiau yra realus pagrindas manyti, kad yra pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės. Tokiu būdu yra tiriami net ir tie skundai ar nusiskundimai, kurie formaliai neatitinka Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme skundo turiniui įtvirtintų reikalavimų.

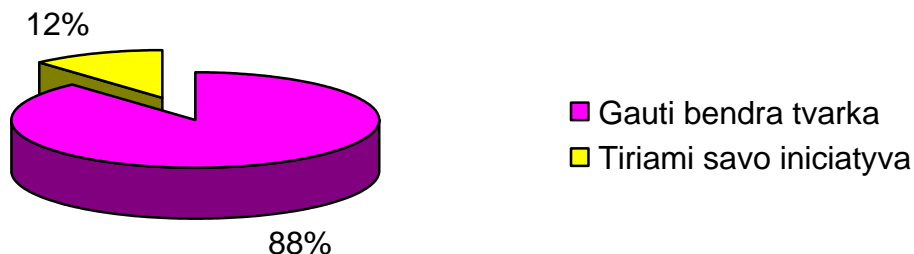
Per atsiskaitomąjį laikotarpį (nuo 2001 01 01 iki 2001 12 31) vaiko teisių apsaugos kontrolierius pradėjo **14 naujų tyrimų** dėl galimų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų. **Vienas** tyrimas, atsižvelgiant į itin komplikuoatą tyrimo procedūrą bei keblų ir ilgai trunkantį tarptautinį bendradarbiavimą su kompetentingomis užsienio valstybių institucijomis, **tęsiamas nuo 2000 metų**. Iš visų 2001 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pradėtų tyrimų savo iniciatyva iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos baigti **8**, tęsiami **6** tyrimai.

2001 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus savo iniciatyva atlikti tyrimai

Lyginant tyrimus, atliekamus savo iniciatyva, su skundais vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, pateiktais bendra tvarka, galima daryti išvadą, kad bene penktadalis tyrimų atliekama kontrolieriaus iniciatyva.

Pateikiame smulkiau keletą charakteringesnių ir sudėtingesnių tyrimų, 2001 metais atliktų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva.

*****

Nuo 2000 metų tęsiamas tyrimas, kuris buvo pradėtas atsižvelgiant į 2000 m. lapkričio 28 d. laikraščio „Respublika“ publikacijoje „Kalinčios motinos dukros prieš jos valią išvežtos į Ameriką“ pateiktus faktus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Santuokos ir šeimos kodekso 14 skirsnio nuostatų, reglamentuojančių įvaikinimą, pažeidimo. Vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punkto nuostatomis, kontrolierė paprašė Vaikų teisių apsaugos tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Migracijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, Šiaulių miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą suteikti išsamią informaciją, susijusią su straipsnyje minėtų vaikų išvežimu į užsienį, taip pat informaciją apie šių vaikų įvaikinimą užsienyje. Tyrimo metu paaiškėjo, kad į Jungtines Amerikos Valstijas mokytiis ir laikinai gyventi išvyko 10 vaikų – įvairių globos namų auklėtinių.

Vaikų mokymąsi JAV inicijavo ir organizavo JAV įkurto Lietuvos našlaičių fondo direktorė p. Hellen D. Sellei. Šio fondo iniciatyva ir buvo parengta programa „Širdis į širdį“. Jos tikslas – sudaryti galimybę vaikams, gyvenantiems vaikų globos namuose, ir vaikams, kurių niekas iš artimųjų nelanko ir kurie neturi galimybės gyventi šeimoje, laikinai išvykti į JAV, ten gyventi šeimoje ir mokytis.

Vaikus, kurie galėtų vykti ir išvyko mokytis, parinko globos įstaigos ir rajonų (miestų) savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos. Tuo metu nebuvo teisės aktų, reglamentuojančių vaikų globos įstaigose gyvenančių vaikų laikiną išvykimą į kitas valstybes, todėl sprendimą dėl konkretaus vaiko išvykimo, įgaliojimų rūpintis juo perdavimo, ryšio su vaiku ir įgaliojumu asmeniu palaikymo, vaiko grįžimo į Lietuvą sąlygas numatė vaiko atstovai pagal įstatymą, t. y. įstaigos, kurioje vaikas gyveno, administracija, taip pat tam tikro rajono (miesto) savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba.

1996 metų rugpjūčio mėnesį į JAV išvyko mokytis 10 vaikų. Visi jie buvo vaikų globos namų globotiniai – du iš Kauno (Kauno miesto savivaldybės vaikų globos namų ir Kauno miesto vaikų globos namų „Atžalynas“); keturi iš Klaipėdos miesto vaikų globos namų „Smiltelė“; du iš Šiaulių miesto vaikų globos namų „Šaltinis“ ir du iš Vilniaus (Vilniaus miesto 1-ųjų vaikų globos namų ir Vilniaus miesto 2-ųjų vaikų globos namų).

Iki šiol iš 10 vaikų, išvykusių į JAV, 7 vaikai įvaikinti, jų įvaikinimo bylų nagrinėjimas vyko Vilniaus miesto apygardos teisme, t. y. pagal Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytas procedūras.

1997 metų birželio mėnesį Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos gavo dviejų šeimų (Hughes ir Moskites) atstovo JAV advokato p. George A. Athansono laišką dėl jose gyvenančių vaikų (sesučių S. ir V. R. bei kitos mergaitės L. R.) įvaikinimo, dokumentų rengimo, įvaikinimo procedūros ir pan. Vaikų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus V. Vadoklio teigimu, pradėtas susirašinėjimas nedavė rezultatų, ir nei minėtoms šeimoms, nei jų atstovui nepavyko išaiškinti, kad vaikų, Lietuvos Respublikos piliečių, įvaikinimo bylos nagrinėjimas turi vykti Lietuvoje, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais. 1998 08 06 Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos gavo laišką iš p. G. A. Athansono, kuriame pranešama, kad L. R. gyvena Hughes šeimoje kartu su sesutėmis S. ir V. R. Mergaičių perkėlimo į šią šeimą klausimas su tarnyba nebuvo derintas. Šiuo klausimu pagalbos buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos generalinį konsulą Niujorke, tačiau iki šiol atsakymų apie Hughes šeimos ketinimus įvaikinti ar gražinti mergaites į Lietuvą negauta.

Kaip vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, JAV piliečiai James ir Patricia Hughes buvo viena iš minėtų šeimų, dalyvavusių našlaičių fondo „Širdis į širdį“ programoje ir globojanti seseris V. ir S. R., o nuo 1998 m. rugpjūčio mėnesio jų šeimoje buvo apgyvendinta ir L. R. Vėlgi buvo patvirtinta, kad JAV piliečių Hughes šeimai atstovavo advokatas George A. Athansonas. Nuo 1997 m. birželio mėnesio

prasadėjo Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnybos susirašinėjimas su šiuo advokatu, tačiau iš [vaikinimo tarnybos turimų dokumentų ir laiškų galima spręsti, kad šis advokatas vengė pateikti konkrečių žinių apie minėtus vaikus. Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnyba primygtinai reikalavo gražinti minėtas mergaites į Lietuvą arba pradėti mergaičių įvaikinimo procesą.

Nuo 1997 m. birželio mėn. iki 1998 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnyba, negavusi tikslesnių žinių apie seserų V. ir S. R. bei mergaitės L. R. likimą, kreipėsi į Lietuvos Respublikos konsulato Niujorke konsulą D. Staniulį, prašydama padėti susisiekti su JAV piliečių šeima Hughes dėl mergaičių įvaikinimo JAV tolesnių procedūrų. Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Niujorke konsulas D. Staniulis 1998 m. spalio 16 d. raštu Nr. 03-09-3001 informavo Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnybą, kad susisiekė su advokatu G. A. Athansonu. Advokatas atsiuntė jam laišką, kuriame atsisakė konsulo siūlymo susitikti su mergaitėmis ir Hughes šeima. Pati Hughes šeima į konsulo laišką neatsakė. 1998 m. lapkričio 16 d. raštu Nr. 03-09-3293 konsulas D. Staniulis pasiūlė Vaikų teisių apsaugos tarnybai kreiptis į Konektikuto valstijos Vaikų ir šeimos departamentą. 1999 m. sausio 7 d. raštu Nr. 29 Vaikų teisių apsaugos tarnyba kreipėsi į Hughes šeimą, informuodama, kad jeigu ši šeima nesuteiks jokių žinių apie mergaites, bus kreiptasi į JAV institucijas su prašymu imtis priemonių ir gražinti mergaites į Lietuvą.

1999 m. liepos 22 d. laišku Nr. 03-09-1635 Lietuvos Respublikos konsulas D. Staniulis informavo Vaikų teisių apsaugos tarnybą, kad Konektikuto valstijos Vaikų ir šeimos departamento Teisės skyriaus direktorė p. Susan Hamilton pranešė, jog pagal jos turimas žinias Hughes šeima, kurioje gyvena S. ir V. R. bei L. R., išsikraustė iš Mičigano valstijos ir jos tikslus adresus nežinomas. 2000 m. kovo ir liepos mėnesiais Vaikų teisių apsaugos tarnyba dar kartą kreipėsi į konsulą D. Staniulį, prašydama išsiaiškinti dabartinę mergaičių ir Hughes šeimos gyvenamąją vietą bei jų ketinimus. Taip pat buvo mėginama sužinoti, ar mergaitėms buvo pratęstos JAV vizos, kadangi 1996 m. mergaitėms išduotos vizos baigė galioti 1998 m. rugpjūčio 2 d. Atsakymo į minėtus laiškus iš Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Niujorke nebuvo gauta.

Pasak [vaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorės G. Žentelytės, informacija pateikiama remiantis dokumentais, esančiais JAV piliečių Hughes šeimos byloje, kuri kartu su kitais dokumentais buvo perimta iš Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos tarnybos 2000 m. pabaigoje. Dokumentų, liudijančių apie seserų V. ir S. R. bei L. R. teisinę bei socialinę padėtį prieš išvežant jas į JAV, minėtoje byloje nėra.

Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis, apie 7 iš 10 vaikų išvykimą turima konkreti informacija. Dėl S. R. yra žinoma, kad Šiaulių m. savivaldybės Švietimo skyriaus Vaikų teisių apsaugos tarnybos prašymu Šiaulių m. VPK Migracijos skyriuje 1996 08 01 buvo išduotas pasas vykti į JAV; dėl V. R. – Šiaulių m. savivaldybės Švietimo skyriaus Vaikų teisių apsaugos tarnybos prašymu Šiaulių m. VPK Migracijos skyriuje 1996 08 01 buvo išduotas pasas vykti į JAV; dėl L. R. – Vilniaus m. 1-ųjų globos namų prašymu Vilniaus

m. 5 pasų poskyryje 1996 07 16 buvo išduotas pasas vykti į JAV. Daugiau informacijos apie šiuos vaikus Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos neturi.

Toliau tirdama šį skundą ir gavusi anksčiau minėtų kontrolierės užklaustų institucijų paaiškinimus bei papildomą su skundo dalyku susijusią medžiagą, Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Interpolo Lietuvos Respublikos nacionalinio biuro vyr. komisarą L. Vasiliauską, į Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministeriją, Konsulinio departamento direktorių A. Žurauską bei į Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados Lietuvos Respublikoje Nepaprastąjį ir įgaliotąjį ambasadorių John F. Tefft, prašydama padėti nustatyti nepilnamečių S. R., V. R. bei L. R. dabartinę buvimo vietą, jų gyvenimo ir auklėjimo sąlygas bei informuoti apie asmenis, pas kuriuos šiuo metu mergaitės gyvena, taip pat į Vilniaus m. 1-uosius vaikų globos namus, prašydama pateikti vaikų globos namuose turimą informaciją apie L. R., t. y.: 1) informaciją apie mergaitės biologinius tėvus; 2) kokių pagrindų mergaitė buvo įtraukta į vaikų, kuriuos galima įvaikinti, sąrašą; 3) mergaitės biografiją iki jos išvykimo iš vaikų globos namų.

Kaip Vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo Kriminalinės policijos Interpolo Lietuvos nacionalinio biuro vyresnysis komisaras L. Vasiliauskas, dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rašte nurodytos informacijos kelis kartus buvo kreiptasi į Jungtinių Amerikos Valstijų nacionalinį biurą. JAV nacionalinis biuras atsiuntė atsakymą, kuriame paprašė suteikti tokią informaciją:

- ar Lietuvoje atliekamas kriminalinis tyrimas dėl Lietuvos Respublikos piliečių S. R., V. R. ir L. R.
- teigiamu atveju, dėl kokio nusikaltimo (pagrobimas, sukčiavimas ir t. t.) atliekamas tyrimas.

Toliau savo rašte Interpolo Lietuvos nacionalinio biuro vyresnysis komisaras nurodė, kad pagal JAV nacionalinį biurą, tokio turinio paklausimas galės būti vykdomas tik tada, kai Lietuvos teisėsaugos institucijos pradės tyrimą dėl Lietuvos Respublikos piliečių S. R., V. R. ir L. R. negražinimo į Lietuvą. Priešingu atveju paklausimas nebus vykdomas.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Konsulinio departamento vadovas A. Žurauskas atsiuntė Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Niujorke raštą, kuriame sakoma, kad Hughes šeima, kurioje buvo apgyvendintos minėtos nepilnametės, kartu su mergaitėmis iš Konektikuto valstijos išsikėlė nepalikę naujo adreso. Rašte taip pat nurodoma, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba apie tai buvo informuota konsulato 1999 07 22 raštu Nr. 03-09-1635. Šiame rašte buvo paaiškinta, kad norint gražinti mergaites į Lietuvą, reikia kreiptis į JAV teisėsaugos institucijas su teisinės pagalbos prašymu, kurio pagrindas turėtų būti Lietuvos teismo sprendimas.

Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Niujorke daugelį kartų susirašinėjo su Hughes šeimos advokatu G. A. Athansonu, taip pat siuntė paklausimus pačiai Hughes šeimai apie jos ketinimus įvaikinti mergaites Lietuvos įstatymų nustatyta tvarka bei klausė apie mergaičių teisinį statusą JAV. Pasak konsulo, šio susirašinėjimo, kuris dėl minėtos šeimos ir jo advokato nenoro bendradarbiauti buvo nesėkmingas, turinys Vaiko teisių apsaugos tarnybai yra žinomas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje taip pat yra ši informacija.

Savo rašte Lietuvos Respublikos generalinis konsulas atkreipia dėmesį į tai, kad Lietuva nuo 1998 08 01 yra Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje dalyvė. Pagal šios konvencijos nuostatas S. ir V. R. bei L. R. atidavimas šeimai iš JAV, nesilaikant Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytos įvaikinimo tvarkos, yra neteisėtas. Tačiau JAV šią konvenciją iki šiol tik pasirašė, bet neratifikavo ir nepaskyrė atsakingos už įvaikinimą centrinės institucijos. Be to, pažymima, kad efektyvesnis kelias būtų pasinaudoti 1999 08 26 įsigaliojusia Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės pasirašyta sutartimi dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose, kuri, be kita ko, apima ir prašymus dėl asmenų buvimo vietos ar tapatybės nustatymo. Tačiau pateikti teisinės pagalbos prašymą federalinėms JAV institucijoms Generalinis konsulatas nėra kompetentingas. Pagal šią sutartį susitariančiųjų šalių institucijos kreipiasi ir gauna teisinę pagalbą per savo atitinkamas centrines įstaigas, kuriomis iš Lietuvos Respublikos pusės yra paskirtos Generalinė prokuratūra ir Teisingumo ministerija, o iš JAV pusės – Generalinis prokuroras arba jo paskirti asmenys Teisingumo departamente. Sutartyje taip pat numatyta, kad Lietuvos Respublikos centrinė įstaiga pateikia teisinės pagalbos prašymus prokurorų ir teismų vardu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė buvo susitikusi su Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados Lietuvos Respublikoje darbuotojais bei raštiškai kreipėsi į Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados Lietuvos Respublikoje Nepaprastąjį ir įgaliojantį ambasadorių John F. Tefft, tačiau ligi šiol jokių atsakymų nei raštu, nei žodžiu gauta nebuvo.

Dėl papildomos medžiagos pateikimo ir informacijos patikslinimo taip pat kreiptasi į Vilniaus miesto 1-uosius vaikų globos namus bei Vilniaus miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą.

Atsižvelgdama į nurodytas aplinkybes, pateiktus paaiškinimus ir kitus išaiškėjusius faktus bei vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 1 punktu, 25 straipsnio 1 ir 3 punktais bei 29 straipsnio nuostatomis, 2001 m. gegužės 17 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė savo surinktą medžiagą perdavė Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojui K. Betingiui ir paprašė imtis priemonių, kad būtų nustatyta nepilnamečių S. R. (g. 1989 09 02), V. R. (g. 1988 05 31) bei L. R. (g. 1988 09 28) dabartinė buvimo vieta. Esant galimybei buvo paprašyta suteikti informaciją ir apie šeimą, kurioje šios mergaitės gyvena. Nustačius, kad nurodytose veikose yra nusikaltimų požymių, paprašyta imtis atitinkamų procesinių veiksmų patraukti kaltus asmenis baudžiamojon atsakomybėn. Kartu buvo paprašyta sistemingai informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą apie priimtus sprendimus. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra 2001 m. birželio 8 d. raštu Nr. 07-05-2363 informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierių, kad dėl kontrolieriaus nurodytų faktų nuspręsta pradėti patikrinimą ir spręsti klausimą dėl baudžiamosios bylos iškėlimo. Dėl S. ir V. R. išvežimo į užsienį teisėtumo organizuoti patikrinimą ir spręsti klausimą dėl baudžiamosios bylos iškėlimo pavesta Šiaulių apygardos prokuratūrai, dėl L. R. – Vilniaus apygardos prokuratūrai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius

informuotas, kad šioms prokuratūroms nurodyta parengti reikiamus dokumentus dėl kreipimosi į Jungtinių Amerikos Valstijų atitinkamas teisinės institucijas su teisinės pagalbos prašymais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, bendradarbiaudama su nurodytomis prokuratūromis, joms pateikė visą savo surinktą medžiagą dėl minėtų nepilnamečių neteisėto išvežimo iš Lietuvos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius keletą kartų buvo minėtų prokuratūrų informuotas, kad medžiagoje atliekamas patikrinimas ir kad procesinis sprendimas bus priimtas gavus atsakymą į teisinės pagalbos prašymą iš Jungtinių Amerikos Valstijų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga taip pat buvo informuota, kad teisinės pagalbos pavedimą į Jungtinių Amerikos Valstijų Teisingumo departamentą Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra išsiuntė 2001 m. rugsėjo 18 d.

Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra 2001 m. gruodžio 12 d. raštu Nr. 14-04-238 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą informavo, kad ji gavo iš Jungtinių Amerikos Valstijų Teisingumo departamento atsakymą į teisinės pagalbos prašymą, kuriame nurodoma, kad Jungtinių Amerikos Valstijų teisėsaugininkai suteikti teisinę pagalbą, grąžinant vaikus į Lietuvą, negali, nes tokia pagalbos forma nenumatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartyje dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose, bei siūloma pateikti civilinę bylą dėl įvaikinimo Jungtinėse Valstijose teisėtumo. Taip pat nurodoma, kad Generalinė prokuratūra pakartotinai kreipėsi į Jungtinių Amerikos Valstijų kompetentingas teisėsaugos institucijas dėl minėtų nepilnamečių buvimo vietos nustatymo.

Pažymėtina, kad dėl šio atvejo tyrimas tęsiamas nuo 2000 metų lapkričio mėnesio pabaigos, tačiau dėl itin sudėtingų ir ilgai trunkančių tarptautinio bendradarbiavimo su Jungtinių Amerikos Valstijų teisėsaugos pareigūnais procedūrų tyrimas užsitęs.

*****

2001 m. sausio 17 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ buvo išspausdintas korespondentės Liucijos Burbienės straipsnis „Beglubių vaikų gyvenimą rikiuoja šaulių viršila“, kuriame straipsnio autorė teigia, kad „Šalia Marijampolės, Avikiluose, „Vaiko tėviškės namų“ kaimelyje, kuriame įkurdinti 94 našlaičiai ir vaikai, netekę tėvų globos, pradėta diegti nauja auklėjimo sistema“ – į vieną namelį sukėlus penkiolika sunkiausiai auklėjamų paauglių, jie tapo jaunaisiais šauliais. Straipsnio autorė rašo, kad šiems penkiolikai paauglių „dabar vadovauja kartu gyvenantis viršila Povilas, jis kaimelio vaikams įvedė karinę drausmę“. Straipsnyje nurodyta: „būna, kad po bausmės prasižengęs vaikas iki savo lovos tepajėgia nušliaužti keturpėsčias“, taip vaikai apibūdina su jais dirbančias šaules: „Pabandyk jų neklausyti. Sunkių batu kai spiria į vieną vietą, tai prapuola noras joms prieštarauti“.

Manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, taip pat, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2001 m. sausio 18 d. kreipimąsi Nr. 22-08-282 ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nutarė pradėti

tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 15 skirsnio nuostatų, reglamentuojančių vaiko globą, pažeidimo.

Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2001 01 18 rašte Nr. 22-08-282 nurodytomis aplinkybėmis bei išnagrinėjus kartu su juo pateiktą, taip pat kontrolierės išreikalautą papildomą medžiagą ir siekiant šiuos faktus objektyviai patikrinti vietoje, vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu buvo aplankyta Marijampolės miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, viešoji įstaiga „Marijampolės vaiko tėviškės namai“, kalbėta su Marijampolės miesto savivaldybės meru V. Braziu, „Vaiko tėviškės namų“ pirmininku monsinjoru V. Kazlausku bei kitais atsakingais pareigūnais.

Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja N. Popierienė supažindino Vaikų teisių apsaugos kontrolierę su papildomomis, laikraščio straipsnyje nenurodytomis, aplinkybėmis bei tarnybos pozicija dėl galimų vaikų teisių pažeidimų viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“.

Šios problemos kartu su šių namų steigėjo labdaros fondo „Vaiko tėviškės namai“ pirmininku monsinjoru V. Kazlausku, Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja N. Popieriene, Marijampolės savivaldybės švietimo skyriaus vedėja buvo įvertintos pasitarime pas Marijampolės merą V. Brazį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama susipažinti su įstaigai nurodytais faktais vietoje, nuvyko į viešąją įstaigą „Marijampolės vaiko tėviškės namai“. Čia apie kontrolieriaus įstaigai pateiktus faktus kalbėta su šios įstaigos direktoriaus pavaduotoju (direktorius, kaip paaiškinta, tuo metu buvo ligoninėje), taip pat pabendrauta su atskirų namelių auklėtojais ir ten gyvenančiais vaikais. Ypatingas dėmesys buvo skirtas vadinamajam „šaulių nameliui“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui apsilankius viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ bei išnagrinėjus įstaigoje surinktą su tyrimu susijusią, kitą papildomą medžiagą, konstatuoti tokie trūkumai: vadovujančiųjų įstaigos darbuotojų atsakingumo trūkumas, įstaigos reikalų perimamumo neužtikrinimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo metu įstaigos direktorius M. Juršėnas sirgo, o pavaduojantis asmuo (direktoriaus pavaduotojas ūkio reikalams) į kontrolierės paklausimus dėl vaikų globos organizavimo, ryšių su Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir kt. negalėjo aiškiai ir tiksliai atsakyti; įstaigoje juntamas bendros veiksmų koordinacijos ir tolesnio strateginio planavimo organizuojant vaikų globą, ir apskritai visos įstaigos veiklą, trūkumas. Taip pat ryškus einamųjų darbų ir veiksmų koordinavimo tarp steigėjo labdaros fondo „Vaiko tėviškės namai“ ir viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ trūkumas; neaiškus vaiko globos pašalpos panaudojimo įstaigoje tikslingumas; viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ nevykdomos jokios globotinių papildomo ugdymo programos, išskyrus 1997 metais Kauno miesto savivaldybės Socialinės rūpybos skyriaus patvirtintą edukacinę programą; menkas arba išvis nevykstantis bendradarbiavimas su Marijampolės rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, taip pat su globotinių mokymo įstaigomis, jų vadovybe; globotinių apgyvendinimo atskiruose įstaigos nameliuose klausimas sprendžiamas siekiant laikinai atsikratyti kylančių keblumų su probleminiais vaikais, o ne atsižvelgiant į vaiko interesus ir jo galimybes (pvz.,

vadinamajame „šaulių namelyje“, kuriame taikoma itin griežta auklėjimo sistema, vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo metu buvo apgyvendintas globotinis M. V., turintis rimtų sveikatos sutrikimų); susidarė įspūdis, kad įstaigoje nėra darbuotojų, turinčių socialinio darbuotojo, psichologo, pedagogo darbo stažo ar įgūdžių; nepakankamai atsakingai tvarkomos vaikų asmens bylos, vaiko laikinos globos planai, t.y. nevisiškai tiksliai vykdomi Vaiko globos organizavimo nuostatų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globą, reikalavimai; neaiškus kai kurių namelių auklėtojų darbo viešojoje įstaigoje teisinis pagrindas, – vadinamojo „šaulių namelio“ auklėtojo Povilo Goerskio specialybė yra traukinio mašinistas, kaip informuota, įstaigoje jis dirba be darbo ar kokios kitos, iš kurios matytųsi šalių įsipareigojimai, sutarties (pateikta juridiskai netinkamai parengta sutartis tarp Marijampolės šaulių rinktinės vado A. Sagausko ir viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ direktoriaus M. Juršėno, aptarianti tik patį šalių bendradarbiavimo faktą), taip pat P. Goerskis neturi tokiu atveju reikiamų auklėtojo nuostatų, pareigybių aprašymo ir kt.; kaip paaiškinta, įstaigoje nėra darbuotojo, kurio funkcija būtų – užtikrinti globotinių poklasinį užimtumą. Popamokinio užimtumo stoka ir įvairesnio laisvalaikio stoka skundėsi ir patys įstaigos globotiniai; neaišku, kaip įstaigos darbuotojai, organizuojantys vaikų globą, skatina ir palaiko vaikų ryšį su jų biologiniais tėvais (tuo atveju, kai toks ryšys nekenkia vaiko interesams); jaučiamas įstaigos darbuotojų profesinių įgūdžių skatinimo (seminarai, pasitarimai, paskaitos ir pan.) trūkumas; atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors aplinka tvarkinga, pačioje įstaigoje pasigendama bendros tvarkos – nameliuose nepakankamai švaru, tvarkinga, baldai ir kitas interjeras aplūžęs, globotinių ir kai kurių auklėtojų apranga netvarkinga ir kt.; nepakankamai išspręstas vaikų sveikatos priežiūros užtikrinimo ir transporto, kuriuo, esant rimtesniems sveikatos sutrikimo atvejams, nedelsiant būtų galima pasiekti sveikatos priežiūros įstaigą, klausimas.

Po apsilankymo viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaikų tėviškės namai“ vykusiame pakartotiniame pasitarime pas Marijampolės merą V. Brazį buvo dar kartą akcentuoti šiam tyrimui svarbūs momentai, be to, atsakingų darbuotojų – viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ direktoriaus pavaduotojo bei Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėjos N. Popierienės – buvo paprašyta raštu pateikti paaiškinimus dėl nustatytų trūkumų.

Todėl, siekiant visapusiškai išnagrinėti viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ susiklosčiusią padėtį, vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punkto nuostatomis bei atsižvelgiant į susitikimo metu paaiškėjusius faktus, buvo išsiųsti paklausimai viešajai įstaigai „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ bei Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai, kuriuose prašoma: 1) paaiškinti, kokiose mokyklose mokosi nepilnamečiai, gyvenantys vadinamajame „šaulių namelyje“; 2) pateikti visą informaciją apie nepilnametį M. V., gyvenantį vadinamajame „šaulių namelyje“, taip pat koku pagrindu vaikas ten gyvena bei informaciją apie jo sveikatos būklę; 3) pateikti informaciją apie viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ vykdomas nepilnamečių ugdymo programas, taip pat ar ši įstaiga bendradarbiavo su Marijampolės rajono savivaldybės Švietimo skyriumi derinant tokio pobūdžio programas, kokia atskiruose nameliuose gyvenančių

globotinių dienotvarkė bei kas iš įstaigos darbuotojų ją rūpinasi, nurodyti, ar visuose nameliuose laikomasi bendros tvarkos, ar ją nustato kiekvieno namelio auklėtojas savarankiškai, ar vyksta, o jei vyksta, tai kokių periodiškumu, viešosios įstaigos globotinių bendravimas su socialiniais darbuotojais, socialiniais pedagogais bei psichologais; 4) pateikti informaciją apie tarnybos pagal kompetenciją vykdytus viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ patikrinimus, tarnybos vykdytą globos priežiūrą bei kontrolę, taip pat informaciją apie vykdytas laikinųjų globos planų peržiūras bei dabartinę vaikų asmens bylų situaciją, kaip įstaigoje vedamos ir formuojamos vaikų bylos, ar visi vaikai jas turi, kas įstaigoje atsakingas už tokių bylų formavimą ir laiku atliekamą jų papildymą; 5) pateikti išsamią informaciją apie vadinamojo „šaulių namelio“ auklėtoją Povilą (išsilavinimas, darbo viešojoje įstaigoje pagrindas, kiek laiko dirba auklėtoju ir pan.), kiek tiksliai nepilnamečių gyvena vadinamajame „šaulių namelyje“, koks jų buvimo pagrindas, taip pat duomenis apie kiekvieno namelio auklėtojus, jų išsilavinimą, socialinio darbo stažą bei darbo įstaigoje stažą; 6) pateikti informaciją apie visų vaikų, gyvenančių viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ globos pagrindus, kiek iš viso vaikų globojama šioje įstaigoje, koks teorinis vietų skaičius numatytas, kas ir kaip šioje viešojoje įstaigoje rūpinasi vaikų užklasinu užimtumu; 7) nurodyti, kaip bendradarbiaujama su mokymo įstaigomis, kuriose mokosi viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ globotiniai; 8) pateikti išsamų paaiškinimą apie globotinio R. K. sužalojimo aplinkybes, informaciją apie dabartinę jo sveikatos būklę bei kokių priemonių įstaigoje imtasi, kad ateityje būtų išvengta tokio pobūdžio konfliktų.

Kaip vaiko teisių apsaugos kontrolierių informavo viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ direktorius M. Juršėnas, įstaigoje gyvenantys vaikai jau turi asmens bylas, jose kaupiama maksimali informacija apie globotinius. Vaiko asmens bylą sudaro tokie pagrindiniai dokumentai: vaiko gimimo liudijimas, vaiko globos steigimo aktas, teismo sprendimai dėl vaikų tėvų teisių apribojimo, dokumentai, suteikiantys informacijos apie vaiko tėvus ar buvusius globėjus, vaiko sveikatos pažymėjimai, psichologų išvados ir rekomendacijos, mokyklos informacija apie vaiko mokymąsi ir elgesį taip pat įstaigos auklėtojų užpildyti vaikų stebėjimo lapai. Nurodyta, kad šių bylų tvarkymu rūpinasi net keli darbuotojai: direktorius, psichologai, pedagogai ir įstaigos sekretorė. Direktorius M. Juršėnas paaiškino, kad vaikų laikinuosius globos planus kartu su vaikais turėtų pristatyti Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba. Paaiškinta, kad įstaigoje yra nustatyta vienoda darbotvarkė, tačiau ji gali būti koreguojama kiekviename namelyje atskirai. Popamokinis užimtumas yra organizuojamas – mokyklų, įstaigos personalo, Šaulių sąjungos instruktorių, Vilkaviškio kunigų seminarijos studentų ir pan.

Taip pat paaiškinta, kad tėvų bendravimas su įstaigoje globojamais vaikais praktiškai nevyksta, su globotinių mokymo įstaigomis bendrauja įstaigos personalas, kad globotiniams organizuojamos paskaitos – diskusijos, suorganizuota jaunųjų šauliukų stovykla. Viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ direktorius prie savo atsakymo pridėjo nemažai dokumentų, apibūdinančių pačią įstaigą bei jos darbo organizavimą, taip pat kitų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareikalautų, konkrečių duomenų.

Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja N. Popierienė paaiškino, kad įvykus administracinei teritorinei reformai, nuo 2000 m. birželio mėnesio viešoji įstaiga „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ iš Marijampolės rajono savivaldybės perėjo Marijampolės savivaldybės žinion, iš karto buvo gauti ir signalai dėl vaikų teisių pažeidinėjimo šioje įstaigoje. Tuo pagrindu buvo organizuotas ne vienas susitikimas, patikrinimas bei diskusija. Tačiau pagal N. Popierienės pateiktą medžiagą darytina išvada, kad šiomis bendromis pastangomis tinkamo rezultato nebuvo pasiekta. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai paaiškinta, kad Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba bendradarbiauja su viešąja įstaiga „Marijampolės vaiko tėviškės namai“: vyksta konsultacijos telefonu, dalyvauta įstaigos auklėtojams skirtame seminare „Darbas su probleminio elgesio vaikais“, organizuotas seminaras apie laikinųjų globos planų pildymą ir pan. Taip pat nurodoma, kad įstaigoje nevykdomos jokios nepilnamečių ugdymo programos, taip pat nebendradaraujama su Marijampolės savivaldybės Švietimo skyriumi, nėra asmens, atsakingo už vaikų popamokinį užimtumą, netiksliai pildomos vaikų asmens bylos ir t. t. Prie atsakymo pridėti dokumentai, atspindintys Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos veiklą, prižiūrint vaikų globą viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“.

Nagrinėjant viešojoje įstaigoje susiklosčiusią situaciją, buvo išanalizuoti teisės aktai, reglamentuojantys vaiko globą, taip pat kiti teisės aktai, įtvirtinantys vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punktą nustato, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus, 2 punktą nustato, kad vaikas turi teisę naudotis visomis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytais vaiko teisėmis bei laisvėmis.

Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 15 skirsnio nuostatos teigia, kad „Nepilnamečių globėjai ir rūpintojai privalo auklėti globotinius (rūpintinius), rūpintis jų fiziniu vystymusi ir mokymu, ruošti visuomenei naudingam darbui...“.

Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo 3 straipsnis nustato, kad vaiko globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti; 19 straipsnis nurodo, kad vaiko globą savo teritorijoje organizuoja rajono (miesto) savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir, organizuodama globą, bendradarbiauja su kitomis vietos savivaldos bei nevyriausybinėmis institucijomis ir organizacijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga; 20 straipsnis – vaiko globą šeimoje, šeimynoje, institucijoje prižiūri rajono (miesto) savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir, vykdydama priežiūrą, bendradarbiauja su kitomis institucijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga, taip pat, rajono (miesto) savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba bendradarbiauja su vaiko globėjais, sudarant vaiko globos planą, ir kartą per pusę metų atlieka vaiko laikinosios globos plano ir kartą per metus – vaiko nuolatinės globos peržiūras ir priima sprendimą dėl globos tęsimo; 25 straipsnis greta kitų įpareigojimų nustato vaiko globėjo pareigas - užtikrinti vaiko fizinį ir psichinį saugumą, rūpintis vaiko sveikata ir mokymusi, sprendžiant klausimus, susijusius su vaiko interesais, bendradarbiauti su suinteresuotomis valstybės ir

savivaldos institucijomis, rūpintis vaiko laisvalaikiu, atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, išsivystymą bei polinkius; 30 straipsnis įsakmiai nurodo, kad globojamam vaikui išlaikyti skirtomis lėšomis disponuoja vaiko globėjas ir tik vaiko interesais.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 366 patvirtintų Nevalstybinių vaikų globos namų bendrųjų nuostatų 5 punktas nustato: kad globos namuose būtų laikomasi įstatymų, reglamentuojančių vaikų teisių apsaugą, užtikrina rajonų (miestų) savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybos. Pedagogine bei metodine parama globos namų darbuotojams rūpinasi miestų (rajonų) švietimo skyriai. 8 ir 9 punktai nustato, kad globos namų patalpos turi atitikti techninius, sanitarinius higieninius ir priešgaisrinės apsaugos reikalavimus, taip pat kad globos namai išlaikomi iš steigėjo lėšų, juridinių ir fizinių asmenų aukų, labdaros. 17 punktas globos namus įpareigoja sudaryti tinkamas gyvenimo ir ugdymo sąlygas našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams, puoselėti globotinių dvasines ir fizines savybes, atsižvelgiant į jų sugebėjimus, sveikatos būklę. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1998 m. liepos 20 d. įsakymu Nr. 126 patvirtintų Vaiko globos organizavimo nuostatų 28 – 33 punktuose nustatyta, kad įsteigus vaikui laikinąją globą, ne vėliau kaip per 15 d. turi būti sudarytas Vaiko laikinosios globos planas; tai padaryti ir planą peržiūrėti gali Vaikų teisių apsaugos tarnyba arba dalyvauti, kai tai atlieka jos socialiniai partneriai. Toliau nurodoma, kad sudarant vaiko laikinosios globos planą turi dalyvauti institucijos, kurioje vaikas bus globojamas, atstovai, kad planas turi būti peržiūrimas ir, jei reikia, koreguojamas ne rečiau kaip kartą per 6 mėn., nurodomi dokumentai, turintys būti vaiko laikinosios globos byloje ir t. t. Analogiškai reikalavimai nustatyti ir vaiko nuolatinei globai. Šių nuostatų 41 punktas nustato, kad Vaikų teisių apsaugos tarnyba, bendradarbiaudama su socialiniais partneriais, prižiūri, ar vaiko globėjai vykdo Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatyme nustatytas pareigas ir nepiktnaudžiauja suteiktomis teisėmis. Toliau reglamentuojama, kad Vaikų teisių apsaugos tarnyba teikia vaiko globėjui metodinę, pedagoginę, psichologinę pagalbą, konsultuoja globėjus apie vaiko auklėjimą ir priežiūrą, nuolat kontroliuoja, ar nepažeidžiamos vaiko teisės bei teisėti interesai. Nuostatų 46 punkte nustatytos globėjo pareigos: užtikrinti globojamo vaiko sveikatos ir gyvybės apsaugą, atstovauti jo teisėms bei teisėtiems interesams; vykdyti vaiko laikinosios globos planą (jeigu globojamam vaikui įsteigta laikinoji globa), kad būtų sudarytos visos sąlygos vaikui grįžti į savo šeimą; sudaryti sąlygas globojamam vaikui bendrauti su tėvais, broliais ir seserimis bei kitais giminaičiais, jei tai neprieštaruoja vaiko interesams; pažinti globojamą vaiką, jo charakterio ypatybes, gebėjimus bei pomėgius ir turimas žinias panaudoti rengiant vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje; užtikrinti, kad vaiko globos vietoje būtų kuriama šeimos aplinka, bendravimas tarp šeimos narių būtų grindžiamas demokratijos ir humaniškumo principais; ugdyti globojamo vaiko dorovinius pagrindus, atsakomybę, darbštumą, savarankiškumą bei jo sugebėjimus; rūpintis vaiko sveikata, ugdyti sveikos gyvensenos ir asmens higienos įgūdžius; rūpintis globojamo vaiko mokymusi mokymo įstaigose, palaikyti ryšius su pedagogais; organizuoti laisvalaikį ir vasaros poilsį atsižvelgiant į globojamo vaiko polinkius ir galimybes; suteikti

globojamam vaikui informaciją apie rajono (miesto) savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybą bei supažindinti su jo teisėmis.

Išnagrinėjus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktą medžiagą dėl galimų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“, konstatuota, kad įstaigoje neužtikrinama bendra veiksmų koordinacija, organizuojant vaikų globą, tarp įstaigos steigėjo, labdaros fondo „Vaiko tėviškės namai“ ir viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ vadovybės. Neaiškus vaiko globos pašalpos panaudojimo tikslingumas, nepakankama kai kurių įstaigos darbuotojų kvalifikacija, atsakomybė bei šiam darbui reikalingi profesiniai įgūdžiai. Taip pat nevisiškai tiksliai ir laiku vykdomi pažymoje nurodytų kitų Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globą, reikalavimai.

Remdamasi Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio nuostatomis bei Santuokos ir šeimos kodekso 15 skirsnio nuostatomis, taip pat Vaiko globos įstatymo 3, 19, 20, 25 ir 30 straipsnių nuostatomis bei Vyriausybės 1995 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 366 5, 8, 9 ir 17 punktais, 1998 m. liepos 20 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymo Nr. 126 nuostatomis, Vyriausybės 1998 m. liepos 17 d. nutarimo Nr. 892 6.12, 6.22, 6.24 punktų nuostatomis, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 3 punktu, įpareigojančiu vaiko teisių apsaugos kontrolierių prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, to paties įstatymo 25 straipsnio 8 punktu ir 29 straipsnio nuostatomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė: 1) įspėti viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ direktorių M. Juršėną dėl tyrimo metu nustatytų įstaigos veiklos trūkumų, ypatingą dėmesį atkreipiant į vadinamojo „šaulių namelio“ darbo organizavimą, bei siūlyti artimiausiu metu pašalinti šiuos pažeidimus ir apie rezultatus iki 2001 m. gegužės 14 d. raštu informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą; 2) atkreipti Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėjos N. Popierienės dėmesį į šio tyrimo metu nustatytus trūkumus, taip pat siūlyti kartu su Marijampolės savivaldybės Švietimo skyriumi organizuoti viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ vykdomų globotinių ugdymo programų peržiūrą ir užtikrinti jų atitikimą vaiko interesams; 3) prašyti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, esant galimybei, viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ atlikti vaiko globos pašalpos panaudojimo auditą; 4) prašyti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagal galimybes detalizuoti vaiko globos pašalpos panaudojimą vaiko interesams.

Išnagrinėjus gautus atsakymus iš viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės namai“, Marijampolės savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pažymą „Dėl galimų vaiko teisių pažeidimų viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ tyrimo kontrolieriaus iniciatyva“, darytina išvada, jog kontrolieriaus sprendimas iš dalies (išskyrus šio sprendimo trečią ir ketvirtą punktus) įvykdytas.

*****

2001 m. vasario 19 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gautas kolektyvinis tėvų nusiskundimas žodžiu dėl Alytaus rajono Simno vidurinės mokyklos mokytojų antipedagogiškų veiksmų šios mokyklos šokių kolektyvo repeticijos metu, kada kai kuriems vaikams buvo nepagrįstai pareikštos pastabos bei imtasi kitų prievartos priemonių vaikų atžvilgiu.

Manydama, kad šiuo atveju galėjo būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai taip pat atsižvelgdama į faktus, išdėstytus kolektyviniame tėvų skunde, ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų pažeidimo.

Todėl reaguojant į žodinį Alytaus rajono Simno vidurinės mokyklos šokių kolektyvo mokinių tėvų nusiskundimą dėl šios mokyklos pedagogų veiksmų ir siekiant objektyviai kai kurias skunde minimas aplinkybes išsiaiškinti vietoje Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu 2001 02 20 buvo aplankytos: Alytaus miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Alytaus rajono Vaikų teisių apsaugos tarnyba, dalyvauta pokalbyje su Alytaus rajono meru bei mero pavaduotoju ir Alytaus savivaldybės švietimo skyriaus vedėju, taip pat aplankyta Simno vidurinė mokykla bei kalbėta su šios mokyklos šokių kolektyvo narių tėvais.

Alytaus rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovė D. Žemaitaitytė supažindino vaikų teisių apsaugos kontrolierę su tarnybos darbuotojais, taip pat su tarnybos veikla bei artimiausiais tarnybos planais, siekiant pagerinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą rajone. Pokalbio metu taip pat buvo aptartos esminės problemos, kylančios tarnybai vykdant jai pavestas funkcijas. Buvo išsiaiškintos papildomos aplinkybės bei tarnybos pozicija dėl: Alytaus rajono Simno vidurinės mokyklos šokių kolektyvo narių tėvų skundo, taip pat kiti tarnybai žinomi faktai dėl Simno vidurinės mokyklos pedagogų elgesio. Šie faktai buvo aptarti ir susitikime su Alytaus rajono meru ir mero pavaduotoju, kuriame taip pat dalyvavo Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovė D. Žemaitaitytė ir Alytaus rajono savivaldybės švietimo skyriaus vedėjas. Švietimo skyriaus vedėjo paprašyta ateityje dėmesingiau analizuoti situaciją Simno vidurinėje mokykloje.

Buvo nuvykta į Simno vidurinę mokyklą ir kontrolierės pokalbio su mokyklos direktore N. Baziukevičiene metu buvo apsvaistyti visi faktai, minimi tėvų skunde, ir kiti momentai, atspindintys pedagogų elgesį Simno vidurinėje mokykloje, taip pat aptarti mokyklos vadovės tolesni veiksmai, siekiant sureguliuoti bei normalizuoti šią situaciją. Buvo paprašyta imtis efektyvių veiksmų, kad tokia situacija daugiau nesikartotų, o apie priimtus sprendimus informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą.

Tačiau, atsižvelgdama į komandiruotės rezultatus ir norėdama įvertinti žodinio pokalbio metu išdėstytų faktų pagrįstumą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pareiškėjų paprašė raštiškai išdėstyti visas pareiškėjams žinomas aplinkybes.

Kaip 2001 03 05 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai atsiųstame prašyme nurodo pareiškėjai, 2001 02 10 10 val. Simno vidurinėje mokykloje vyko visuotinis mokinių tėvų susirinkimas. Jo pradžioje moksleiviai parodė koncertą, kuriame dalyvavo šokių kolektyvas.

Pareiškėjai nurodo, kad moksleiviai po pasirodymo turėjo per maždaug 7 minutes persirengti kitam šokiui, šio persirengimo metu kilo šurmuly, dėl ko direktorės pavaduotoja ugdymui J. Slavėnienė pakeltu tonu aprėkė vaikus ir liepė pirmadienį (2001 02 12) visiems šokių kolektyvo nariams sunešti pažymių knygeles, nes jie visi gaus nuobaudas.

Pareiškėjai nurodo, kad, jų manymu, šiuo nepedagogišku elgesiu J. Slavėnienė sukėlė vaikams ilgalaikę moralinę traumą, kadangi vaikai nesuprato, kuo jie kaltinami ir už ką gaus pastabą. Taip pat teigiama, kad vaikai verkė, buvo nedarbingi ir kad blogai yra tai, jog J. Slavėnienė, neišsiaiškinusi kilusio šurmulio priežasties, iš karto nutarė nubausti mokinius. Pareiškėjai taip pat nurodo, kad pirmadienį (2001 02 12) J. Slavėnienė, atėjusi į šokių repeticiją, visų šokio kolektyvo narių pareikalavo pažymių knygelių ir pridūrė, kad kas nenori gauti pastabų, privalo asmeniškai atsiprašyti J. Slavėnienės. Atsiprašiusioms mergaitėms pastaba nebuvo įrašyta, kitoms pastabos buvo surašytos, tai joms sukėlė didelius išgyvenimus, nesaugumo jausmą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai atsiųstame Simno vidurinės mokyklos direktorės N. Baziukevičienės paaiškinime nurodoma, kad po vaiko teisių apsaugos kontrolierės vizito į Simno vidurinę mokyklą, kurio metu buvo aptarti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui žinomi faktai dėl mokytojų J. Slavėnienės ir L. Žilinskienės veiksmų, su mokytoja L. Žilinskiene buvo prarastas pokalbis ir jai buvo pareikšta pastaba (L. Žilinskienės paaiškinimas pridėtas). Taip pat nurodoma, kad atitinkamas pokalbis buvo prarastas ir su direktorės pavaduotoja ugdymui J. Slavėniene. Kaip nurodo mokyklos direktorė N. Baziukevičienė, J. Slavėnienė nejaučianti, kad savo pastaba pažeidė pedagoginę etiką ir vaikų teises. Ji teigia, kad pastaba – informacija tėvams pasiekimų knygelėse tik konstatavusi netinkamą moksleivių elgesį po koncerto, mat kilęs triukšmas trukdė normaliai bendrauti su tėvais, nes tuo metu kaip tik vyko visuotinis tėvų susirinkimas. Taip pat paaiškinama, kad rašytinė pastaba buvo panaudota todėl, kad žodinės pastabos, pareikštos tuo pačiu klausimu prieš tai vykusių koncertų metu, buvo neefektyvios.

Išnagrinėjus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktą medžiagą dėl galimų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo Alytaus rajono Simno vidurinėje mokykloje konstatuota, kad Simno vidurinės mokyklos pedagogai turėtų atkreipti deramą dėmesį į Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas, o mokyklos vadovė turėtų imtis veiksmingų priemonių, kad šių nuostatų būtų besąlygiškai laikomasi organizuojant mokinių tinkamą ugdymą.

Remdamasi Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punkto, nustatančio, kad visur ir visada pirmiausiai turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus, nuostatomis, taip pat 10 straipsnio 2 dalies, nustatančios, kad draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis, nuostatomis, taip pat atsižvelgdama į Švietimo įstatymo 28 straipsnį, įpareigojantį pedagogus laikytis pedagoginės etikos normų, taip pat šio įstatymo 38 straipsnio 5 ir 6 punktų nuostatas bei vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 2 punktu, nustatančiu kontrolieriaus pareigą kontroliuoti, kaip yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje bei to paties

straipsnio 3 punktu, įpareigojančiu vaiko teisių apsaugos kontrolierių prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, bei to paties įstatymo 25 straipsnio 8 punktu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė: 1) atkreipti Alytaus rajono Simno vidurinės mokyklos direktorės N. Baziukevičienės dėmesį, kad neatidėliotinai būtų imtasi reikiamų priemonių ir mokyklos pedagogams būtų primintos valstybės garantuojamos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės; 2) siūlyti Alytaus rajono Simno vidurinės mokyklos direktorei N. Baziukevičienei įspėti pavaduotoją ugdymui J. Slavėnienę dėl jos netinkamo elgesio, taip pat imtis reikiamų priemonių ir užtikrinti kad šis konfliktas būtų išspręstas bendrame susirinkime dalyvaujant tėvams, vaikams ir Simno vidurinės mokyklos administracijai ir apie tai informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolierę; 3) siūlyti Alytaus rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai kartu su švietimo skyriumi pasidomėti mokinių ir pedagogų santykiais Simno vidurinėje mokykloje ir apie esamą padėtį informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolierę.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų atsakymų į tyrimo pažymą darytina išvada, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimas įvykdytas.

*****

Atsižvelgdama į 2001 m. vasario 27 d. LNK televizijos laidoje „Srovės“ pateiktą informaciją dėl Rokiškio rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiksmų steigiant globą nepilnametei M. M. bei siekdama patikrinti kitą su šiuo atveju susijusią, kontrolieriaus įstaigai žinomą, informaciją bei manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo nuostatų pažeidimo.

Todėl, siekiant objektyviai nustatyti ir patikrinti minėtoje laidoje pateiktą informaciją dėl Rokiškio rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiksmų bei patikrinti kitą su šiuo atveju susijusią ir kontrolieriaus įstaigai žinomą informaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu 2001 m. kovo 2 d. buvo aplankyta Rokiškio rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, taip pat L. S., apžiūrėtos jos gyvenamosios ir buities sąlygos, buvo išsamiai bendrauta su pačia M. M.

L. S. kontrolierės prašymu parodė savo buitį, apibūdino gyvenamąsias sąlygas, išdėstė savo nuomonę dėl globos M. M. įsteigimo. Pokalbio su mergaite metu buvo įsitikinta pastarosios tvirtu apsisprendimu gyventi su L. S.s

Apsilankymo Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnyboje metu šios tarnybos vyr. specialistė A. Silivanova supažindino vaikų teisių apsaugos kontrolierę su tarnybos darbuotojais, taip pat su tarnybos veikla bei artimiausiais tarnybos planais, siekiant pagerinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą rajone.

Kalbantis su Socialinės paramos tarnybos vyr. specialiste A. Silivanova bei šios tarnybos soc. darbuotoja darbui su vaikais ir šeimomis J. Misiūniene buvo akcentuoti LNK televizijos laidoje „Srovės“ pateikti faktai, išsiaiškintos papildomos aplinkybės bei tarnybos pozicija, taip pat aptartos priežastys, nulėmusios tokios situacijos, steigiant globą nepilnametei M. M., susiklostymą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnyboje metu buvo išreikalauti šios tarnybos turimi dokumentai dėl globos M. M. steigimo.

Iš šių dokumentų sprendžiant, darytina išvada, kad globos steigimo ir globėjo skyrimo nepilnametei M. M. klausimo sprendimas buvo gana vangus ir pakankamai komplikuoatas. Matyti, kad laikotarpiu nuo 2000 10 28 iki 2000 12 21 buvo išskirti net keturi asmenys, galintys tapti nepilnametės M. M. globėjais – Z. V., D. L., L. S. ir R. J. Tačiau šių asmenų pasiryžimui tapti M. M. įstatyminiu atstovu didelę įtaką turėjo dažnai besikeičiantys giminių ir artimųjų tarpusavio susitarimai ir iš to kylantys nesutarimai, kur dominuojantis faktorius buvo po tėvų mirties M. M. likęs turtas, pačių asmenų, siekusių tapti globėjais, apsisprendimo stoka, taip pat ir Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnybos neryžtingumas.

Įvertinus Vaiko teisių apsaugos kontrolierės komandiruotės metu surinktą medžiagą ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punktu, 2001 03 08 raštu Nr. 2001/26/57 Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnyba buvo paprašyta pateikti motyvuotą bei išsamų paaiškinimą dėl minėtoje LNK laidoje pateiktų ir susitikimo metu aptartų faktų, taip pat paaiškinti, kodėl buvo delsiama steigti globą M. M. bei nebuvo atsižvelgiama į pačios mergaitės pageidavimą pasirinkti globėją.

Kaip vaiko teisių apsaugos kontrolierę 2001 m. kovo 8 d. raštu Nr. 110 informavo Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnybos vyr. vaikų teisių apsaugos specialistė A. Silivanova, 2000 m. spalio 26 d. žuvus R. ir G. M., gyvenusiems Rokiškio rajone, be tėvų priežiūros liko jų nepilnametė duktė M. M., gim. 1998 m. liepos 22 d.

Taip pat nurodoma, kad po tėvų laidotuvių M. M. nuo 2000 m. spalio 28 d. apsigyveno pas savo kaimynę, pirmąją mokytoją Z. V. Tuo pat metu Kamajų miestelio A. Strazdo vidurinės mokyklos direktorius A. Tymukas informavo tarnybą, kad dėl M. M. priežiūros ir tinkamiausio asmens į globėjus nuomonę pareikš šios mokyklos (kurioje tuo metu mokėsi mergaitė) pedagogų kolektyvas. 2000 m. spalio 30 d. Kamajų seniūnijoje, dalyvaujant A. Strazdo vidurinės mokyklos direktoriui, seniūnijos darbuotojams, pedagogams ir M. M. giminaičiams, minėtu klausimu įvyko susirinkimas. Šio susirinkimo metu, giminaičiams nesutarus dėl tinkamiausio globėjo iš jų tarpo, bendru sutarimu buvo pritarta Z. V. kandidatūrai. Informuota, jog 2000 m. spalio 30 d. buvo apžiūrėti Z. K. V. namai, nustatyta, kad mergaitei Z. ir K. V. namuose sudarytos geros sąlygos augti ir tinkamai vystytis. Buvo sutarta, kad ši šeima 2000 11 02 atvyks į Socialinės paramos tarnybą tvarkyti dokumentų M. M. globos steigimui. Minėtą dieną paaiškėjo, kad M. M. pas save pagyventi pasiėmė L. S. Tą pačią dieną Socialinės paramos tarnyboje, dalyvaujant Z. ir K. V., taip pat išsikvietus L. S., savo motyvus dėl globos M. M. išsakė Kamajų A. Strazdo vidurinės mokyklos direktorius A. Tymukas, o L. S. supažindinta su Vaiko globos įstatymo ir kitų susijusių teisės aktų reikalavimais. Todėl Z. ir K. V.

susilaikė ir neparašė prašymo dėl globos steigimo M. M., o L. S. atsisakė tokį prašymą rašyti. Buvo sutarta, kad globos M. M. steigimo klausimas bus svarstomas po moksleivių rudens atostogų. Taip pat nurodoma, kad tuo metu savo abejonės dėl L. S. tinkamumo būti M. M. globėja sistemingai reiškė Kamajų A. Strazdo vidurinės mokyklos direktorius A. Tymukas ir į tai Socialinės paramos tarnyba atitinkamai reaguodavo.

Kaip toliau aiškina A. S., po moksleivių rudens atostogų į tarnybą dėl globos M. M. steigimo niekas savarankiškai nesikreipė. Todėl 2000 m. lapkričio 10 d. tarnyba išsiuntė raštą M. M. tetai D. L. dėl apsisprendimo tapti M. M. globėja. To paties mėnesio 16 dieną D. L. atsiuntė prašymą dėl jos paskyrimo M. M. globėja. Su tuo, kaip nurodo A. S., nesutiko kiti M. M. giminės. Po to, kai globėja nesutiko būti giminaičių siūloma A. M., buvo pasiūlyta rašyti prašymą skirti M. M. globėja L. Nurodoma, kad 2000 m. gruodžio 12 d. Rokiškio rajono savivaldybės Socialinių klausimų komisijai buvo pristatyti kandidatai į M. M. globėjus – D. L. ir L. S. Komisijos nariai sprendimo nepriėmė. Taip pat nurodoma, kad 2000 m. gruodžio 12 d. buvo tarnyboje gautas R. J. prašymas skirti ją M. M. globėja. 2001 m. sausio mėnesį dėl R. J. kandidatūros pradėjo nebesutarti giminaičiai, tačiau reikiami dokumentai skirti globėja R. J. buvo ir toliau rengiami ir 2001 m. sausio 23 d. Rokiškio rajono apylinkės teismui buvo pateiktas pareiškimas dėl nuolatinės globos M. M. įsteigimo, globėja skiriant R. J. Tačiau teismo posėdžio metu (2001 02 14) R. J. atsisakė savo prašymo, nes jai esą buvo daromas spaudimas, o ir pati mergaitė pas ją vykti atsisako. Tokiu būdu teismui buvo pateiktos D. L. ir L. S. kandidatūros. Tačiau, kaip paaiškino Socialinės paramos tarnyba, S. ir D. L., žinodami giminių iš žuvusios M. M. mamos pusės priešišką nusistatymą jų atžvilgiu, 2001 m. vasario 27 d. atsisakė tapti M. M. globėjais. Taip 2001 m. kovo 7 d. Rokiškio rajono apylinkės teismo sprendimu L. S. paskirta našlaitės M. M. nuolatine globėja.

Pažymėtina, kad pati nepilnametė M. M. jau 2000 m. gruodžio 24 d. buvo pareiškusi norą jos globėja skirti L. S.

Atlikus išsamų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktų įrodymų tyrimą, konstatuota, kad Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnybos specialistai netikslingai vėlėsi į nesutarimus tarp giminių ir kitų suinteresuotų asmenų sprendžiant turto ir globos klausimus, kas trukdė laiku priimti konstruktyvius sprendimus, uždelsė globos steigimo procedūrą, tuo neigiamai paveikdama nepilnametės M. M. psichologinę pusiausvyrą, taip pat spręsdama kai kuriuos klausimus dėl globos nepilnametei M. M. steigimo, rėmėsi, o kai kuriais atvejais netgi vadovavosi Kamajų seniūno, Kamajų A. Strazdo vidurinės mokyklos direktoriaus ir kitų suinteresuotų asmenų žodiniaus, reikiamai nepagrįstais, pareiškimais ir todėl neviseškai tinkamai atliko savo funkcijas.

Remdamasi Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi, kuri numato, kad vaiko globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti, 3 straipsnio 2 dalimi, kuri numato, kad vaiko globos uždavinys – paskirti vaikui globėją, kuris rūpintųsi, auklėtų, atstovautų vaikui ir gintų jo teises bei teisėtus interesus, sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą, 4 straipsniu, kuris numato vieną iš globos steigimo principų – vaiko interesų pirmumą, Lietuvos Respublikos vaiko teisių

apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio nuostata, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus, Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 15 skirsnio nuostatomis, bei atsižvelgdama į tyrimo metu gautus paaiškinimus bei papildomą su tyrimo dalyku susijusią medžiagą, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 25 straipsnio 8 punktu bei to paties įstatymo 12 straipsnio 3 punktu, nustatančiu vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigą prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga veiklą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė: 1) įspėti Rokiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos tarnybos vyr. vaikų teisių apsaugos specialistę A. Silivanovą dėl tarnybos veikloje nustatytų trūkumų ir siūlyti imtis visų reikiamų priemonių, kad ateityje tokių situacijų būtų išvengta; 2) apie nepilnametės M. M. gyvenimo ir auklėjimo sąlygas kas ketvirtį informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą; 3) atkreipti Rokiškio rajono savivaldybės mero dėmesį į tai, kad savivaldybėje iki šiol neįsteigta Vaikų teisių apsaugos tarnyba, kaip to reikalauja vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų atsakymų į tyrimo pažymą darytina išvada, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimas įvykdytas.

*****

Keturi tyrimai. atlikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva šalies specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, šioje ataskaitoje pateikiami apibendrintai.

Įgyvendinant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuostatą artimiausiu metu aplankyti kuo daugiau vaikų globos institucijų ir betarpiškai susipažinti su vaikų gyvenimo bei ugdymo sąlygomis, pabendrauti su šių institucijų vadovais bei personalu, vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 2 ir 3 punktais, vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu 2001 m. spalio 3 d. apsilankyta Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į šio apsilankymo metu surinktą medžiagą, turėdama omenyje įstaigą pasiekusią gana prieštaringą kitokią informaciją, taip pat manydama, kad Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose nevisiškai tinkamai bei tiksliai laikomasi vaikų teises ir teisėtus interesus ginančių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso nuostatų ir kad dėl to gali būti pažeidžiamos/pažeidinėjamos vaiko teisės ir teisėti interesai, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimų Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises bei teisėtus interesus, pažeidimų.

Atsižvelgiant į šias aplinkybes, taip pat į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje įvykusio pasitarimo, skirto apibendrinti 2001 m. spalio 3 d. komandiruotę į Vėliučionių specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, išvadas, buvo nutarta artimiausiu metu aplankyti visus šalyje esančius specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, siekiant kompleksiskai patikrinti, kaip juose

laikomasi vaikų teises ir teisėtus interesus ginančių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso bei kitų teisės aktų nuostatų.

Tokiu būdu, be Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų, buvo aplankyti ir Čiobiškio, Gruzdžių bei Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai.

Vėliučionių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose metu šios įstaigos direktorius J. Šorys supažindino vaiko teisių apsaugos kontrolierę su dabartine padėtimi Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Trumpai buvo aptartos esminės, įstaigos efektyvesnei veiklai trukdančios problemos bei pristatyta įstaigos veiklos perspektyva.

J. Šorys paaiškino, kad šiuo metu Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose globojami 62 vaikai, iš jų 60 proc. iš nepilnų šeimų, 20 proc. iš vaikų globos įstaigų, 10 proc. iš pilnų šeimų. Įstaiga iš viso turi 70 darbuotojų, iš jų 30 pedagogų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui direktorius pristatė ir trumpai apibūdino šiuo metu globos namuose vykdomas programas. Viena stambesniųjų – tai Ugdytinių veiklos ir gyvenimo individualumo plėtros programa, kurios tikslas – sukurti sąlygas kiekvienai klasei (grupei), kiekvienam paaugliui gyventi savarankiškai, saugiai, optimaliai individualizuotoje erdvėje, neveikiamam kitų moksleivių, jų grupių interesų, polinkių ir įpročių. Buvo kalbėta ir apie Rekonstruotų mokomųjų dirbtuvių panaudojimo programą, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos programą 2001–2002 metams.

Direktorius nurodė, kad šiuo metu (nuo 2001 09 03) keturi globotiniai jau mokosi už įstaigos teritorijos ribų – Vėliučionių pagrindinėje mokykloje.

Pastebėta, kad normaliai bei pakankamai organizuojama globotinių popamokinė veikla (veikia gyvulių prižiūrėtojų, šaltkalvių, stalių ir pan. ikiprofesinio rengimo grupės), taip pat įstaigoje yra keli mokinių saviraiškos būreliai (medžio apdirbimo, dramos ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė informuota, kad dedamos reikiamos pastangos, ir vaikams už jų atliktus darbus (pvz., prisidėjimas remontuojant įstaigos patalpas) yra sumokamas atlyginimas.

Pažymėtina, jog šio vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo metu į globos namus buvo pristatytas 2001 metų rugpjūčio mėnesį iš jų pabėgęs globotinis M. K. (g. 1989 metais). Bendraujant su šiuo vaiku jautėsi pastarojo užsisklendimas savyje, abejingumas aplinkai, peraugantis į gilų liūdesį, depresyvias nuotaikas, savo ateities nematymą, nesupratimą, elgesio motyvacijos stoką. Šis pokalbis patvirtino, kad vaikui reikalinga profesionali psichologinė pagalba bei nuolatinis kryptingas socialinis darbas.

Apžiūrint Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų teritoriją bei šios įstaigos patalpas atkreiptas dėmesys, jog:

1. Nepatenkinamai tvarkoma įstaigos teritorija – daug apgriuvusių, netvarkomų, nenaudojamų, keliančių grėsmę vaikų saugumui bei sveikatai pastatų ir statinių, buvusių sandėlių,

dirbtuvių. Dėl šių statinių, esančių institucijos teritorijoje, sunku tinkamai atlikti ugdytinių priežiūrinę funkciją;

2. Įstaigos veikloje naudojamoms patalpoms – mokyklai, ugdytinių gyvenamosioms patalpoms, laisvalaikiui ir sportui skirtoms patalpoms – tiesiog būtinas eksterjero ir interjero remontas;

3. Rasta neleistina netvarka įstaigos medicininės tarnybos patalpose. Apsilankymo metu vyko šių patalpų remontas, tačiau ir neremontuojami medicininiai kabinetai buvo nešvarūs, apleisti, priteršti. Vaistai ir kiti medikamentai nesaugomi, laikomi padrikai sugrūsti, neužrakintose spintelėse ir pan.;

4. Susidarė įspūdis, ypač bendraujant su ugdytiniais, kad įstaigoje labai vangiai vyksta socialinis darbas su vaikais. Ypač jaučiamas kvalifikuotos psichologinės pagalbos vaikams trūkumas. Krenta į akis, jog trūksta vaikų pasitikėjimo pedagogais;

5. Nors įstaigoje dirba net 70 įvairaus profilio darbuotojų, apsilankymo metu vaikstant po įstaigos patalpas matėsi vos vienas kitas kažką beveikiąs darbuotojas;

6. Nepaisant to, kad buvo lankomasi pamokų metu, klasėse rasta tik maždaug nuo vieno iki trijų ugdytinių.

Siekiant detaliau ir išsamiau susipažinti su Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbu bei vykdoma kita veikla, įstaigos direktorius Justinas Šorys buvo įpareigotas atsakyti raštu į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nurodytus klausimus bei pateikti kitą tyrimui objektyviai atlikti reikiamą medžiagą.

Įstaigos direktorius atsiuntė dokumentų, susijusių su Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veikla bei darbo organizavimu.

Išanalizavus įstaigos pateiktą medžiagą yra aišku, kad:

- Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose apsilankymo metu buvo globojami ir ugdomi 62 vaikai, įstaiga turėjo 70 darbuotojų, iš jų pedagoginių darbuotojų tik 27 (11 mokytojų, 15 auklėtojų). Šeši įstaigoje dirbantys pedagogai neturi aukštojo išsilavinimo.

- Daugiausia įstaigoje globojamų vaikų pakliuvę iš Vilniaus miesto (16), Kauno miesto (7), Klaipėdos, Marijampolės, Visagino po du. Tarp rajonų pasiskirstymas maždaug tolygus, daugiau tik pakliuvę iš Jonavos, Mažeikių, Panevėžio, Ukmergės, Vilkaviškio – po tris, iš kitų rajonų po vieną ar po du vaikus.

- Įstaigoje vykdoma Ugdytinių veiklos ir gyvenimo individualumo plėtros programa jau yra davusi tam tikros naudos, nes šiuo metu keturi Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ugdytiniai nuo 2001 09 03 sėkmingai lanko Vėliučionių gyvenvietės pagrindinę mokyklą. Taip pat pertvarkomos ugdytinių gyvenamosios patalpos, siekiant suteikti vaikams individualumo ir savimonės, saviraiškos galimybes, galimybę efektyviau koordinuoti ugdytinių elgesį, elgesio bei mokymosi motyvacijas, taip pat preventyviai daryti įtaką, kad vienos amžiaus grupės negatyvi kultūra nebūtų perduodama kitos amžiaus grupės ugdytiniams.

- Įstaigoje organizuojama pakankama popamokinė veikla. Egzistuoja penkios ikiprofesinio rengimo grupės (gyvūnų prižiūrėtojų, sodininkų ir teritorijos apželdintojų, pastatų remonto, šaltkalvystės pagrindų ir stalystės pagrindų). Devyni saviraiškos būreliai (dramos, motociklininkų, krepšinio bei bendrojo fizinio parengimo, meninio drožinėjimo, meninio medžio apdirbimo, stalo teniso, laisvalaikio centro, šokio teatro bei vokalinio – instrumentinio ansamblio).

- Siekiant ugdytinius praktiškai supažindinti su įvairių profesijų specifika nuo 2001 09 01 rekonstruojamos įstaigos mokomosios dirbtuvės – pamažu aprūpinamos nauja įranga bei įrankiais, pertvarkomas darbo ir patalpų organizavimas, patalpos pritaikomos naujoms, pakoreguotoms reikmėms.

- Įstaigoje vykdoma narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos programa 2001–2002 metams, kurios tikslas yra formuoti vaikams negatyvias nuostatas narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo atžvilgiu bei padėti vartojantiems (-usiems) alkoholi, tabaką, narkotikus atsisakyti šių žalingų įpročių.

- Įstaiga, siekdama pakeisti negatyvias visuomenėje susiformavusias nuostatas apie specialiuosius auklėjimo ir globos namus ir turėdama omenyje būtinumą keisti ugdymo turinį, siekia reformotis ir su atitinkamais pasiūlymais jau kreipėsi į steigėją – Švietimo ir mokslo ministeriją. Vėliučionių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai taip pat pateikė jau parengtus naujus nuostatus, kuriuose aptiriamos reorganizuotos įstaigos – Vėliučionių ugdymo namų „Kryžkelė“ funkcijos, teisės ir pareigos.

- Įstaigoje, atsižvelgiant į įgaliotų darbuotojų tarnybinius pranešimus ir realiai vaikų suteiktą pagalbą tvarkant, remontuojant bei ruošiant ugdymo namus naujiems mokslo metams, vaikams buvo išmokėtos piniginės premijos.

- Įstaigos pateiktoje 2001–2002 metų veiklos programoje yra aptartos pagrindinės šiuo metu įstaigos vykdomos funkcijos, uždaviniai, taip pat numatyta ir apibrėžta įstaigos veiklos perspektyva 2002 metams.

Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai

2001 10 04 Vaiko teisių apsaugos kontrolierė apsilankė Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Nors apie atvykimą įstaigos administracija buvo iš anksto įspėta, apsilankymo metu nebuvo šios įstaigos direktoriaus A. Piškino, todėl po įstaigą kontrolierę lydėjo ir su dabartine veikla bei artimiausiais darbo planais supažindino direktoriaus pavaduotoja ugdymui V. Balnaitienė.

Direktoriaus pavaduotoja ugdymui V. Balnaitienė paaiškino, kad Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose šiuo metu dirba iš viso 63 darbuotojai, iš jų 25 pedagogai. Taip pat nurodė, kad šiuo metu šioje įstaigoje globojami 47 vaikai, o pagal įstaigos nuostatus yra numatyta 80 gyvenamųjų vietų. Buvo paaiškinta, kad atvykimo dieną pabėgusių vaikų nėra.

Pokalbio su administracijos atstovais metu buvo stipriai jaučiama įtampa, pedagogai buvo sunerimę, neaiškiai ir netiksliai atsakinėjo į užduodamus klausimus.

Diskusijos su direktoriaus pavaduotoja ugdymui V. Balnaitiene ir kadru ir vaikų apskaitos inspektore R. Ambraziene metu buvo išskirtos rimtesnės problemos, trukdančios efektyviau siekti įstaigai keliamų tikslų. Pagrindine problema buvo įvardyta situacija, kad valstybėje šiuo metu nėra specialiosios globos institucijos, kuri būtų specialiai skirta psichiškai nesveikiems nepilnamečiams nusikaltėliams, nes dabar tokie vaikai su psichine negalia įvairiais būdais yra patalpinami Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose kartu su sveikais vaikais. Kita ne mažiau opi problema, turinti didelę įtaką tinkamai vaikų socializacijai, yra ta, kad vaikams išbuvus nustatytą laiką specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose jiems jau praktiškai nėra kur grįžti, nes dažni atvejai, kai šeimoms, iš kurių šie vaikai pateko į įstaigą, jie jau nebereikalingi arba jos nebesugeba/nebenori jų išlaikyti. Kita vertus, didelį nerimą kelia tai, kad ir bendrojo ugdymo mokymo įstaigos sunkiai ir nenoriai priima specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose pabuvusius vaikus, laikydamos juos nusikaltėliais, kurie neigiamai veiks „normalių“ vaikų ugdymą ar net pastariesiems kels grėsmę. Buvo pabrėžta, kad ir Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, ir kitose tokio pobūdžio įstaigose ypač vaikams trūksta psichologo pagalbos, taip pat beveik nevyksta kryptingas socialinis darbas. Labai svarbu, kad buvo aptartos tendencijos, atspindinčios šiuo metu vis didėjantį vaikų su sadomazochistiniais polinkiais skaičių. Pastebėta, kad didėja ir ryškėja vaikų prievartos vienas kitam, taip pat ir seksualiniu pagrindu, problemos. Be kita ko, nusiskūsta ir tokia situacija, kad globos namų darbuotojas, tarkime, gyvenvietėje pamatęs iš globos namų pabėgusį vaiką, neturi teisės pats jį pristatyti į globos namus, dėl to turi kreiptis į teisėsaugos organus.

Po diskusijos vaiko teisių apsaugos kontrolierė apžiūrėjo įstaigos teritoriją bei patalpas.

Apžiūrėjus Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų teritoriją bei naudojamas patalpas konstatuota, kad teritorija tvarkoma nepakankamai tvarkingai, ir nors už kelių metrų yra gyvenamieji namai, įstaigos prieigos neprižiūrimos ir nekontroliuojamos, vartai neuždaromi.

Apžiūrint globotinių ugdymo bei gyvenamąsias patalpas konstatuota, kad daugelis patalpų yra reikiamai neprižiūrimi, apsilupę, nutrupėjusiomis ir drėgmės pažeistomis sienomis. Itin skurdi klasių įranga, nepakankamai yra mokymo priemonių ir pan.

Ypatingą nerimą kelia tai, kad:

1. Vaikams taikomas muštro režimas – per pertraukas tarp užsiėmimų, prižiūrimi dviejų auklėtojų, ugdytiniai vaikščioja ratu griežtai ribotoje erdvėje;
2. Įstaigoje antisanitarinės sąlygos - ugdytinių gyvenamosios patalpos neatitinka elementarių sanhigienos reikalavimų, pridvisusios, nevėdinamos, neindividualizuotos;
3. Įstaigoje gajus ugdymo ir režimo auklėtojų fizinis bei psichinis smurtas prieš vaikus – vaikai skundėsi skaudžiomis nuobaudomis (pvz., jokių normatyvų neatitinkantis karceris) ir už menkus drausmės pažeidimus, ribojamas bendravimas su tėvais ir artimaisiais (neleidžiama paskambinti), cenzūruojami ar išvis sunaikinami vaikų laiškai, atiminėjami vaikų asmeniniai daiktai, vaikai verčiami daug dirbti ir pan.;

4. Kartu apgyvendinami nusižengę pirmą kartą ir daugkartinius teisės pažeidimus padarę vaikai, taip pat neišskiriami sveiki ir psichinę negalią turintys vaikai;

5. Įstaigos darbuotojų nenoras bendradarbiauti aiškinantis bet kokius su vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga susijusius klausimus, agresyvus, nepedagogiškas, netgi priešiškas nusistatymas priežiūrinę veiklą atliekančio asmens atžvilgiu, – ypatinga neapykanta šiuo atveju išsiskyrė šios įstaigos matematikos mokytoja G. Arlauskienė, pokalbių su vaikais metu pastarieji intensyviai smurtaujančius nurodė įstaigos darbuotojus P. Čiburį ir V. Raudeliūną;

6. Įstaigos einamųjų reikalų neperimamumas, – apsilankymo metu nebuvusį įstaigos vadovą pavadavusieji darbuotojai nesugebėjo aiškiai ir tiksliai atsakyti į užduodamus klausimus apie įstaigos veiklą, ugdymo planus, vystomas programas, veiklos perspektyvas ir pan.

Pripažinta, kad Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose rasta vaikų padėtis, jų gyvenimo sąlygos, įstaigos personalo taikomi brutalūs auklėjimo ir ugdymo metodai absoliučiai neatitinka vaikų teises ir teisėtus interesus ginančių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso nuostatų, o ką jau kalbėti apie esminius veiklos neatitikimus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 643 patvirtintiems Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikiniams nuostatams.

Po komandiruotės metu paaiškėjusių faktų, remiantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 1 ir 4 punktais bei 29 ir 31 straipsnių nuostatomis, atsižvelgiant į tai, kad Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai pavaldūs ir finansuojami steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos, kuri skiria ir šios įstaigos vadovą, bei suprantant, kad ši korekcinio reabilitacinio tipo valstybinė specialaus režimo bendrojo lavinimo ir ugdymo įstaiga yra sudedamoji Lietuvos Respublikos švietimo sistemos dalis, buvo nutarta kreiptis į švietimo ir mokslo ministrą ir raginti imtis visų įmanomų priemonių, kad šioje įstaigoje nebūtų pažeidinėjamos mažiausiai socialiai apsaugotų Lietuvos gyventojų – vaikų – teisės ir teisėti interesai.

Taip pat atsižvelgdama į šio apsilankymo metu surinktą medžiagą ir kitą informaciją bei manant, kad Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose nesilaikoma vaikų teises ir teisėtus interesus ginančių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso nuostatų ir kad dėl to gali būti sistemingai pažeidinėjamos vaiko teisės ir teisėti interesai, vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, buvo nutarta pradėti tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva dėl galimų Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises bei teisėtus interesus, pažeidimų.

Pažymėtina, kad 2001 m. spalio 5 d. Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose buvo apsilankyta antrą kartą, lydint Jo Ekscelenciją Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų. Šio apsilankymo metu buvo pastebėta, kad buvo mėginama kai kuriuos grubiausius pažeidimus (pvz., naudojamas drausminimo priemonės – karcerius – paversti įrankių sandėliais ir pan.) užmaskuoti ir sudaryti teigiamos ir efektyvios įstaigos veiklos iliuziją. Tačiau šie

pažeidimai, taip pat įstaigos vadovo bandymai pateikti melagingą informaciją buvo pastebėti ir išaiškinti.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė ir juos lydintys asmenys apsilankė vaikų klasėse, betarpiškai bendravo su vaikais, iškilusias problemas bei pastebėtus veiklos trūkumus aptarė su įstaigos administracija.

Po šios komandiruotės metu paaiškėjusių aplinkybių, faktų bei atsižvelgdama į tai, kad Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose akivaizdžiai pažeidinėjamos vaiko teisės ir teisėti interesai ir kad tų pažeidimų mastas pakankamai grėsmingas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nedelsiant pareikalavo, kad reikiamą medžiagą bei išsamius paaiškinimus pateiktų Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorius, švietimo ir mokslo ministras bei Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėjas.

Švietimo ir mokslo ministerija tarpiniu atsakymu į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus raštą informavo, jog 2001 10 10 ministerijos sekretoriaus potvarkiu Nr. 56 „Dėl Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų patikrinimo“ buvo sudaryta komisija, kad išsiaiškintų susidariusią situaciją minėtoje globos įstaigoje. Taip pat pranešta, kad komisija išsiaiškino šios įstaigos veiklą vaikų ugdymo, socialiniais, psichologiniais, finansiniais ir teisiniu aspektu ir kad ministerija, parengusi patikrinimo pažymą, apie priimtus sprendimus informuos kontrolieriaus įstaigą.

Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą informavo, kad vykdydamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 05 13 nutarimu Nr. 370 patvirtintų rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų bendrųjų nuostatų 6.12, 8.1 ir 8.2 punktuose nustatytus reikalavimus, palaiko ryšius su nepilnamečiais, atliekančiais bausmę laisvės atėmimo vietoje, pasiūstais į specialiosios globos įstaigas, taip pat su šių įstaigų administracija, nepilnamečių tėvais, domisi tokių nepilnamečių elgesiu, jų ugdymo sąlygomis ir pan.

Pagal Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos pateiktą paaiškinimą matoma, kad pastaroji Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose lankėsi praktiškai pamečiui nuo 1995 metų:

- 1995 m. balandžio mėn. tarnybos darbuotojai lankėsi minėtoje įstaigoje, susipažino su vaikų gyvenimo ir ugdymo sąlygomis;

- 1995 m. birželio mėn. Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje lankėsi Respublikinės vaikų teisių apsaugos tarnybos direktorius V. Vadoklis, su juo buvo aptartos rastos problemos Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Kaip nurodė tarnyba, V. Vadoklis šioje auklėjimo ir globos įstaigoje vėliau lankėsi ne kartą;

- 1996 m. rugsėjo mėn. Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose lankėsi tarnybos vadovė R. Vidmantienė. Apsilankymo metu buvo konstatuotas psichologo etato būtinumas;

- 1997 m. gegužės 12–13 d. vykusiame seminare Vilniuje viešai buvo aptartos šios globos ir auklėjimo institucijos problemos, akcentuotas psichologo būtinumas;

- 1998 m. Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose lankėsi ir Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos vadovė, taip pat tarnybų vadovai iš Ukmergės ir Jonavos rajonų;

- 1999 m. sausio mėn. vykdant vaikų nusikalstamumo prevencijos programą buvo apsilankyta Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, susipažinta su vaikų gyvenamosiomis ir ugdymo sąlygomis ir nuspręsta pagal galimybes išvengti vaikų siuntimo į šią įstaigą;

- 1999 m. kovo mėn. Širvintose vyko Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacijos organizuotas renginys, jo metu vėlgi buvo priimtas nutarimas dėl psichologo etato būtinumo Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose;

- 2000 m. vasario mėn. Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose lankėsi Širvintų rajono vaikų globėjų parinkimo ir vaikų apgyvendinimo globos įstaigose komisija. Ši komisija po apsilankymo surašė atskirą patikrinimo aktą.

- 2000 m. vasario mėn. Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba kreipėsi į Finansų ministeriją su prašymu skirti Čiobiškio specialiesiems vaikų auklėjimo ir globos namams papildomą finansavimą (ugdytinių avalynei, akiniams, medikamentams ir pan. pirkti).

Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba paaiškino, kad Vokietijos ir Norvegijos panašaus pobūdžio (specialaus auklėjimo) institucijose įgytą darbo su problemiškais vaikais patirtį skleidė per vietinę spaudą. Taip pat paaiškinta, kad į Čiobiškio specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus ne kartą buvo atvykę policijos pareigūnai, Higienos centro specialistai, taip pat atvykdavo įvairiausių visuomeninių organizacijų atstovai, o ypač dažnai lankydavosi Širvintų skyriaus „Gelbėkit vaikus“ organizacijos atstovai bei labdaros fondas Širvinta. Pagaliau atsakyme Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai buvo akcentuota, jog į Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą nesikreipė nė vienas ugdytinis dėl jo pažeistų teisių ar teisėtų interesų.

Nepaisant minėto teiginio, be kita ko, Širvintų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateikė Vaikų globėjų parinkimo ir vaikų apgyvendinimo globos įstaigose komisijos 2000 02 04 patikrinimo aktą „Dėl vaikų gyvenimo, buitinių, materialinių bei mokymosi sąlygų Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose“. Jau tuo metu komisija savo išvadose buvo užfiksavusi, jog:

- miegamajame korpuse gyvena po 10–12 vaikų viename kambaryje;
- itin trūksta tinkamam mokymo procesui būtinų priemonių;
- medicinos kabinete labai trūksta medikamentų, vaikai turi regėjimo sunkumų, tačiau nerandama lėšų vaikams nupirkti akinius, yra vaikų, turinčių šlapimo nelaikymo problemų, tačiau nėra lėšų jiems nupirkti vienkartinį higienos priemonių, didžioji dalis vaikų turi kojų tarpupirščių grybelį, tačiau nerandama lėšų nupirkti sezoną atitinkančios avalynės ir pan.;

- apie 50 procentų įstaigos ugdytinių turi psichikos sutrikimų;

- vaikams dažnai skauda dantis, įstaigoje yra stomatologinis kabinetas su vokiška įranga, tačiau nėra gydytojo, o kadangi pas stomatologą į Širvintas ne visada yra galimybė nuvežti, tai vaikams duodamos tabletės nuo skausmo;

- klasėse, išskyrus biologijos kabinetą, skurdi materialinė bazė, sena įranga ir pan.;

- šioje įstaigoje vaikams trūksta individualumo pojūčio, jie visą laiką praleidžia kolektyve.

Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorius A. Piškinas atsakyme Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai akcentavo, jog įstaiga stengiasi per pertraukas organizuoti tokių ugdytinių poilsį, kad jie sėdėję per pamokas šiek tiek pajudėtų, prasivaikščiūtų. Todėl auklėtiniai šiltu metu yra išleidžiami į kiemą ir ten būna kartu su savo grupe. Ateityje numatoma surasti kitų būdų poilsui organizuoti. Informuota, kad kai kuriose patalpose langai neatsidaro todėl, kad jie yra seni, tačiau aiškinama, kad šiuo metu langai bus remontuojami ir vaikų gyvenamosios patalpos bus vėdinamos.

Tuo pačiu raštu informuota, kad teritorija dieną neuždaroma, nes į įstaigą atvyksta transportas, vežantis maisto produktus, kad buvę nuobaudos kambariai ateityje bus remontuojami ir panaudojami grupės reikmėms ir pan. Paaiškinta, jog šiais metais buvo suremontuotos virtuvės patalpos, kad įstaigos teritorija tvarkoma kiekvieną dieną ir kad pastaruosius penkerius metus ši teritorija rajone pripažįstama kaip gražiausiai tvarkoma. Įstaigos auklėtiniais leidžiama dėvėti ir asmeninius drabužius, o jeigu auklėtinis pageidauja, ar jo asmeniniai drabužiai susidėvėję, iš sandėlio yra išduodami įstaigos drabužiai.

Pažymėtina, kad Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai pateikė skurdžią įstaigos veiklą apibūdinančią medžiagą. Išnagrinėjus ją yra aišku, kad :

- Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose apsilankymo metu buvo globojami ir ugdomi 47 vaikai, įstaiga turėjo 63 darbuotojus, iš jų pedagoginių darbuotojų tik 25 (15 su aukštuoju išsilavinimu);

- pateiktoje 2001–2002 mokslo metų veiklos programoje yra aptartos pagrindinės šiuo metu įstaigos vykdomos funkcijos, uždaviniai, programos, taip pat numatyta ir apibrėžta įstaigos veiklos perspektyva kitiems – 2002 metams. Programoje išskiriamos atskiros dalys skirtos: narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijai, sveikatos ugdymui, papildomam ugdymui bei socialiniam darbui su vaikais.

Tačiau susipažinus su įstaigos praktine veikla tenka konstatuoti, jog dauguma minėtoje programoje aptartų priemonių lieka tik teorinio pobūdžio nuostatomis ir įstaigos realiame gyvenime yra menkai taikomos.

Gruzdžių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai

Gruzdžių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorius H. Gaidamavičius supažindino kontrolierę su šių namų istorija, dabartine veikla, personalu, aplinka, turimomis patalpomis, įranga. Aiškiai ir išsamiai pristatė šių specialiųjų globos namų veiklos ateities viziją bei tolimesnius planus.

Gruzdžių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorius H. Gaidamavičius nurodė, kad įstaiga pagal savo veiklos nuostatus priima delinkventinio elgesio vaikus nuo 7 iki 16 metų

amžiaus (įstaiga turi 1–4 klases ugdytinių mokymuisi). Šiuo metu įstaigoje yra 53 vaikai (pagal nuostatus vietų yra 56). Pažymėta, kad yra ir pakartotinai pakliūnančių, taip pat neišvengiama ir pabėgimų atvejų, tačiau direktorius nurodė, kad tokiais atvejais vaikai surandami labai greitai ir atgal pargabenami pačių įstaigos darbuotojų.

Dauguma vaikų, esančių Gruzdžių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, yra normalaus intelekto, tačiau pakliūna vaikų ir su specialiaisiais poreikiais, t.y. iš pagalbinių mokyklų, kurie, deja, yra talpinami kartu su sveikais vaikais, netaikant kažkokių specialių izoliavimo principų ar programų. Direktoriaus nuomone, didesnė dalis vaikų į įstaigą papuola dėl pedagoginio ir socialinio apleistumo. Šiuo metu įstaigoje yra 39 etatai, iš jų 16 – pedagogų.

Susitikimo metu šių globos ir auklėjimo namų direktorius paaiškino, jog įstaigoje siekiama taikyti šeimyninį vaikų gyvenimo bei ugdymo modelį, – tam tikra vaikų grupė mokosi vienoje klasėje, o po užsiėmimų ta pati grupė jau virsta auklėjamąja grupe, tokiu būdu išlieka jos narių gana glaudūs ryšiai, skatinamas ir ugdomas pasitikėjimas vienas kitu. Lyginant šią įstaigą su Čiobiškio specialiaisiais vaikų auklėjimo ir globos namais, direktorius patikino ir garantavo, kad įstaigoje už vaikų daromus tvarkos pažeidimus nenaudojami karceriai, o drausminimui naudojama įstaigos viduje sukurta „teigiamų dienų“ rinkimo sistema. Už jų surinkimą ugdytiniai skatinami ekskursijomis ir kitokiomis išvykomis. Taip pat paaiškinta, jog vaikų priežiūrai specialių prižiūrėtojų etatų įstaigoje nėra, vaikais visada rūpinasi tik auklėtojai.

Įstaigoje aktyviai kultivuojamas popamokinis užimtumas, gausi būrelių veikla. Direktorius taip pat pažymėjo, kad įstaigos administracija pagal galimybes stebi buvusių auklėtinių gyvenimą jiems jau išėjus iš šios auklėjimo įstaigos ir, jos manymu, vaikai į visuomenę integruojasi pakankamai neblogai.

Pažymėtina, jog apsilankymo metu buvo betarpiškai bendrauta su auklėtiniais, kurie paaiškino, jog šioje įstaigoje jiems patinka, auklėtojai jų neskriaudžia ir pan. Vaikai skundėsi, kad jiems neleidžiama dėvėti savo turimų rūbėlių, o bendraujant su vaikais atsiskleidė faktas, jog jie visiškai nesiorientuoja užduodamuose klausimuose apie savo teises ir pareigas ir kad tai jiems nėra dėstoma. Ši problema buvo aptarta su direktoriumi, jam buvo pasiūlyta artimiausiu metu imtis priemonių, kad į mokymo programas būtų įtrauktas Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo esminių nuostatų dėstymas, kad su šiais principais laiku būtų supažindinami pedagogai ir auklėtojai.

Apžiūrėjus įstaigos patalpas (išskyrus sporto salę) visur jaučiama rūpestinga priežiūra, nesimatė jokios netvarkos, virtuvė švari, tvarkinga, valgykla jauki, sutvarkyta, mokymo klasės aprūpintos visa reikiama technika, taip pat garso bei vaizdo priemonėmis ir įranga, koridoriuose eksponuojami ugdytinių darbai, yra informatikos klasė, muzikos kabinetas, apsilankius įstaigos medicinos punkte, taip pat nepastebėta jokių pažeidimų.

Gruzdžių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorius H. Gaidamavičius įpareigotas atsakyti į užduotus papildomus klausimus raštu, taip pat pateikti visą vaiko teisių apsaugos

kontrolieriaus nurodytą medžiagą, išsamiai apibūdinančią šios įstaigos dabartinę veiklą, darbuotojų sudėtį, ugdytinių kontingentą, planuojamus pakeitimus bei ateities viziją.

Apibendrinus Gruzdžių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktoriaus H. Gaidamavičiaus atsiųstą atsakymą bei papildomą medžiagą darytinios išvados:

- nuo 1993 metų buvusi pagalbinė mokykla reorganizuota į specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, kuriuose ugdomi 8–6 metų teisėtvarkos pažeidimus padarę berniukai;

- įstaigoje yra 39,2 etato, iš jų 16 pedagogų;

- mokykloje yra tik pradinės klasės (įstaiga turi 1–4 klases ugdytinių mokymuisi) nors ugdytiniai amžiumi jau seniai yra „praaugę“ šias klases, nes dauguma iš jų net nelankė mokyklos;

- nuo 1993 metų įstaigoje nebenaudojami nuobaudų kambariai ir taikoma pažangi skatinimo/drausminimo sistema;

- daug dėmesio kreipiama į vaiko elgesio motyvacijos skatinimą, daug laiko skiriama popamokinei veiklai, mėgstamo darbo ar užsiėmimo teikiama terapijai, vaiko pasitikėjimo savimi skatinimui;

- aktyviai skatinama ir ugdoma vaikų mokymosi motyvacija, pažinimo džiaugsmo siekimas;

- mokyklos administracija deda reikiamas pastangas, siekdama užtikrinti vaikams saugią ir sveiką aplinką, – mokomosios patalpos neseniai suremontuotos, gražiai ir jaukiai sutvarkytos mokinių gyvenamosios patalpos ir pan.;

- sveikintina, jog įstaigoje atsirado specialusis ir socialinis pedagogas, yra logopedas, paskelbtas konkursas psichologo etatui;

- įstaigoje taikoma pažangi ugdytinių elgesio vertinimo sistema. Ugdytinių elgesį stebi ir vertina įstaigoje dirbantys pedagogai. Mokiniai vertinami teigiamų (1, 2, 3) ir neigiamų (1, 2, 3) balų sistema.

Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose metu šios įstaigos laikinai einanti pareigas direktorė J. Mažuolytė supažindino vaiko teisių apsaugos kontrolierę su padėtimi Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, su esminiais pasikeitimais po pirmojo vaiko teisių apsaugos kontrolierės apsilankymo šioje įstaigoje š. m. gegužės mėnesį tiriant konkretų skundą. Taip pat trumpai buvo aptartos esminės, įstaigos efektyvesnei veiklai trukdančios problemos bei pristatyta įstaigos veiklos perspektyva.

J. Mažuolytė paaiškino, kad šiuo metu Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose globojamos 55 mergaitės. 50 vaikų į įstaigos mokyklą ateina iš miesto. Įstaiga yra 62 etatai, iš jų užimti – 57. Pedagogų personalą sudaro 16 mokytojų (iš jų 14 su aukštuoju išsilavinimu) ir 8 auklėtojai (iš jų 6 su aukštuoju išsilavinimu). Taip pat yra psichologas, du socialiniai pedagogai bei 27 darbuotojai, kurių darbas nėra tiesiogiai susijęs su vaikais.

Šį kartą lankantis Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose buvo pastebėta, jog įstaigoje atliktas minimalus remontas ir mokomosiose, ir ugdytinių gyvenamosiose patalpose. Kiekvienoje grupėje yra poilsio kambarys, televizorius. Įstaigos valgykla tvarkinga, gana

švaru, gausus valgiaraštis, nors reikia pastebėti, kad maisto gaminimo įrenginiai yra labai seni. Įstaigos medicinos tarnyboje tvarkinga, vaistai saugomi seife, vartojimo terminai nepasibaigę, yra stomatologinis kabinetas. Baigiamos įrengti svetainių patalpos, kuriose atliekamas modernus remontas ir kurios turi maksimaliai atitikti ugdytinių poreikius. Direktorė paaiškino, kad būtina remontuoti ir mokyklos pastatą (trupa lubos, drėksta ir pelija sienos ir pan.) bei bendrabučio pastatą (nesandarūs, supuvę langai, sienos pažeistos grybelio, remontuotinas nuotekų vamzdynas ir pan.)

Vertinant įstaigos teritoriją ir patalpas apskritai neigiamai nuteikia įstaigos patalpų gigantiškumas bei menkos galimybės individualizuoti ugdytinių gyvenimą. Ypatingas dėmesys atkreiptinas į tai, kad įstaigos gyvenamųjų patalpų, t.y. bendrabučių, visi langai aklina uždengti grotomis, kas neskatina vaikų pasitikėjimo pedagogais bei auklėtojais, o, kita vertus, rodo darbuotojų menką pasiryžimą prisiimti atsakomybę ir pasitikėti ugdytiniu. Kitu atveju, įstaigos aplinka tvarkoma kruopščiai, didesnės netvarkos nepastebėta.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui direktorė pristatė ir trumpai apibūdino šiuo metu globos namuose vykdomas programas. Viena stambesniųjų – Narkomanijos prevencijos programa. Įstaigos pedagogai akcentavo, jog iki šiol respublikoje nėra vaikų narkomanų specializuoto gydymo ir reabilitacijos centro, o, kaip nurodė įstaigos darbuotojai, medikai vengia teikti medicininės paslaugas tokiems vaikams.

Pokalbio metu Vilniaus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorė atkreipė dėmesį, jog įstaigoje nėra taikomas tokios nuobaudos kaip ugdytinių izoliavimas karceriuose ar kitose panašaus tipo patalpose. Šiuo metu praktikuojama ugdytinių elgesio vertinimo sistema, kiekvieną iš poelgių įvertinant atitinkamai pliusu ar minusu, – už gerą elgesį skiriami pliusai, už blogą – minusai. Įstaigoje yra psichologinė-socialinė tarnyba, kultivuojama būrelių veikla (yra kraštotyros, namų ūkio, žaislininkų, šokių-aerobikos, teatrinio meno ir kt. būreliai), amatai ir pan. Pastebėta, kad tinkamai bei pakankamai organizuojama globotinių popamokinė veikla.

Siekiant detaliau ir išsamiau susipažinti su Vilniaus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų darbu bei vykdoma kita veikla, įstaigos direktorė J. Mažuolytė buvo paprašyta atsakyti raštu į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nurodytus klausimus bei pateikti kitą tyrimui objektyviai atlikti reikiamą medžiagą.

Apibendrinus Vilniaus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų direktorės J. Mažuolytės pateiktą medžiagą darytinios išvados:

- pagal vykdomas funkcijas Vilniaus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namai yra iš dalies uždara, specialaus režimo mergaičių ugdymo įstaiga, į kurią priimamos 12–18 metų nepilnametės, padariusios teisėtvarkos pažeidimus;
- įstaigoje yra 62 etatai, iš jų 24 pedagogai;
- įstaigoje nėra nuobaudų kambarių, taikoma nauja elgesio vertinimo sistema;
- pakankamai ir įvairiapusiškai organizuojama popamokinė veikla bei kiti vaikų užimtumą užtikrinantys renginiai;

- įstaiga turi pakankamai aiškų ir išsamų socialinių pedagogų veiklos planą, taip pat psichologo planą, mokytojo ir ugdomojo darbo inspektavimo planą ir kt.;

- Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose šiuo metu vykdomi du projektai: lytinio ugdymo „Džiaugiuosi, kad esu mergaitė“ programa, kurios tikslas yra ugdyti moteriškumą, savigarbą ir ruošti būsimai motinystei, bei programa „Pažinkime gimtąjį kraštą (Suvalkiją)“, kurios tikslas yra rizikos grupės vaikų užimtumas, atitraukiant juos nuo įprastos aplinkos.

Išnagrinėjus visą šio tyrimo metu surinktą medžiagą, taip pat įdėmiai išanalizavus vaiko teises ir teisėtus interesus įtvirtinančius teisės aktus, bei specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, konstatuotina, kad, nepaisant šių įstaigų veiklos specifikos – dirbama su delinkventinio elgesio vaikais, šios įstaigos yra korekcinio tipo ir jų paskirtis įvairiomis priemonėmis ir metodais priversti vaiką atsisakyti negatyvios, asocialios aplinkos įtakos, socialinio-pedagoginio apleistumo sąlygoto gyvenimo būdo bei suformuoti atitinkamą kokybiškai naują šio vaiko vertybių skalę, gyvenimo motyvaciją bei tikslus, – bet kokiu atveju juose turi būti išsaugomos, garantuojamos ir užtikrinamos pagrindinės vaiko teisės bei atspindimi teisėti vaiko interesai.

Apibendrinant Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso ir kitų teisės aktų, susijusių su vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga, nuostatas, pažymėtina, kad ir specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose vaikui besąlygiškai privalo būti garantuojamos ir vykdomos visos vaiko teisės, atsižvelgiama į visus vaiko teisėtus interesus.

Šio kompleksinio tyrimo metu paaiškėjo, kad, deja, ne visuose specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose ir ne visuose vienodai vaiko teisės saugomos ir gerbiamos, kaip tai įtvirtina tarptautiniai dokumentai, o ir nacionalinė teisė.

Vertinant šio tyrimo metu nustatytus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklos trūkumus, darytina išvada, jog beveik visuose specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose yra daugiau ar mažiau pažeidžiama viena iš pagrindinių vaiko teisių – Vaiko teisė būti sveikam. Tai reiškia, jog vaiko teisė būti sveikam garantuojama tam tikrų priemonių visuma, kurių neatsiejami komponentai yra priemonės, leidžiančios sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką, laiku ir tinkamai atliekama vaikų ligų profilaktika, laiku suteikta kvalifikuota medicinos pagalba, vaiko sveiko gyvenimo būdo ugdymas (informacija, švietimu ir kt.), tinkamos kokybės maisto produktų vaikams gaminimas, kitos įstatymų nustatytos vaiko sveikatos apsaugos garantijos bei lengvatos. Pabrėžtina, kad vaikas turi teisę į kuo geriausią sveikatą ir tinkamą jos apsaugą. Didžiausią dėmesį reikia atkreipti į pirminę – sanitarinę pagalbą, ligų profilaktiką, sanitarinę propagandą. Visiems vaikams turi būti prieinamos efektyvios sveikatos apsaugos priemonės. Tačiau kaip paaiškėjo tyrimo metu, šia prasme prasčiausia padėtis yra Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose (teritorija tvarkoma nepakankamai tvarkingai, ir nors už kelių metrų yra gyvenamieji namai, įstaigos prieigos neprižiūrimos ir nekontroliuojamos, vartai neuždaromi, vaikams taikomas muštro režimas; antisanitarinės sąlygos – ugdytinių gyvenamosios patalpos neatitinka elementarių san higienos

reikalavimų, pridvisusios, nevėdinamos, neindividualizuotos; gajus ugdymo ir režimo auklėtojų fizinis bei psichinis smurtas prieš vaikus ir pan.), kiek geresnė padėtis, tačiau vis tiek nepatenkinama - Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose (nepatenkinamai tvarkoma įstaigos teritorija – daug apgriuvusių, netvarkomų, nenaudojamų, keliančių grėsmę vaikų saugumui, gyvybei bei sveikatai pastatų ir statinių, buvusių sandėlių, dirbtuvių; rasta neleistina netvarka įstaigos medicinos tarnybos patalpose. Nors ir neremontuojami, medicinos kabinetai buvo nešvarūs, apleisti, priteršti. Vaistai ir kiti medikamentai reikiamai nesaugomi, laikomi padrikai sugrūsti, neužrakintose spintelėse ir pan.). Beveik visur vaikams trūksta specialiosios pedagoginės–psichologinės pagalbos.

Svarbi vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą. Tai reiškia, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą. Vaikas turi teisę bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais. Tačiau šio tyrimo metu paaiškėjo, kad ir ši vaiko teisė neleistinai ribojama Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, – ir už menkus drausmės pažeidimus ribojamas bendravimas su tėvais ir artimaisiais (neleidžiama paskambinti), cenzūruojami ar išvis sunaikinami vaikų laišakai, atiminėjami vaikų asmeniniai daiktai ir pan. Tai glaudžiai siejasi su vaiko teise į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę. Tai reiškia, jog vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, į asmens neliečiamybę ir laisvę, draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis.

Vaikas turi teisę į pagal galimybes optimalias gyvenimo sąlygas. Tai reiškia, kad vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, užtikrina tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės ir vietos savivaldos institucijos. Kiekvienas vaikas turi teisę į gyvenimo sąlygas, reikalingas jo fiziniam, dvasiniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Kaip įsakmiai nurodo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, specialiosiose auklėjimo ir drausmės įstaigose turi būti formuojami vaiko elgesio, asmens higienos, kultūrinio bendravimo įgūdžiai, sudaromos sąlygos įgyti privalomą vidurinį ir bendrąjį vidurinį išsilavinimą, profesinį pasirengimą darbui ir gyvenimui visuomenėje. Deja, kaip parodė tyrimas, ši vaiko teisė pilna apimtimi neišlaikoma nė vienuose specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, išskyrus Gruzdžių specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus. Kai kuriuose namuose išlikusi gremėzdiška, iš sovietinių laikų likusi struktūra, vaikai gyvena net po 10 viename kambaryje (Čiobiškis), neturi poilsiu skirtų kambarių, nepatenkinamas aprūpinimas baldais, mokymosi priemonėmis, įranga, menkai individualizuojama vaikų gyvenamoji bei ugdomoji erdvė, menkai atsižvelgiama į vaikų amžiaus ypatumus ir pan.

Be galo svarbios vaiko teisės yra:

- vaiko teisė į mokslą. Visuotinai pripažinta, jog pagrindinis švietimo tikslas – visapusiškai atskleisti ir išvystyti vaiko asmenybę, talentą, protinius ir fizinius sugebėjimus. Vaikas turi teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis. Deja, daugelyje specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų su turima ypač skurdžia materialine baze (Čiobiškio specialieji vaikų

auklėjimo ir globos namai) bei, kas dar skaudžiau, su egzistuojančiu kai kurių pedagogų požiūriu į specialaus režimo namuose ugdomus vaikus bei tokių vaikų galimybes ir poreikius, toks tikslas gali ir likti utopija. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad labai svarbu išlaikyti principą, jog drausmė mokykloje turi būti suderinta su vaiko teisėmis ir orumu;

- vaiko darbas. Vaikas turi teisę būti apsaugotas nuo darbo, kenkiančio jo sveikatai, mokymuisi ir vystymuisi. Asmenims draudžiama išnaudoti ar kitaip diskriminuoti dirbantį vaiką. Vaikas turi teisę į darbą atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą. Darbas yra laisvai pasirenkamas. Deja, Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ugdytiniai vienas per kitą skundėsi jiems tenkančiu sunkiu fiziniu darbu.

- vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius. Vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti. Tyrimas parodė, kad, išskyrus Gruzdžių specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, kitose įstaigose skiriama nepakankamai dėmesio ir lėšų vaikų laisvalaikiui įvairinti.

- vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos. Vaikas turi teisę į apsaugą nuo narkomanijos, prostitucijos, alkoholizmo, seksualinės ir kitokios prievartos, išnaudojimo, nedarbo, skurdo ir kitokio nepritekliaus. Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vadovai turėtų kreipti į tai ypatingą dėmesį, organizuoti, inicijuoti ar prisidėti inicijuojant arba dalyvauti jau vykdomose prevencinėse programose, organizuoti šviečiamojo pobūdžio veiklą apie šiuos neigiamus reiškinius, aptarimus, diskusijas, aktyviai veikti šių reiškinių prevenciją ir pan.

Ypač svarbu yra išsaugoti negalios vaikų teises ir teisėtus interesus. Šio tyrimo aspektu labai svarbu akcentuoti tai, kad negalios vaikas, atsižvelgiant į jo specifinius poreikius, turi teisę į specialią (ypatingą) priežiūrą. Šis vaikas turi teisę į įstatymų bei kitų teisės aktų nustatytas lengvatines gydymo įstaigų, sanatorijų, kurortų paslaugas. Vaikams teikiama kvalifikuota medicinos pagalba. Tačiau atlikus tyrimą paaiškėjo, kad vaikai, padarę vienokį ar kitokį teisėtvarkos pažeidimą ar nusižengimą, nors ir turintys psichinę negalią, vis tiek pakliūna į Čiobiškį ar į Vėliučionis, Gruzdžius ir pan. Tokiu būdu ne tik pažeidžiamos vaiko teisės bei teisėti interesai, tačiau ir akivaizdžiai nevykdomi pačių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų nuostatai, nes juose aiškiai ir vienareikšmiškai sakoma, jog į šias specialaus režimo auklėjimo įstaigas priimami fiziškai ir psichiškai sveiki vaikai. Dabar gi vyrauja tokia praktika, jog sveiki vaikai laikomi kartu su specialiuosius poreikius turinčiais vaikais ir pan.

Pabrėžtina, kad ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 643 patvirtinti Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinieji nuostatai, nors dabar jau pasenę, tačiau nustato esminius auklėjimo ir globos namų tikslus bei įtvirtina pagrindines vaiko teises bei teisėtus interesus, taip pat ir pareigą jų laikytis. Štai nuostatų 4 punktą sako, jog vieni svarbiausių auklėjimo ir globos namų tikslų yra tenkinti svarbiausias ugdytinių psichologines reikmes, susijusias su saugumu, orumu, dėmesiu ir pagarba; rūpintis pedagoginiu ir socialiniu požiūriu apleistais vaikais; sudaryti sąlygas, kad atsiskleistų teigiami ugdytinių būdo bruožai; teikti ugdytiniais psichologinę pagalbą ir pan. Liūdna, tačiau yra neišlaikoma tų pačių laikinųjų nuostatų nustatyta auklėjimo ir

globos namų struktūra, t. y., kad auklėjimo ir globos namuose yra šie padaliniai – bendrojo lavinimo skyrius, laisvalaikio ir poilsio organizavimo skyrius, darbinės – gamybinės veiklos skyrius, socialinė-psichologinė tarnyba, medicinos tarnyba ir ūkinės finansinės veiklos tarnyba. Dabar gi vyrauja tendencija, jog yra be galo išpučiami šių įstaigų ūkiniai padaliniai, aptarnaujantis personalas ir mažai dėmesio skiriama įstaigos sėkmingai veiklai ypač svarbiems struktūros elementams kaip socialinės-psichologinės pagalbos padaliniui ir medicininio aptarnavimo padaliniui, šių padalinių tiek materialiniams, tiek žmogiškiesiems resursams. Arba tų pačių nuostatų 42 punktą sako, jog auklėjimo ir globos namų ugdytiniai apgyvendinami bendrabutyje, jiems sudaromos tinkamos buities ir higienos sąlygos, garantuojamas saugumas, sveikatos priežiūra. 48 nuostatų punktą sako, kad darbinės gamybinės veiklos metu uždirbti pinigai pervedami į ugdytinių asmenines sąskaitas ir jiems išmokami nustatyta tvarka. Tačiau niekur to akivaizdžiai nedaroma, išskyrus gal tik Vėliučionių specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus. Pažymėtina, kad tokiu būdu yra nesilaikoma ne tik laikinųjų vaikų auklėjimo ir globos namų nuostatų, kuris yra bendro pobūdžio dokumentas, bet nesilaikoma ir kiekvienų namų savo pasitvirtintų nuostatų, taip pat ir vidaus darbo tvarkos taisyklių, kurios ne vienuose namuose yra tiesiog perrašytos vienu nuo kitų ir nepakankamai pritaikytos savai specifikai. Taigi, kaip buvo nurodyta, tyrimas atskleidė visiškai kitokią, absoliučiai negatyvią praktiką.

Kalbant apie specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklos trūkumus apibendrintai, be jau nurodytų problemų, būtina išskirti keletą pagrindinių negatyvumų, dažnu atveju ir sąlygojančių vienokius ar kitokius vaikų teisių pažeidimus:

- dėl objektyvių, o kartais dėl subjektyvių aplinkybių ne visuose auklėjimo ir globos namuose globotiniams sudaromos tinkamos buities ir higienos sąlygos, garantuojamas saugumas bei tinkama sveikatos priežiūra, reikiamas ugdymas ir užtikrinamas bendravimas su tėvais ar artimaisiais giminaičiais;

- pasigendama kryptingo socialinio darbo su vaikais, trūksta ugdytiniais teikiamos specialios pedagoginės–psichologinės pagalbos;

- per didelis, be reikalo išpūstas globos ir auklėjimo namų aptarnaujančio personalo skaičius, praktiškai sudarantis per 60 procentų visų įstaigos darbuotojų, o tuo pačiu lemiantis, kad visose šiose įstaigose yra per mažas specialistų, kvalifikuotų specialistų, tiesiogiai dirbančių su vaikais, skaičius. Tarp šių darbuotojų vyrauja ne specialiai darbui su probleminio elgesio vaikais rengti specialistai, bet bendrojo profilio pedagogai;

- įstaigose nėra aiškios dirbančių pedagogų kvalifikacijos kėlimo, tobulinimo ir apskaitos sistemos;

- specialiuosiuose auklėjimo ir globos namuose daug pensinio amžiaus specialistų. Labai trūksta jaunų aktyvių ir energingų pedagogų, socialinių darbuotojų, nebijančių griauti nusistovėjusius stereotipus, imtis novatoriškos veiklos bei atsakomybės;

- trūksta realiai teikiančio naudos bendradarbiavimo, dalinimosi patirtimi tarp pačių šalies specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų administracijų;

- atsižvelgiant į specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vykdomas funkcijas bei jų pagrindinį veiklos tikslą ir laukiamą veiklos rezultata – vaiko elgesio korekciją, svarstyti šių namų priskyrimo šalies švietimo sistemai tikslingumas. Tai turėtų būti į socialinį darbą su problemiško elgesio vaikais orientuota įstaiga.

Lyginamuoju aspektu išanalizavusi visą šio kompleksinio tyrimo metu surinktą medžiagą, įdėmiai išnagrinėjusi vaiko teises ir teisėtus interesus įtvirtinančius teisės aktus, taip pat specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, apklaususi su atliktu tyrimu susijusius asmenis, atsižvelgdama į Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir Civilinio kodekso III knygos „Šeimos teisė“ nuostatas bei siekdama, kad specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose sėkmingiau būtų organizuojama bei vykdoma vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 2, 3 ir 4 punktais, 20 straipsnio 2 dalimi ir 25 straipsnio 4, 6 ir 8 punktais bei 31 straipsnio nuostatomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė: 1) informuoti Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetą apie pažymoje nurodytus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklos trūkumus; 2) informuoti Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetą apie pažymoje nurodytus specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklos trūkumus ir pagal galimybes siūlyti inicijuoti svarstymą dėl specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų priskyrimo Lietuvos Respublikos švietimo sistemai tikslingumo; 3) siūlyti specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų steigėjui Švietimo ir mokslo ministerijai: a) atkreipti dėmesį į tyrimo pažymoje nurodytus, steigėjo kompetencijai priklausančius, visų specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklos trūkumus ir imtis neatidėliotinių priemonių trūkumams pašalinti; b) neatidėliotinai pagal kompetenciją imtis reikiamų priemonių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose dirbančių pedagogų kvalifikacijai, tinkamumui užimamoms pareigoms patikrinti; c) pagal kompetenciją imtis priemonių, kad specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose būtų racionaliai bei optimaliai subalansuotas tiesiogiai dirbančių su vaikais specialistų ir aptarnaujančio personalo, vykdančio ūkines-technines funkcijas, skaičius. Kad būtų užtikrinama galimybė šiose įstaigose turėti tinkamai sukomplektuotas ir pajėgias dirbti socialinę-psichologinę tarnybą, medicinos tarnybą ir pan.; d) apie priimtus sprendimus informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierių; 4) siūlyti Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Širvintų rajono bei Šiaulių rajono Vaikų teisių apsaugos tarnyboms atkreipti ypatingą dėmesį į pažymoje išdėstytus faktus ir pagal kompetenciją imtis neatidėliotinių priemonių nurodytiems trūkumams pašalinti. Apie priimtus sprendimus informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierių; 5) siūlyti Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Širvintų rajono bei Šiaulių rajono Vaikų teisių apsaugos tarnyboms intensyvinti darbą su šalies specialiaisiais vaikų auklėjimo ir globos namais, siekiant ateityje išvengti vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų; 6) su šioje pažymoje nurodytais veiklos trūkumais supažindinti specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vadovus. Siūlyti šalies specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vadovams apie priimtus sprendimus informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierių.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų atsakymų į tyrimo pažymą darytina išvada, kad šis sprendimas yra vykdymo stadijoje.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai tapo žinoma, jog Švenčionių rajone kai kuriems Švenčionėlių vaikų globos namų globotiniams nepagrįstai naikinamas valstybinis išlaikymas ir jiems nurodoma grįžti į šeimas, nors tėvai, neturėdami reikiamų sąlygų, atsisako vaikus paimti, o ir patys vaikai nenori grįžti pas tėvus.

Atsižvelgiant į šią informaciją, 2001 m. lapkričio 29 d. buvo priimtas vaiko teisių apsaugos kontrolierės nutarimas pradėti tyrimą kontrolieriaus iniciatyva dėl galimų Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises bei teisėtus interesus, pažeidimų, taip pat, vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 13 straipsnio 4 punkto nuostatomis, Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ir Švenčionėlių vaikų globos namai buvo paprašyti išsamiai paaiškinti, kodėl ir kokiais atvejais vaikai yra privalomai gražinami į tam nepasirengusias šeimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu, siekiant kuo objektyviau ir visapusiškiau patikrinti nurodytas aplinkybes, 2002 m. sausio 24 d. buvo nutarta apsilankyti Švenčionėlių vaikų auklėjimo ir globos namuose.

Švenčionėlių vaikų globos namų administracija vaiko teisių apsaugos kontrolieriui paaiškino, kad pagrindinis jų tikslas yra užtikrinti pas juos gyvenantiems vaikams saugias ir jaukias gyvenimo ir mokymosi sąlygas ir atsiradus galimybei gražinti vaikus į šeimą.

Švenčionėlių vaikų globos namų administracija patvirtino, jog supranta, kad vaikams geriausia augti šeimoje ir kad vaikai pamažu gražinami į savo šeimas. Tačiau kartu buvo pabrėžta, kad vaikų globos namuose yra ugdomi/globojami ir tokie vaikai, kuriems globa panaikinta dar 2001 metų vasarą, bet tėvai atsisako vaikus paimti, o ir patys vaikai nenori grįžti pas tinkamų gyvenamųjų sąlygų negalinčius užtikrinti tėvus.

Apibendrinant Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atsiųstą paaiškinimą, buvo nurodyta, kad Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrius po Švenčionėlių vaikų globos namų reorganizacijos peržiūrėjo šių globos namų ugdytinių tolesnio apgyvendinimo tikslumą. Kaip toliau nurodo skyrius, vadovaujantis įstatyminėmis nuostatomis buvo nagrinėjama ir vertinama kiekvienos šeimos moralinės, materialinės-buitinės sąlygos. Įvertinus turimą medžiagą buvo priimtas sprendimas nutraukti valstybės išlaikymą, nes svarbių priežasčių, trukdančių tėvams tinkamai auklėti ir rūpintis vaikais, jiems gyvenant šeimose, nebuvo. Kaip faktas, patvirtinantis galimybę vaikams augti šeimose, buvo nurodyta, jog vaikai leisdavo vasaros atostogas pas tėvus, tam neprieštaravo už vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą atsakingos rajono institucijos. Taip pat nurodoma, kad prieš gražinant vaikus į šeimas buvo sistemingai dirbamas prevencinis darbas su šeima, – socialinio darbuotojo lankymasis šeimose, į kurias grįžo vaikas iš globos namų, metodinė pagalba auklėjant vaiką, konsultavimas socialinių pašalpų klausimais ir pan.

Be kita ko, skyriaus rašte nurodoma, kad vaiko teisių apsaugos specialisto tikslas yra stengtis motyvuotai paaiškinti tėvams, kad vaikui geriausiai yra augti biologinėje šeimoje, jeigu tam yra bent minimalios galimybės, tuo pačiu paaiškinant, kad tokios galimybės yra visose šeimose, kur tėvai nėra ligoti, įrašyti į narkologo ar psichiatro įskaitą, jos nėra baustos už piktybinį pareigos auklėti, mokyti ir prižiūrėti vaikus nevykdymą. Taip pat paaiškinama, kad tada, kai bus faktų įrodančių tėvų piktybišką nenorą auklėti vaikus, grės pavojus vaiko sveikatai, gyvybei, jo fiziniam, protiniam, doroviniam vystymuisi, vaikas įstatymo nustatyta tvarka bus paimtas iš tėvų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2002 m. sausio 24 d. komandiruotės į Švenčionėlių vaikų globos namus metu globos namų administracija patvirtino faktą, kad, jų manymu, globa kai kuriems vaikams/globotiniams naikinama nepagrįstai, išsamiai nepasidomėjus tėvų galimybėmis ir, kas nemažiau svarbu, noru ir jo motyvacija patiems auginti savo vaikus. Labai svarbu ir tai, kad nė vienas Švenčionėlių vaikų globos namuose globojamas ir kontrolieriaus kalbintas nepilnametis (kalbantis su vaiku ir individualioje, ir grupinėje aplinkoje) neparodė visiškai jokio noro sugrįžti gyventi pas tėvus. Priešingai, vaikai motyvuotai ir logiškai nurodė priežastis, dėl kurių yra geriau ir naudingiau gyventi globos namuose, taip pat numatydami galimybę sugrįžti pagyventi pas tėvus tik vasaros atostogų ir švenčių dienomis.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimu buvo nutarta apsilankyti vienoje iš šeimų, į kurią gyventi turėjo būti sugrąžintas Švenčionėlių vaikų globos namų ugdytinis. Atsitiktinės atrankos būdu buvo apsilankyta K. N., gyvenančios Švenčionių rajone, šeimoje.

Lankantis N. K. šeimoje pastebėtas absoliutus net minimalių materialinių-buitinių sąlygų, būtinų tinkamai auginti ir ugdyti vaikus, nebuvimas. Bendraujant su N. K. jautėsi abejingumas vaikų, augančių Švenčionėlių vaikų globos namuose, atžvilgiu. Moteris nurodė aiškiai suprantanti, jog dabar vaikams geriau augti globos namuose, nes ji, bent jau artimiausiu metu, neturi ir neturės galimybių pati juos auginti. Į klausimą, kas paskatino apsispręsti susigražinti vaikus ir auginti juos savarankiškai, N. K. negalėjo motyvuotai atsakyti ir teigė, jog šiam žingsniui ryžtis paskatino primygtiniai apsilankiusių Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų siūlymai.

Apibendrinant šio tyrimo metu surinktą medžiagą bei analizuojant teisės aktus, reglamentuojančius vaiko teises ir teisėtus interesus, taip pat jų gynimo ir atstovavimo procedūrą, pažymėtina, kad Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Civilinis kodeksas ir kiti teisės aktai, kalbant apie vaiko, netekusio tėvų globos, apsaugą, numato, kad vaikas, kuris yra laikinai arba visam laikui netekęs savo šeimos aplinkos ar dėl savo interesų toje aplinkoje negali būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą.

Ten pat vienareikšmiškai nurodoma, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be globos ir rūpybos, o imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų – svarbiausia vaiko interesai. Pažymėtina, kad minėti teisės aktai garantuoja vaikui teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Be kita ko, vaikas turi teisę į tinkamą poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius. Šias ir kitas teisės aktuose įtvirtintas vaikų teises visų pirma privalo

užtikrinti vaiko tėvai. Šio tyrimo metu surinkta medžiaga neleidžia daryti išvados, kad visais vaikais, kuriems naikinama globa Švenčionių vaikų globos namuose, tinkamai pasirūpins tėvai, nes kaip paaiškėjo 2002 m. sausio 24 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierės komandiruotės į Švenčionių rajoną metu, Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba ne visas šeimas, į kurias gali/galėtų grįžti vaikai, glojami valstybės institucijose, tinkamai ir kvalifikuotai atrinko. Teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, numato, kad vaiko, likusio be tėvų ar likusio be tinkamos tėvų priežiūros, fizinį ir psichinį saugumą, teisės aktais garantuotas teises ir teisėtus interesus užtikrina vaiko globėjas (rūpintojas). Nagrinėjamu atveju buvo nustatyta, kad Švenčionių vaikų globos namuose ugdomi vaikai (dauguma iš jų) yra laikinai netekę tėvų globos. Tokiu būdu Švenčionių vaikų globos namai – nepilnamečių, likusių be tėvų, ar jų priežiūros globėjas (rūpintojas) – turi tinkamai vykdyti teisės aktų pavestas funkcijas, užtikrinti vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato, kad vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos). Rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų bendruosiuose nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 13 d. nutarimu Nr. 370, pabrėžiama, kad tarnybos gina vaikų teises. Pagalba nepilnamečiams prisitaikant prie naujų gyvenimo sąlygų, ginant savo teises ir teisėtus interesus, globos klausimų sprendimas ir kt. yra pavesta minėtoms tarnyboms. Šių tarnybų nuostatai numato, kad, vykdydamos svarbiausius savo uždavinius bei funkcijas, tarnybos bendradarbiauja su kitomis valstybinėmis, visuomeninėmis bei religinėmis institucijomis, atitinkamomis mokslo bei mokymo įstaigomis.

Remiantis šio tyrimo metu surinkta medžiaga, taip pat tuo, kas išdėstyta, ir vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1, 2 ir 3 punktais, 25 straipsnio 7 ir 8 punktais bei 31 straipsnio nuostatomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nusprendė: 1) siūlyti Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai peržiūrėti nuo 2001 metų birželio mėnesio imtinai Švenčionių vaikų globos namuose steigtas/naikintas globas nepilnamečiams, prioritetinę reikšmę teikiant vaiko teisėtiems interesams; 2) siūlyti Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai intensyvinti preventyvų darbą su šeimomis, besirengiančiomis susigrąžinti valstybės institucijose glojamus vaikus, daug išsamiau, visapusiškiau ir objektyviau vertinti tėvų pasirengimą susigrąžinti vaikus į šeimą. Inicijuoti globos valstybinėse institucijose naikinimo procedūras tik galutinai įsitikinus, kad biologinėse šeimose bus sudaromos pakankamos vaikų gyvenimo sąlygos, būtinos jų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi; 3) siūlyti Švenčionių vaikų globos namams aktyviau, atviriau ir ryžtingiau atstovauti vaikų globos namų ugdytinių teisėms ir teisėtiems interesams; 4) siūlyti Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai ir Švenčionių vaikų globos namams intensyvinti tarpusavio bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija sprendžiant nepilnamečių globos valstybės institucijoje steigimo/naikinimo klausimus; 5) Švenčionių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybai ir Švenčionių vaikų

globos namams apie priimtus sprendimus iki 2002 m. balandžio 1 d. informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierių.

Atsižvelgiant į tai, kad apie sprendimo vykdymą vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi būti informuotas iki 2002 04 01, duomenų apie šio sprendimo vykdymą įstaigoje dar negauta.

*****

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius tęsia šešis tyrimus, pradėtus 2001 metais kontrolieriaus iniciatyva. Trumpai apie kiekvieną iš jų:

1) Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į įstaigoje gautą informaciją dėl S. K. gyvenimo, auklėjimo sąlygų, šios nepilnametės tarpusavio santykių su tėvais bei jos patalpinimo į Vilniaus specialiuosius vaikų globos ir auklėjimo namus, taip pat Vilniaus miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiksmų atstovaujant nepilnametės S. K. teisėms ir teisėtiems interesams, ir siekdama patikrinti kitą, su šiuo atveju susijusią, kontrolieriaus įstaigai žinomą informaciją bei manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei teisės aktų, reglamentuojančių globos institutą, pažeidimo;

2) Atsižvelgdama į 2001 m. spalio 12 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ išspausdintame korespondentės Aldonos Aleksėjūnienės straipsnyje „Bausmės įrankis – cepelinai“ pateiktus faktus apie Šilutės jaunimo mokyklos direktorės Irenos Vasiliauskienės šioje mokykloje taikomus paauglių auklėjimo ir drausminimo metodus bei manydama, kad Šilutės jaunimo mokyklos administracija neužtikrina tinkamo vaikų teises ir teisėtus interesus ginančių Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Civilinio kodekso nuostatų įgyvendinimo ir kad dėl to gali būti pažeidžiamos vaikų teisės ir teisėti interesai, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimų Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises bei teisėtus interesus, pažeidimų;

3) Atsižvelgdama į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautą informaciją apie S. P. (g. 1986 07 28), gyvenančio Marijampolės rajono Kazlų Rūdos seniūnijos Bagotosios kaime, gyvenimo, auklėjimo ir buities sąlygas, taip pat apie pamotės J. P. grubų elgesį su juo ir manydama, kad dėl to gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimų Lietuvos Respublikos

vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises bei teisėtus interesus, pažeidimų;

4) Atsižvelgdama į 2001 m. birželio 5 d. TV-3 televizijos laidoje „Lietuvos ryto televizija“ pateiktą informaciją apie Varėnos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veiksmus, kuriais siekiama apriboti K. ir R. Ž. tėvystės teises į jų aštuonis vaikus, bei patikrinti kitą, su šiuo atveju susijusią, įstaigai žinomą informaciją bei manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaikų teisės ir jų teisėti interesai ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei kitų, vaikų teises ir jų teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų, pažeidimo;

5) Atsižvelgdama į publikacijose „Konkursų psichozės auka 10-metė mergaitė“ (2001 m. rugpjūčio 31 d. „Lietuvos žinios“) ir „Nuostabiausių kojų konkurse dešimtmetė patyrė pažeminimą“ (2001 m. rugsėjo 1 d. „Respublika“) pateiktą informaciją dėl Šiauliuose vykusiame gražiausių kojų ir krūtinės konkurse dalyvavusios dešimtmetės R. Š., taip pat siekdama patikrinti su šiuo įvykiu susijusią, kontrolieriaus įstaigai žinomą informaciją bei manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei kitų, vaiko teises ir jo teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų, pažeidimo;

6) Atsižvelgdama į publikacijose „Valkatos verslas sugraudino net prostitutes“ ir „Miesto meras telkia pajėgas kovais su pedofilais“ (2001 m. lapkričio 3 ir 7 d. „Lietuvos rytas“) pateiktą informaciją dėl J. J. elgesio bei veiksmų savo nepilnamečio sūnaus A. J. atžvilgiu (sūnaus „pardavinėjimo“ pedofilams), taip pat siekdama patikrinti su publikacijose aptartu įvykiu susijusią informaciją bei manydama, kad šiuo atveju gali būti pažeistos vaiko teisės ir jo teisėti interesai ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnio 2 dalimi, nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei kitų, vaiko teises ir jo teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų, pažeidimo.

V. VAIKO TEISIŲ IR TEISĖTŲ INTERESŲ PAŽEIDIMŲ ANALIZĖ

A. Vaikas. Vaiko teisės ir teisėti interesai. Kodėl pažeidinėjamos vaiko teisės.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtose ir Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. liepos 3 d. ratifikuotos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje aiškiai apibrėžiama: „... vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.13 straipsnis sako, jog jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurias numato šis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatos. Pagal 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnį, jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos. Be to, ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje sakoma: „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“, o šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalis suteikia šiai nuostatai prioritetą kitų įstatymų ir kitokių teisės aktų atžvilgiu. Iš to seka, kad bet kuriuo atveju prie Konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti Konvencijoje įtvirtintas teises visiems asmenims iki aštuoniolikos metų. Kitaip tariant, kiekvienas žmogus, dar nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, visose visuomenės ir valstybės gyvenimo sferose yra ir turi būti laikomas vaiku.

Vaiko teisių visumą sudaro vaiko teisė gyventi ir augti, būti sveikam, teisė į individualybę ir jos išsaugojimą, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, gyvenimo sąlygas, į valstybės paramą ir išlaikymą, į gyvenamąjį būstą, poilsį ir laisvalaikį, vaikas turi turtines teises, socialines teises, vaikas turi teisę dalyvauti vaikų apsaugos programų rengime ir įgyvendinime. Vaikai, priklausantys tautinėms bendrijoms (mažumoms), turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius ir kt. Vaikai, turintys pabėgėlio statusą, turi teisę į pagalbą ir apsaugą.

Šios teisės užtikrinamos laikantis šių pagrindinių nuostatų ir principų:

- visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus;
- vaikas turi teisę naudotis visomis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytais vaiko teisėmis bei laisvėmis;

- kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių;
- kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai, protiškaiai bei doroviškai, taip pat visaverčiai dalyvauti visuomenės gyvenime;
- nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos;
- sandoriai, sudaryti pažeidžiant vaiko interesus (vaiką paliekant be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų, globos, rūpybos), kiti aktai, ribojantys ar kitaip varžantys įstatymų nustatytas vaiko asmenines, turtines, kitas teises bei laisves, pripažįstami negaliojančiais;
- vaiko teises pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai.

Vaikai sudaro didelę Lietuvos gyventojų dalį. 2001 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 877 tūkst. vaikų iki 18 metų amžiaus, t. y. jie sudarė 23,7% visų gyventojų. Taigi praktiškai kas ketvirtas šalies gyventojas yra vaikas, ir būtent todėl yra itin svarbu garantuoti tinkamą ir pakankamą apsaugą mažiausiam Lietuvos gyventojui, juk ne kas kitas, o vaikai yra visuomenės ateitis ir saugesnio rytojaus viltis. Nors vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, tačiau atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, jam būtina ypatinga apsauga bei priežiūra. Įstatymais ir kitokiomis priemonėmis, kurios padėtų įgyvendinti vaiko teisių privilegiją, sureikšminti jo interesus, turi būti sudarytos tinkamos sąlygos visapusiškam vaiko vystymuisi. Vaiko, jo teisių ir teisėtų interesų apsauga ir gynyba – vienas iš svarbiausių uždavinių, keliamų valstybei ir visuomenei. Vaiko, jo teisių ir teisėtų interesų apsauga, be abejonės, yra vienas iš svarbiausių valstybei spręstinių reikalų.

Verta pažymėti, kad vaikystė – metas, kai formuojasi žmogus, formuojasi ne tik fiziškai, padedami pagrindai jo asmeninėms savybėms, susiformuoja charakterio bruožai, vertybių skalė. Tuo metu žmoguje glūdi maksimalūs siekiai, noras įsitvirtinti jį supančioje aplinkoje, ryžtas ir kartu vidinis trapumas, silpnumas. Kiekvienas iš mūsų žino, kaip jautriai vaikai reaguoja į šiuo metu patiriamas nesėkmes, juos supančių aplinkinių žmonių nuotaikas ir santykius. Vaikai yra silpniausi ir labiausiai pažeidžiami visuomenės nariai. Turbūt niekam nekyla abejonių, kad harmoningam vaiko asmenybės vystymuisi būtina sąlyga – augti savoje šeimoje, laimės, meilės ir abipusio supratimo atmosferoje. Suprasdami, kad tai, ką vaikas gaus iš jį supančio pasaulio, tą ir gražins, privalome visur ir

visada, imdamiesi bet kokių vaikui turinčių įtakos veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus. Vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami, jiems reikia specifinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek po jo iki pat pilnametystės.

Tarptautinių organizacijų bei daugelio užsienio valstybių priimtuose dokumentuose pabrėžiama išskirtinė vaiko padėtis ir būtinybė efektyviai ginti ir saugoti jo teises bei teisėtus interesus. Antai Vaiko teisių deklaracijoje, Vaiko teisių konvencijoje pažymėta, kad žmonija privalo vaikui duoti visa, ką ji turi geriausia. Vaikui turi būti garantuota išskirtinė apsauga ir suteikiamos galimybės sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiška, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tai įgyvendinti padėtų vaikui skiriama meilė, supratimas, moralinė ir materialinė parama.

Vaiko teisių apsaugos problematika vis aktualesnė tampa ir Lietuvoje. Nors šalyje atkūrus Nepriklausomybę pradėta ir toliau vykdoma teisinė, ekonominė, socialinė reforma, tačiau kol kas dar tik kuriama darni ir veiksminga vaiko teisių apsaugos sistema, kuri užtikrintų realių ir visapusišką paramą vaikams.

Susiklosčius sunkiai finansinei-ekonominei padėčiai Lietuvoje, automatiškai sumažėjo vaikų saugumas, pastebima, kad vis daugiau jų netenka tėvų globos, yra socialiai ir pedagogiškai apleidžiami. Tai taip pat lemia didėjantis visuomenės dorovinis nuosmukis, plintantis alkoholizmas, narkomanija, skurdas, o ypač blogėjanti kriminogeninė padėtis. Veikiant šiems faktoriams sparčiai daugėja vadinamųjų asocialių šeimų, apie kurių vaikų normalias gyvenimo ir vystymosi sąlygas kalbėti yra beprasmiška. Dažnai tokių šeimų tėvai, gaudami mažas pajamas, jas išleidžia savo poreikiams patenkinti (prageria, išleidžia kitokio pobūdžio kvaišalams), taip versdami vaikus kentėti, o neretai vaikai šiose šeimose tampa tėvų pragyvenimo įrankiu ar šaltiniu.

Kas kaltas, kad vaikai marunami badu, skęsta suaugusių žmonių akivaizdoje, palikti likimo valiai mirtinai sušąla?

Visuomenė, valdžia, tėvai, kaimynai ...?

Deja, vienintelio kaltojo nerasime. Kaltas kiekvienas iš mūsų, laiku neištiesęs pagalbos rankos, likęs abejingu kito žmogaus skausmui ar nelaimi. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai, rodos, nesudaro sąlygų tokiam abejingumui egzistuoti. Antai Civilinio kodekso 3.250 straipsnis nurodo: mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, policijos ir kitokių institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys duomenų apie nepilnamečius, likusius be tėvų globos, taip pat apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus (žiaurus tėvų elgesys su vaikais, tėvų liga, mirtis, išvykimas ar dingimas, tėvų atsisakymas atsiimti vaikus iš mokymo, auklėjimo ar

gydymo įstaigų ir t. t.), privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą.

Būtent šioje vietoje reikia labai aiškiai išsakyti keletą dalykų – tai, kad kontrolieriaus įstaiga, kalbant apibendrintai, konstatuoja, ar yra vaiko teisių pažeidimo faktas, ir siūlo (rekomenduoja) pažeidėjams imtis priemonių tokiems vaikų teisių pažeidimams pašalinti ir faktiškai tiesiogiai neužsiima vaiko teisių pažeidimo prevencija. Prevencija aktyviau turėtų rūpintis regioninės vaikų teisių apsaugos tarnybos, į pagalbą pasitelkdamos ir kitas valstybės ir savivaldybės institucijas bei nevyriausybinės organizacijas. Būtina stiprinti ir individualizuoti vaikų teisių apsaugos tarnybų socialinį darbą su šeimomis, ryšius su vietinėmis nevyriausybėmis organizacijomis, religinėmis bendruomenėmis, plėsti savo įtaką bendruomenėje.

Be jokios abejonės, viena iš didesnių bėdų yra mūsų visuomenės abejingumas aplinkai ir aplinkiniams, dažnai pasirenkamas pasyvaus stebėtojo statusas. Tai net būtų pakankamas pagrindas atlikti rimtą socialinį tyrimą, kurio tema – kodėl tokia abejinga visuomenė.

Nepakankama socialinė-psichologinė pagalba šeimai.

Dėl kokių priežasčių pažeidinėjamos vaiko teisės? Kaip ir daugelyje visuomenės gyvenimo sferų, pirmoji ir viena pagrindinių priežasčių – skurdas, nepalanki šeimų socialinė-ekonominė padėtis, toliau galima būtų išskirti tokias: ekonominiai nepritekliai, alkoholizmas, narkomanija, teisinis nihilizmas, fizinių bausmių šeimoje taikymo tradicija, abejingumas vaikui, vaikų nepriežiūra, emocinė ir kitokia prievarta, vaikų laisvalaikio neužimtumas ir dar daugelis kitų, kurios nelygu kokią šeimą paliečia tai daugiau, tai mažiau.

Statistiniai duomenys, rodantys nedarnių šeimų ir jose augančių vaikų skaičiaus augimą (pavyzdžiui, nuo 1995 metų iki 1998 m. liepos 1 d. nedarnių šeimų skaičius padidėjo nuo 9709 iki 14516 (t. y. apie 50%), o vaikų skaičius jose – apie 32 233 vaikais), kelia nerimą. Remiantis šiais duomenimis, būtų galima daryti išvadą, kad vienas svarbiausių šeimos padėčiai turinčių įtakos veiksnių yra realios jos narių pajamos, kurios pastaraisiais metais tesiekė 30–40% 1990 metų lygio.

Čia svarbu pabrėžti, jog vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga nėra tik valstybės ar atitinkamų valstybės institucijų pareiga, šiame procese privalo dalyvauti ir visuomenė bei jos atskiri nariai.

Šiuo laikmečiu, ypač pastaraisiais mėnesiais, populiariu klausti – kas atsitiko, kodėl taip yra, kad kaip tik dabar itin pagausėjo vaikų teisių pažeidimų – žiniasklaida kas kelios dienos parodo vieną ar kelis reportažus, kad vaikas sumuštas, sužalotas, paliktas be

priežiūros, marintas badu ar net nužudytas. Kodėl taip yra? Ar tik dabar taip pažeidinėjamos vaiko teisės?

Juk tik dabar pradėtas kreipti didesnis ir atsakingesnis dėmesys į vaiką kaip savarankišką visuomenės narį, turintį savo teises bei interesus, jo jau nebeužstoja šeimos šešėlis, vaiko teisių pažeidinėjimai nebelaikomi „šeimos reikalu“, o yra visos Lietuvos bendruomenės, net, sakyčiau, valstybės problema.

Su vaikų teisių apsaugos problemomis vienaip ar kitaip susiduria praktiškai visos pasaulio šalys. Tai nulemia nelengvai preventyviai įtakojamas ir kontroliuojamas dalies vaikų socialinis, materialinis bei pedagoginis apleistumas šeimose ir visuomenėje, jų nusikalstamumas, įtraukimas ir įsitraukimas į narkomaniją, prostituciją, vaikų savižudybės ir kt. anomalijos. Tačiau skiriasi šios problemos mastai, sprendimo būdai bei priemonės. Lietuva taip pat nėra išimtis, deja, dar ir turinti pusės amžiaus sovietinio jungo padarinius.

Kitose ataskaitos dalyse apžvelgsime priežastis, daugiau ar mažiau nulemiančias vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus.

B. Ekonominė ir socialinė visuomenės būseną – vaiko raidos terpė

Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo gana sparčiai ir ženkliai kito per pusę amžiaus nusistovėję socialiniai-ekonominiai santykiai bei visuomenės būseną ir tai stipriai palietė visų Lietuvos gyventojų, tarp jų stipriausiai **šeimų turinčių vaikų materialinę padėtį**.

Antai Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, šeimose, turinčiose vaikų iki 18 metų amžiaus, mėnesinės disponuojamos pajamos 2000 metais buvo 367 Lt vienam šeimos nariui. Jau palyginus su 1999 metais, jos sumažėjo 1,4%, o įvertinus kainų kitimą, realios pajamos sumažėjo net 2,4%. Pabrėžtina, kad šeimose su 3 ir daugiau vaikų darbo pajamų dalis mažesnė ir pastebimai didesnė yra pašalpų dalis tarp visų šeimos pajamų (pvz., daugiavaikėse šeimose pašalpos ir kompensacijos sudarė 47 Lt vienam asmeniui per mėn. (iš jų 19 Lt – pašalpa šeimoms, auginančioms 3 ir daugiau vaikų), t. y. 19,4% jų disponuojamų pajamų). O šeimose, susidedančiose iš vieno suaugusio asmens (dažniausiai motinos) ir nepilnamečių vaikų, pajamos buvo 377 Lt vienam asmeniui, t. y. netgi truputį didesnės nei vidutinės pilnose šeimose su vaikais, tačiau ketvirtadalis visų pajamų šiose šeimose buvo alimentai, artimųjų parama ir panašios pajamos.

Labai svarbu ir tai, kad Statistikos departamento atlikta skurdo lygio analizė aiškiai parodė, kad tarp gyvenančių žemiau skurdo ribos¹ dominuoja šeimos, turinčios vaikų iki 18 metų (iš šeimų, kurios augina tris ir daugiau vaikų, net – 37,6%). Atlikti skaičiavimai leidžia daryti išvadą, kad skurdo lygis labai priklauso nuo vaikų skaičiaus šeimoje. Taigi peršasi grėsmingas teiginys, kad daugiavaikės šeimos patiria intensyviausią skurdą. Jos turi didžiausią tikimybę patekti į skurstančiųjų gretas.

Nemažą dalį Lietuvos vaikų sudaro **globos netekę vaikai**. Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių vaikai netenka tėvų globos, yra vis daugėjantis skaičius asocialių ir vadinamųjų rizikos grupės šeimų. Vien 2000 metais tėvų globos neteko 2597 vaikai, iš jų 35% buvo iki 7 metų amžiaus. Visas tėvų globos netekimo priežastis suskirsčius į neišvengiamas (tėvų mirtis, ilgalaikė liga, tėvai įstatymų nustatyta tvarka paskelbti nežinia kur esančiais ir pan.) ir į išvengtinas (asocialios šeimos, tėvai patys atsisakė vaikų, nesirūpina jais, smurtauja ir pan.), matyti, kad tik kas ketvirtam vaikui, kuriam buvo steigama globa, ji buvo neišvengiama. Tik maždaug kas dešimtas netekęs tėvų globos vaikas – našlaitis.

Didžiausia netekusių globos vaikų dalis yra **iš asocialių šeimų**. Šių šeimų stabiliai daugėja. Į savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų įskaitą 2000 m. pabaigoje buvo įrašyta 18,1 tūkst. asocialių šeimų, jose augo 40,3 tūkst. vaikų, tai atitinkamai 8,4 tūkst. ir 14,7 tūkst. daugiau nei 1995 m. Kasmet gaunama daugiau kaip 1 tūkst. prašymų apgyvendinti vaikų globos namuose. Kaip visi žinome, dažniausiai tokių šeimų vaikus išrinka ypač skaudus likimas.

Dar kasdien skaudesnė ir neatidėliotina spręstina yra vadinamųjų **paribio vaikų** (gatvės, vaikataujančių ir šiukšlynų vaikų) problema. Juk dažnai apie tokius vaikus ir net apie jų egzistavimą nei valstybės, nei savivaldybių institucijos neturi jokios informacijos.

Savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybų duomenimis, 2000 metų pabaigoje buvo 13,5 tūkst. našlaičių ir beglobių vaikų, iš kurių 56% buvo glojami šeimose, 3% – šeimynose, 41% – įvairiose vaikų globos įstaigose. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus turimais duomenimis, 2001 metais valstybės globoje buvo apie 16 tūkstančių vaikų. Deja, tenka pripažinti, kad dėl vienos vaikų apskaitos sistemos nebuvimo šie duomenys yra tik apytiksliai.

Savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybų duomenimis, nuolatinės globos vaikų namuose apie 70% vaikų yra našlaičiai ir beglobiai, laikinuosiuose vaikų globos namuose – trečdalis. Kiti vaikai globos namuose dažniausiai gyvena dėl socialinių šeimos problemų.

¹ Skurdo riba lygi 50% vartojimo išlaidų vidurkio.

Ikimokyklinis ir mokyklinis ugdymas bei auklėjimas. Nors tinkamas ikimokyklinis ugdymas visuomenėje turi didelę svarbą, kaimo ikimokyklinės ugdymo įstaigos tuštėja, jų skaičius per metus sumažėja 5–10-čia įstaigų. 2000 m. kaimo ikimokyklinės įstaigas lankė 16% visų 3 metų ir vyresnių bei 3% vaikų iki 3 metų amžiaus. Ir šalia yra žinoma, kad didesniųjų miestų ikimokyklinio ugdymo įstaigos negali patenkinti apie pusės tėvų prašymų. Dėl mažos valstybės paramos šeimai (finansinės, pedagoginės, psichologinės ir pan.) daugeliui jaunų šeimų sunku sukurti sąlygas saugiam, kokybiškam vaikų ugdymui namuose, taigi, tenka konstatuoti, kad vis dėlto trūksta ikimokyklinių įstaigų, o veikiančių įstaigų pastatų būklė ir materialinė bazė geriausiu atveju tik patenkinama, trūksta ir jaunų specialios pedagoginės kvalifikacijos specialistų. Praktiškai nėra sistemos, galinčios užtikrinti įvairių gebėjimų vaikų ugdymo poreikius.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje skelbiama: Lietuvoje mokslas iki 16 metų yra privalomas. Tačiau kasmet vis mažiau vaikų ateina į pirmąsias klases. Pradinių (1–4) klasių moksleivių skaičius, palyginti su 1995–1996 mokslo metais, yra sumažėjęs daugiau kaip 10 tūkst. ir prognozuojama, kad iki 2006 metų pradinių klasių moksleivių skaičius sumažės trečdaliu. Be to, per pastaruosius metus pagrindinio mokymo lygmens 5–6 klasių moksleivių skaičius taip pat sumažėjo 2,6 tūkst. Kita problema yra ta, kad mokyklos nesugeba mokinių motyvuoti siekti naujų žinių, skatinti iniciatyvas bei dalyvavimą mokyklos savivaldoje, integruoti į mokyklos gyvenimą, suteikti jiems saugumo mokykloje ir jos priegose pojūtį.

Štai 2001 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos Seime vykusioje konferencijoje „Aš prieš smurtą“ specialistų buvo pateikti tokie duomenys, kurių pagrindu išskiriami šie neigiami veiksniai, kuriuos patiria mokiniai:

- 1) iš mokytojų (mokyklų vidaus veiksniai);
- 2) neigiami veiksniai, patiriami iš trečiųjų asmenų, daugiausia mokyklos priegose.

Teoriškai išskiriami trys nesaugumo mokymo įstaigose tipai: 1) fizinis, 2) psichologinis, 3) socialinis. Iš jų praktiškai išsimoduliuoja tokios priešpriešos grupės: 1) mokiniai prieš mokinius, 2) mokytojai prieš mokinius, 3) mokiniai prieš mokytojus.

Kelia susirūpinimą **labai paplitusi jaunų žmonių destruktivaus elgesio forma – tyčiojimas**. Jis pasireiškia ir gali pasireikšti tiek fiziniu veiksniu, tiek žodiniu įžeidimu, tiek neteisingu elgesiu. Dažniausiai vaikai ir paaugliai vieni iš kitų tyčiojasi mokyklos kieme, žaidimų aikštelėse. Tuo tarpu mokinukai, kenčiantys nuo vyresnių ar stipresnių bendraamžių patyčių, negali susikaupti bei sutelkti viso dėmesio pamokoms, nes galvoje kirba tik viena mintis, kur šią pertrauką pasislėpti, kad iš manęs ir vėl nesityčiotų. Deja, šiuo metu ši problema nėra sprendžiama.

Apibendrinami svarstyti aplinkybės galime daryti išvadą, jog **daugėja vaikų, dėl įvairių priežasčių sunkiai pritampančių bendrojo lavinimo mokyklose**, stokojančių reikiamos motyvacijos mokymuisi arba dėl turimų nepalankių ekonominių socialinių sąlygų tiesiog negalinčių lankyti mokyklos. Dažnai stimulų tėvams leisti vaiką į mokyklą tampa vienintelis dalykas – nemokamas moksleivių maitinimas ir vaiko dingimas iš akiračio kuriai tai dienos daliai. Šios moksleivių ugdymo, mokymo ir popamokinio užimtumo bei užimtumo atostogų metu problemos ypač aktualios kaimo vietovėse ir buvusiose kolūkių ar tarybinių ūkių gyvenvietėse.

Taip pat labai svarbus ir ne visai pavykstantis darbas yra **vaikų su negalia ugdymas bei integravimas į visuomenę, taip pat į darbo rinką**. Pagal Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymą vienas iš esminių principų yra integracija – specialiųjų poreikių asmenų ugdymasis ir ugdymas kartu su kitais vietos bendruomenės nariais ir lygiateisiais dalyvavimas jos gyvenime. Tačiau praktikoje tai dar gana mažai atsispindi. Humanistinės moksleivių su negalia ugdymo idėjos, kurios tikslas buvo sudaryti tam reikiamas sąlygas ir siekti, kad visi negalios ištikti vaikai būtų vienaip ar kitaip ugdomi, įgyvendinimas šiuo metu buksuoja. Nors Lietuvoje yra gana platus specialiojo ugdymo įstaigų tinklas. 2000–2001 mokslo metų pradžioje veikė 63 specialiosios mokyklos ir ugdymo centrai vaikams su protine ir fizine negalia, iš to skaičiaus 8 – kaime. Mokyklos nėra tinkamai pasirengusios priimti ugdyti ir padėti adaptuotis vaikams su negalia. Beveik neskiriama lėšų darbui su tokiais vaikais, trūksta kvalifikuotų specialistų – socialinių pedagogų, specialiųjų pedagogų, psichologų. Aktyvesne veikla gali pasigirti tik tos įstaigos, kurių veiklą vienaip ar kitaip finansuoja Pasaulio bankas. Taip pat labai svarbu, kad esamų specialiųjų mokyklų ir neįgaliųjų vaikų ugdymo centrų patalpos neatitinka darbo su neįgaliaisiais vaikais saugumo reikalavimų.

Papildomas ugdymas bei vaikų užimtumas vasaros poilsio metu. Pastaraisiais metais sumažėjo papildomo ugdymo institucijų skaičius, trūksta lėšų papildomam ugdymui bendrojo lavinimo įstaigose. Iš dalies problemą mėgina spręsti visuomeninės ir nevyriausybinės organizacijos, privačios papildomo ugdymo įstaigos, bet jų veikla, nors ir atliepia nūdienos vaikų, jaunimo bei visuomenės poreikius, apima tik tam tikras sritis ir administracinius vienetus, dažnai neturi tęstinumo. Be to, pedagogų, užimtų vaikų papildomu ugdymu, kvalifikacijos tobulinimas yra nesisteminis, neturi tęstinumo ir grįžtamojo ryšio.

Vaikų užimtumui ir papildomam ugdymui sureguliuoti kuriamos programos, rengiami papildomo ugdymo sistemą reglamentuojantys dokumentai, tačiau vis dėlto mažėja valstybės investicijos į švietimo sistemą ir šiomis dienomis itin svarbi problema tapo vaikų

užimtumas vasarą. Reikia akcentuoti ir paskatinti savivaldybes rūpintis savo rajono vaikų užimtumu, o ypač užimtumu vasarą. Vaikų užimtumas vasarą nebūtų vien vaiko tėvų ir globėjų „galvos skausmas“, reikėtų, kad savivaldybės pačios remtų asmenų iniciatyvas organizuoti vaikų užimtumą, taip pat ieškotų kitokių rėmėjų, tarptautinių fondų ir pan. finansavimo, bendradarbiautų su įvairiomis nevyriausybinėmis organizacijomis. Realūs kaštai, kurie galėtų būti skiriami jau dabar vaikų laisvalaikiui tinkamai organizuoti, o kartu ir tam tikrai nepilnamečių nusikalstamumo ir asocialaus gyvenimo būdo prevencijai įgyvendinti, niekada neviršijo ir neviršys tų lėšų poreikio, kurias reikėtų skirti dėl vaikų neigiamų veiksmų kilusioms pasekmėms neutralizuoti, žalai atlyginti.

Manytume, jog vaikų užimtumas vasarą galėtų apimti tokias priemones:

1. Aktyviau bendradarbiauti su mokyklomis, organizuojant renginius, kurių metu nebūtų išvykstama iš miesto, t. y. mokyklos galėtų suteikti patalpas vaikams užimti dienos metu – organizuoti varžybas, viktorinas, žaidimus, konkursus, sveikatingumo dienas, spartakiadas ir pan.

2. Skatinti ir remti nevyriausybines organizacijas, užsiimančias jaunimo laisvalaikio praleidimo formų organizavimu. Ypatingai dirbančioms probleminiuose rajonuose su sudėtingo elgesio vaikais.

3. Savivaldybėms kartu su socialiniais partneriais, taip pat su užsienio šalių partneriais organizuoti vaikų vasaros stovyklas, kurių tikslas būtų įvairiapusiškos jaunimo mainų programos.

4. Skatinti įvairių būrelių veiklą, numatant patrauklius konkursus ir juose pasižymėjusių vaikų paskatinimo būdus, kurie būtų įgyvendinami žaisminga, vaikams priimtina forma.

5. Numatyti galimybę paaugliams pasirinkti ir savanoriškai padirbėti neprievartinius ir nežeminančius darbus, taip leidžiant vaikui užsidirbti, kartu užtikrinant, kad nebūtų piktnaudžiaujama vaikų darbu.

6. Organizuoti stovyklas vaikams su delinkventiniais polinkiais, į šių stovyklų organizacinį ir praktinį darbą įtraukiant jėgos struktūrų darbuotojus (policiją, nepilnamečių reikalų inspektorius, savanorius ir kt.), apmokytus dirbti su vaikais.

7. Organizuoti turistinius žygius, pažintines keliones po Lietuvos žymias istorines-etnografines vietas.

8. Pagal galimybes įvairinti ir remti dienos centrų veiklą.

9. Susisteminti į vieną informacinio pobūdžio leidinį visų Lietuvos ir užsienio nevyriausybinių ir kitų organizacijų rengiamus projektus ir vykdomas programas vaikų užimtumo vasarą problemai spręsti ir šį leidinį išplatinti tarp vaikų, paauglių ir jų tėvų.

Svarbu paminėti, kad didelę įtaką vaiko kaip asmenybės socializacijai, savalaikiai ir kokybiškai integracijai į visuomenę turi **bendraamžiai**. Tai ypač svarbu, jei vaikas dėl kokių nors priežasčių nepritampa pozityvioje aplinkoje ir pakliūna ar pats savanoriškai įsilieja į neformalias bendraamžių grupes su jų negatyvia kultūra, savomis taisyklėmis, vertybių skale ir pan. Nemažiau svarbi, pastaruoju metu itin išryškėjusi bendraamžių žiaurumo vienas kitam problema.

Vaikas ir žiniasklaida. Konstitucija skelbia žmogaus teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio nuostatos įtvirtina pagrindinius visuomenės informavimo principus – Viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi žurnalistų profesinės etikos normų, padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatina visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprina valstybės nepriklausomybę, ugdo tautinę kultūrą ir dorovę. Naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas tokių reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie demokratinėje visuomenėje būtini Lietuvos valstybės saugumui, teritorijos vientisumui, viešajai tvarkai, konstitucinei santvarkai apginti, teisminės valdžios nešališkumui garantuoti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir teises. Tačiau neretas atvejis, kai visuomenės informavimo priemonių atstovai piktnaudžiauja savo teisėmis, vaikydamiesi pigių sensacijų, siekdami aukštesnių reitingų ar materialinės (komercinės) naudos, taip pamindami Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teises į asmens ir privataus gyvenimo neliečiamumą. Beje, pagal to paties įstatymo 14 straipsnį, rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas. Informaciją apie privatų gyvenimą galima skelbti tik to žmogaus sutikimu ir jeigu informacijos paskelbimas nedaro jam žalos. Kelia nerimą pastaruoju metu visuomenės informavimo priemonėse dažnai pasirodančios publikacijos, nuotraukos, reportažai vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo tema. Neneigiame, kad visuomenę būtina informuoti apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimus, tačiau tai turi būti daroma laikantis teisės aktų, garantuojančių vaikui apsaugą nuo kišimosi į jo asmeninį, šeimyninį gyvenimą bei neteisėto kėsinosi į jo garbę ir orumą. Visuomenei pateikiamoje informacijoje apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimus nurodomos visos įvykių smulkmenos (vaikų vardai, pavardės, gimimo datos, duomenys apie vaikų sveikatos būklę, diagnozės, tėvai, tėvų

problemos bei gyvenimo būdas ir pan.). Šios informacijos paskleidimas nėra pateisinamas nei prevenciniu poveikiu, nei visuomenės interesais – siekimu užkirsti kelią galimiems vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimams, apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves nuo neigiamų pasekmių. Išsamios informacijos apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimus viešas išplatrinimas padaro papildomą žalą ir taip jau nukentėjusiems vaikams. Tokia visuomenės informavimo priemonių veikla turi ypatingai neigiamą poveikį nukentėjusių vaikų atžvilgiu socializacijos aspektais. Su vaiko individualybe susijusių duomenų ir ryšių pavišinimas pažeidžia šiuo metu galiojančius teisės aktus, garantuojančius vaikui apsaugą nuo kišimosi į jo asmeninį, šeimyninį gyvenimą bei neteisėto kėsinosi į jo garbę ir orumą, bei teisės aktuose įtvirtintus vaiko teisių apsaugos nuostatus ir principus.

Vaikų sveikatingumas ir vieta sveikatos apsaugos sistemoje. Gera vaikų psichofizinė sveikata ir tinkama jos apsauga bei priežiūra yra vienas iš svarbiausių visuomenės ir šeimos gerovės rodiklių. Vaikų sveikatos ištakos yra šeimoje, priklauso ir nuo tėvų sveikatos. Nerimą kelia didelis susirgimų socialinėmis ligomis skaičius. Sergamumas lytiniu keliu plintančiomis ligomis dažnas specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose.

Kontrolieriaus nuomone, neigiamas dalykas tas, kad sveikatos apsaugos sistemoje vaikų laikomas asmuo iki 16 metų amžiaus, tai neabejotina spraga, kurią reikia nedelsiant ištaisyti. **Vaikų invalidumas.** 2000 m. pabaigoje šalyje buvo 12,7 tūkst. vaikų invalidų, tai beveik 2 kartus daugiau negu 1991 m. Ketvirtadalis (24%) pirmą kartą pripažintų invalidais vaikų serga nervų sistemos ir jutimo organų ligomis, penktadalis (21%) turi įgimtų anomalijų arba vystymosi sutrikimų. Be jokios abejonės, didele dalimi tai nulemia **alkoholio (jo surogatų) ir narkotikų vartojimas.** Alkoholinių gėrimų vartojimas, ir ypač tarp nepilnamečių, Lietuvoje jau daugiau kaip dešimtmetį yra rimta sveikatos ir socialinė problema, kuri vis didėja, o kaimo vietovėse tampa nebevaldoma. Alkoholio daroma žala veikia gyventojų, taip pat jaunimo elgesį, sergamumą ir mirtingumą, trumpina vidutinį žmonių amžių. Atsisakius prievartinio narkologinių ligonių gydymo, sergamumo alkoholizmu ir narkomanija duomenys nevisiškai parodo realią padėtį. Dabar į gydymo įstaigas kreipiasi tik tie ligoniai, kurie patys nusprendė gydytis. 2000 metais į priklausomybės ligomis sergančių įskaitą buvo įrašyti 53 vaikai ir paaugliai iki 18 metų amžiaus. Metų pabaigoje iš viso šioje įskaitoje buvo 151 šio amžiaus ligonis.

Alkoholio ir narkotikų vartojimo paplitimą tarp moksleivių gerai parodo kas ketverius metus Pedagogikos instituto atliekamas tarptautinis moksleivių alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo tyrimas (ESPAD). 1999 metais buvo apklausti 5 tūkst. 15–16 metų moksleivių apie

alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimą. Apklaustos rezultatai parodė, kad jaunimas alkoholi pradeda vartoti labai anksti: 95% penkiolikmečių jau yra jo ragavę, 74% – patyrę apsvaigimą. Neramina tarp jaunimo labai paplitęs ir kitas žalingas įprotis – rūkymas. Tyrimų duomenimis, ketvirtadalis moksleivių pradeda rūkyti, būdami 11 ir mažiau metų. Tyrimo duomenys rodo ir labai pavojingas narkotikų paplitimo tarp moksleivių tendencijas. 1995 m. 3,2% apklaustųjų nurodė, kad bent kartą vartojo narkotikus, o 1999 m. jų padaugėjo net 5 kartus – iki 15,5%. Daug blogesnė padėtis didžiuosiuose šalies miestuose, pvz., 1999 m. tyrimo duomenimis, narkotikus yra vartoję beveik ketvirtadalis apklaustų Klaipėdos vienuoliktokų. Taip pat svarbi darosi ir ne tik didžiuosiuose šalies miestuose nepilnamečių prostitucijos problema.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos turimais duomenimis, gana dažnai **vaikai tampa nusikaltimų ir kitokių teisės pažeidimų aukomis**. Daugiausia jie nukenčia nuo turtinio pobūdžio nusikaltimų, ypač berniukai. Vaikai nukenčia ir nuo smurtinių nusikaltimų. Gana daug vaikų patiria seksualinę prievartą. Nuo šių nusikaltimų daugiau nukenčia mergaitės. Bėda ta, kad itin mažai vaikų, patyrusių tokią prievartą, o ypač prievartą šeimoje, kreipiasi į teisėsaugos institucijas. Vaikų, patiriančių fizinę ar seksualinę prievartą, problemas turėtų intensyviau spręsti įvairios tiek vyriausybės, tiek visuomeninės socialinės–psichologinės tarnybos. Beje, mažesniuose miestuose dar labai trūksta, o kaimiškose gyvenvietėse apskritai nėra tokių tarnybų ir kvalifikuotų specialistų, kurie spręstų aptartas problemas.

Kitos platesnio masto socialinės spragos: a) nekontroliuojamas, nebaudžiamas ir menkai preventyviai įtakojamas alkoholizmas ir alkoholio surogatų platinimas kaimiškose gyvenvietėse, ypač buvusių kolūkių, tarybinių ūkių ar žemės ūkio bendrovių gyvenvietėse; b) kaimiškųjų gyvenviečių bendruomenės abejingumas ir vietinės valdžios (seniūnų) bei vietos gyventojų tarpusavio dialogo nebuvimas, seniūnų nusišalinimas nuo opių bendruomenės problemų sprendimo; c) įsišaknijusi vietos bendruomenėse baimė pateikti teisingą ir galinčią padėti užkardyti teisės pažeidimus informaciją kompetentingoms valstybės ar savivaldybių institucijoms ar pareigūnams d) įvairaus lygmens pareigūnų ir valstybės tarnautojų nenoras ar nesugebėjimas operatyviai bendradarbiauti; e) psichologinės pagalbos ir socialinio darbo su rizikos grupės šeimomis nebuvimas; f) vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą privalančių užtikrinti institucijų bendradarbiavimo ir subordinacijos trūkumai (seniūnijų socialiniai darbuotojai nepavaldūs už vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą atsakingai institucijai – savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnybai); g) savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų nesavarankiškumas bei skurdumas materialine ir intelektualine prasme; h) savivaldybių

merų nenoras ar nesugebėjimas suteikti deramą pagalbą ir paramą savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms, joms vykdant įstatymų ir kitų teisės aktų pavestas funkcijas.

Taigi apibendrinant galima sakyti, kad daugelyje visuomenės gyvenimo sferų pirmoji ir viena pagrindinių priežasčių, lemiančių tiesioginius ir netiesioginius vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, – didėjantis (ypač kaimiškose vietovėse) skurdas, toliau galima būtų išskirti tokias priežastis: ekonominiai nepritekliai, alkoholizmas, narkomanija, teisinis nihilizmas, fizinio ir psichologinio smurto bei jėgos kulto propagavimas tiek visuomeniniame gyvenime, tiek žiniasklaidoje, fizinių bausmių šeimoje taikymo tradicija, emocinė ir kitokia prievarta, nesubalansuota socialinė–psichologinė pagalba vaikui ir šeimai bei daugelis kitų.

Neramina ir tai, kad, atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nagrinėjamus atvejus, dažnai patys suaugusieji (kas baisiausia – ir patys tėvai) visiškai nesirūpina ir nesidomi savo vaikais. Vaikai tampa suaugusiųjų tarpusavio konfliktų ir turtinių bei neturtinių ginčų sprendimo įrankiu, be kita ko, į šį procesą, žongliruojant vaiko interesais, įtraukiant ar stengiantis įtraukti įvairiausio rango valstybines savivaldybių institucijas.

Tik visavertė šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis. Ji yra pirmoji vaiko bendruomenė, pirmoji socialinė aplinka, iš kurios vaikas daugiausiai išmoksta, kuri daro didžiausią įtaką asmenybės formavimuisi bei pozityvią įtaką vaiko teisėms ir teisėtiems interesams. Todėl atsižvelgiant į visavertės šeimos svarbą, teisės normomis privalome užtikrinti šeimai deramą vietą bei pagarbą visuomenėje, visokeriopai ir nedeklaratyviai ja rūpintis ir remti, garantuoti vaikams saugią aplinką šeimoje ir visuomenėje.

PASTABA: Šioje dalyje buvo naudotasi savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Vidaus reikalų ministerijų, Pedagogikos instituto, taip pat Sveikatos informacijos centro ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės tyrimų duomenimis.

C. Vaiko teisių apsaugos sistema. Esminiai jos trūkumai.

Žvelgiant į tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teises ir jų teisėtus interesus, kiek būtų galima teigti juridinę bazę esant išsamią ir pakankamą, o vaikų teisių apsaugos sistemą išbaigtą tiek, kad vaikai galėtų tinkamai naudotis jiems garantuojamomis teisėmis, jaustis saugūs ir nepatirti diskriminacijos bei dėmesio jiems ir jų problemoms stokos. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika, augantis skundų dėl pažeidžiamų vaikų teisių ir teisėtų interesų skaičius verčia ieškoti dažnėjančių vaikų teisių ir jų teisėtų interesų pažeidimų priežasčių bei šaltinių, suabejoti teisinės bazės išsamumu.

Esminiams, svarbiausiems trūkumams atskleisti bei kažkuria prasme susisteminti pasirinktos svarbiausios Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos bei kitų, vaiko teises ir teisėtus interesus reglamentuojančių, teisės aktų nuostatos.

„... nė vienas vaikas negali būti paliktas be globos ar rūpybos...”

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų tematikos analizė rodo, kad didžiąją skundų dalį sudaro skundai, susiję su globos (rūpybos) institutu.

Pažymėtina, kad 2001 metais keitėsi globos (rūpybos) santykius reglamentuojantys teisės aktai. Iki 2001 m. liepos 1 d. vaiko globą, jos steigimo, pasibaigimo, organizavimo tvarką, globos rūšis ir formas, globėjų teises, pareigas ir atsakomybę, globojamo vaiko asmeninių, turtinių teisių ir interesų apsaugą Lietuvos Respublikoje reglamentavo Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas bei Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas, Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1998 m. liepos 20 d. įsakymu Nr. 126 (laikinai taikomi ir šiuo metu). Nuo 2001 m. liepos 1 d. vaiko globos ir rūpybos nuostatos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse.

Tiek Santuokos ir šeimos kodeksas, tiek Civilinis kodeksas numato du savarankiškus institutus – vaiko globą ir vaiko rūpybą. Globos ar rūpybos steigimas yra apspręstas nepilnamečio amžiaus. Santuokos ir šeimos kodekso 137 ir 138 straipsniai numatė, kad vaikams, kuriems nėra suėję penkiolika metų, yra steigiama globa, o nepilnamečiams, kuriems yra suėję penkiolika metų, steigiama rūpyba. Civilinio kodekso 3.251 straipsnis numato, kad globa nustatoma vaikams, kurie neturi keturiolikos metų, o rūpyba – vaikams, sulaukusiems keturiolikos metų. Pažymėtina, kad priešingai nei numato minėti teisės aktai, dauguma teisės aktų, reglamentuojančių atskirus globos ir rūpybos santykių aspektus, neskiria dviejų savarankiškų globos ir rūpybos institutų. Globos sąvoka vartojama turint mintyje tiek vaiko globos, tiek vaiko rūpybos institutą, pvz., Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas ir kt. Netikslus ir netinkamas sąvokų vartojimas teisės aktuose nėra priimtinas, gali sąlygoti netinkamą teisės normų aiškinimą ir taikymą praktikoje bei pažeidimus.

(PASTABA: Atsižvelgiant į esamą praktiką, toliau kalbant apie globos ir rūpybos institutus bus vartojamas apibendrinantis terminas „globa“.)

Kalbant apie kitas teisės aktų spragas nepilnamečių globos reglamentavimo srityje pažymėtina, kad, nepaisant to, jog teisės aktuose yra įtvirtinti išsamūs (baigtiniai) globos

nustatymo pagrindų sąrašai, globos steigimo principai, reikalavimai galimam globėjui ir pan., vis dėlto yra pastebimi vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimai, piktnaudžiavimai šioje srityje.

Vienu pagrindinių piktnaudžiavimus sąlygojančių veiksnių yra valstybės garantuojama finansinė–materialinė parama globojamam vaikui. Skatindama vaikų netekusių tėvų globos priežiūrą šeimoje valstybė per mėnesį fiziniam asmeniui, šeimynai ar nevyriausybinei globos institucijai, įstatymų nustatyta tvarka paskirtai vaiko globėju skiria 4 MGL dydžio pašalpą iki vaikai sukaks 18 metų (Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo 5 straipsnis). Taip pat vaiko globėjui, dažniausiai tarpininkaujant ir padedant savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms, skiriama ir kitokia nepiniginė parama maisto produktais, drabužiais, avalyne ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui adresuotuose skunduose pareiškėjai reiškia nepasitenkinimą dėl jų manymu nepagrįstų savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų sprendimų, kuriais atsisakoma nustatyti vaikui globą šeimoje ar ši globa yra naikinama. Tuo tarpu skundų tyrimai rodo, kad neretai nepasitenkinimas atitinkamu vaikų teisių apsaugos tarnybos sprendimu yra sąlygotas materialinės naudos negavimu. Ne paslaptis, kad esama ekonominė padėtis apsprendžia tai, kad šeima imasi globos ne dėl paties vaiko, o dėl 500 litų, valstybės skiriamų vaiko globai. Vaikai globojami šeimose, kurios dėl ekonominių sunkumų ir nepakankamos valstybės paramos negali užtikrinti vaikams tinkamos priežiūros.

Pareiškėjų paaiškinimai kaip, kokiems tikslams naudojama vaiko globos pašalpa, kuriuose nurodoma, kad pašalpa naudojama visos šeimos bei ūkio poreikiams, gerbūviui plėsti (pvz., kurui, statybinėms medžiagoms, trąšoms įsigyti ir pan.), taip pat atvejai, kai globėjo (neretai vaiko artimo giminaičio, turinčio prioritetinę teisę būti globėju) pajamos yra minimalios, vos pakankamos saviems poreikiams patenkinti (pvz., pajamas sudaro minimali pensija arba savivaldybės mokamos pašalpos), rodo, kad vaiko globos pašalpa naudojama ne tik vaiko, bet ir globėjo bei jo šeimos narių poreikiams tenkinti. Tokie atvejai leidžia daryti skaudžią išvadą – atskirais atvejais vaiko globos pašalpa tampa verslavimo ir globėjo (šeimos) pragyvenimo šaltiniu.

Neteisinga būtų teigti, kad šio reiškinio priežastis yra vaiko globos pašalpos dydis. Blogėjanti šeimų materialinė padėtis – skurdas, nedarbas ir, žinoma, kontrolės mechanizmo dėl vaiko globos pašalpos panaudojimo pagrįstumo, tikslingumo ir teisingumo nebuvimas taip pat turi įtakos šiam negatyviam procesui. Tokią padėtį taip pat sąlygojo kokybiško bei aiškaus globėjų mokymo ir atrankos kriterijų nebuvimas. Be to, ilgą laiką vaiko globėjo atsakomybė už piktnaudžiavimą vaiko globa buvo tik deklaratyvi įstatymo nuostata.

Vaiko teisės ir teisėti interesai yra pažeidžiami, kai priimant sprendimą nustatyti nepilnamečiui globą nesprenžiamas vaiko tėvų (tėvo ar motinos) statuso, jų teisių ir pareigų savo vaikui klausimas. Minėtų teisės aktų – Santuokos ir šeimos kodekso, Vaiko globos įstatymo, Civilinio kodekso nuostatos leidžia daryti išvadą, kad globojamo vaiko teisėtu atstovu (atstovu pagal įstatymą) yra vaiko globėjas. Tuo atveju, jeigu nustačius vaikui globą ir paskyrus vaikui globėją jo tėvui (motinai) nėra apribojama tėvų valdžia vaiko atžvilgiu, lieka (yra) kolizija tarp tėvų (tėvo ar motinos) ir globėjo teisių bei pareigų konkretaus vaiko atžvilgiu. Teisės aktai nenumato, kuriam iš teisėtų (įstatyminių) atstovų šiuo atveju turėtų būti teikiamas prioritetas naudojantis teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis ir vykdant pareigas nepilnamečio vaiko atžvilgiu. Praktika rodo, kad nereti atvejai, kai tėvas (motina), dėl tam tikrų priežasčių (dažnai objektyvių – liga, laisvės atėmimo bausmės atlikimas ir pan.) negalėjęs tinkamai rūpintis savo vaiku, šioms priežastims išnykus pasiima jį iš teisėto globėjo neišsprendus globos panaikinimo klausimo, dažnai toks „atsiėmimas“ vyksta ir be vaiko sutikimo, naudojant smurtavimą, o taip jau pažeidžiamos vaiko teisės į sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas ir pan. Daugumoje tokių atvejų globėjas ir tėvas (motina) būna labai priešišškai nusiteikę vienas kito atžvilgiu ir, sprenddami vaiko priežiūros, gyvenamosios vietos klausimą, dėl asmeninių ambicijų, interesų pamiršta vaiko teises ir teisėtus interesus, įpareigojimą visur ir visada vadovautis vaiko interesų prioritetiškumo principu, taip psichologiškai ar (ir) fiziškai ilgą laiką traumodami vaiką. Be kita ko, svarbu ir tai, kad sprendžiant globos nepilnamečiui nustatymo klausimą ir kartu automatiškai nesprenžiant terminuoto ar nuolatinio tėvo (motinos) valdžios apribojimo klausimo, tarkim, vaikui nustatant institucinę globą, susidaro paradoksali situacija, kad to paties nepilnamečio teisėtu atstovu yra ir globos institucija, ir vaiko tėvas (motina), tik pastarieji tarsi oficialiai nusišalina nuo dalyvavimo vaiko auklėjime ir išlaikyme.

Vaikų teisės ir teisėti interesai taip pat pažeidžiami nevykdant rajono (miesto) valdybos (mero) sprendimo (potvarkio) ar teismo sprendimo dėl globos nepilnamečiui panaikinimo ir vaiko gražinimo į šeimą. Teisės aktuose nėra aptartas šio pobūdžio sprendimų priverstinio vykdymo mechanizmas, kuriame turėtų būti labai aiškiai, subalansuotai ir vienareikšmiškai įvertinta ta subtili ir įpareigojanti aplinkybė, kad sprendimo vykdymas yra susijęs su veiksų atlikimu (neatlikimu) vaiko atžvilgiu, t. y. vaiko priverstinio paėmimo iš neteisėto atstovo organizavimas ir pan.

Kalbant apie globos institutą būtina paminėti alternatyvią vaiko globos šeimoje formą – institucinę vaiko globą – globą valstybinėse ar nevyriausybinėse globos institucijose.

Gana dažna nuomonė, kad viena iš valstybinių globos namų „blogybių“ yra ta, jog šių namų globotinių išlaikymui reikia skirti du ar tris kartus daugiau lėšų nei jų išlaikymui

nevyriausybinuose globos namuose. Taip pat kad nemaža valstybinių globos namų bėda yra blogas jų administravimas ne tik vadybine prasme. Šiuose globos namuose pranyksta individuali vaiko nuomonė ir interesai tarp dešimčių vaikų. Nepritampantis prie daugumos vaikas yra baudžiamas. Deja, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikti tyrimai rodo, kad nevyriausybinuose globos namuose taip pat nėra tinkamai įgyvendinamas nei globos tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, nei uždaviniai – sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą, rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje. Globėjai piktnaudžiauja savo teisėmis, neužtikrina vaikų teisių į tinkamas ir saugias gyvenimo sąlygas, į poilsį ir laisvalaikį, nevykdo reikalavimų sudaryti vaiko globos planus, vesti atskiras kiekvieno ugdytinio bylas, atidaryti vaikams asmenines sąskaitas, nepagrindžia valstybės mokamų globos pašalpų panaudojimo vaikų interesams, vengia bendradarbiauti su savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybomis, organizuojančiomis ir vykdančiomis globos priežiūrą ir pan.

Lyginant valstybinius ir nevyriausybinus vaikų globos namus, pažymėtina, kad valstybiniuose globos namuose didelė problema yra tai, kad palyginti didelė dalis vaikų gyvena nustatyta tvarka neįsteigus globos, tuo tarpu nevyriausybinuose globos namuose didžiausiai daliai vaikų globa įsteigta.

Ypatingas dėmesys atkreiptinas į specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus. Problema ta, kad šių globos namų veiklos teoriniai nuostatai ir realiai jų vykdoma veikla yra sunkiai suprantama. Taip pat iki šiol lieka neaiškus specialiųjų globos namų statusas. Remiantis specialiųjų vaikų globos namų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis matyti, kad šie globos namai yra priskirtini švietimo įstaigų sistemai, tačiau jų veiklos sritis yra priskirtina socialinių paslaugų sistemai. Dėl šios priežasties yra nedelsiant spręstinas globos namų pavaldumo klausimas.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nors vaikų globos namuose vaikų mokymas nevykdomas, didžioji dalis personalo yra pedagoginis personalas. Vertinant šių įstaigų veiklos profilį – vaikų globa, o ne mokymas, tokia personalo struktūra nėra optimali. Ji turi būti koreguojama ta linkme, kad dalį auklėtojų šiose įstaigose pakeistų socialinio darbo specialistai. Be to, būtina mažinti administracijos ir ūkinio personalo skaičių. Ryškėjanti neigiama tendencija – globos namų darbuotojų noras išsaugoti esamą globos namų struktūrą, siekiant garantuoti savo turimų darbo vietų išsaugojimą, neperžiūrint ir nevertinant atitinkamų pareigybių reikalingumo, rodo, kad valstybės skiriamas lėšas siekiama naudoti darbuotojų darbo užmokesčiui, o ne vaikų poreikiams tenkinti.

Kalbant apie institucinę vaikų globą, būtina paminėti terminų „specialieji“ ir „sutrikusio vystymosi“ nepagrįstą ir nepateisinamą vartojimą globos namų pavadinimuose, t.y. *specialieji* vaikų auklėjimo ir globos namai, *sutrikusio vystymosi* kūdikių namai. Minėti terminai jau iškart preziūuoja šių namų ugdytinius esant išskirtinius dėl tam tikrų savybių, pvz., elgesio, intelekto, vystymosi sutrikimų. Toks pavadinimas taip pat sąlygoja specialų, baimingą visuomenės požiūrį, vengimą bendrauti, izoliaciją ir pan. nuo šių vaikų. Be to, jau tik mažiausiai daliai šių įstaigų ugdytinių galėtų tikti nurodyti žodžiai.

Vertinant valstybinių globos institucijų padėtį matyti, kad vaikų teisės į tinkamas ir saugias gyvenimo sąlygas, poilsį ir laisvalaikį, asmeninį gyvenimą, bendravimą su atskirai gyvenančiais tėvais ir pan. gali būti pažeidžiamos dėl maksimalaus galimo apgyvendinti globos namuose vaikų skaičiaus viršijimo. Nėra skatintini ir atvejai, kai nustatant institucinę globą vaikai yra priversti gyventi toli nuo savo kilimo vietos, pažįstamos ir artimos aplinkos, šeimos gyvenamosios vietos. Greitai turėtų būti svarstomos galimybės tokioms globos institucijoms suskaidyti į mažesnius, paslankesnius, arčiau globotinių gimtųjų ir šeimos gyvenamųjų vietų esančius namelius.

Greta nurodytų problemų, taip pat atkreiptinas dėmesys į savivaldybių poziciją sprendžiant globos steigimo ir globos formos parinkimo klausimus. Deja, ne visose savivaldybėse stengiamasi remti globos šeimoje ir šeimynoje organizavimą. Neretas atvejis, kai šią globos formą bandoma pakeisti globa valstybinėje vaiko globos institucijoje, tokiu būdu išvengiant globos pašalpos mokėjimo iš savivaldybės biudžeto.

Pažymėtina, jog ne visose savivaldybėse palaikymo sulaukia ir šeimynos. Praktika rodo, kad šeimyna yra neaiški, ne visai pavykusi, ir galutinai nesusiformavusi globos forma. Darbui su šeimynomis nėra pakankamos bei aiškos norminės bazės.

Daugkartiniai kreipimaisi į kontrolierių, pokalbiai susitikimų metu rodo, kad būtina spręsti vaikų globos namų atsakomybės už savo ugdytinių socializaciją, iki jie įgis profesiją ir pradės dirbti, klausimą. Situacija, kai dauguma globotinių, baigusią pagrindinę mokyklą ir toliau besimokančių profesinio mokymo įstaigose, iš vaikų globos namų išvyksta turėdami 16 metų, tačiau neturėdami kur gyventi laisvu nuo užsiėmimų metu (savaitgaliais, atostogų metu) ir yra priversti grįžti į savo buvusius globos namus, tegalinčius juos priimti vienam mėnesiui per metus, nėra toleruotina ir gali turėti neigiamą įtaką tinkamai vaikų socializacijai.

Nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus Civiliniam kodeksui, į kurį buvo perkeltos pagrindinės globos instituto nuostatos, detalesnis globos santykių reglamentavimas turėjo būti laiku įtvirtintas ir poįstatyminiuose teisės aktuose. Tačiau to nėra ir iki šių dienų.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė dar 2000 m. gruodžio 27 d. nutarimu Nr. 1506 „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“

patvirtino Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įgyvendinimo priemonių planą ir įpareigojo atitinkamas valstybės institucijas imtis reikiamų veiksmų, kad būtų įvykdytos šiuo nutarimu patvirtintame plane nurodytos priemonės ir priimti reikiami sprendimai ar parengti atitinkami teisės aktai, o Lietuvos Respublikos įstatymų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų projektai nustatyta tvarka ir laiku būtų pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Nemaža dalis teisės aktų, būtinų tinkamam ir visapusiškam Civilinio kodekso III knygos „Šeimos teisė“ normų įgyvendinimui, turėjo būti priimti iki 2001 m. liepos 1 d. Naujų poįstatyminių teisės aktų rengimas užsitęsė nepagrįstai ir nepateisinamai ilgai. Vaikų globos organizavimo nuostatai, savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų nuostatai, šeimynų nuostatai, vaikų laikinosios globos (rūpybos) nuostatai ir kiti praktikoje būtini poįstatyminiai teisės aktai nebuvo patvirtinti iki 2001 m. gruodžio 31 d. ir sąlygojo papildomą sumaištį įsigaliojus Civiliniam kodeksui.

Civilinio kodekso taikymas praktikoje tinkamai neparengus papildomos būtinios teisinės bazės, besąlygiškai reikalingos tinkamam ir visapusiškam šio teisės akto įgyvendinimui, bendros teismų ir kitų institucijų praktikos, komentarų dėl kodekso normų taikymo, aiškinimo nebuvimas sąlygojo jeigu ne vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų skaičiaus augimą, tai galimybę šiam skaičiui augti. Skirtingas kodekso normų supratimas ir taikymas praktikoje atsispindi tiek savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų veikloje, tiek teismų ir kitų valstybės institucijų praktikoje.

„... kiekvienam vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ir teisėtų atstovų, teikiama valstybės parama...”

Lietuva prisiėmė Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintą įpareigojimą imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių vaiko teisėms įgyvendinti, teikti paramą tėvams, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui ir pan.

1995 metais įsigaliojęs Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas nustato pašalpas labiausiai socialiniu požiūriu pažeidžiamoms šeimoms. Pašalpos mokamos neatsižvelgiant į šeimos pajamas, išskyrus pašalpą už tris vaikus, kuri mokama įvertinus pajamas. Įstatymų nustatyta tvarka yra mokama socialinė pašalpa; vienkartinė pašalpa gimus kūdikiui; šeimos pašalpa; pašalpa šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų; vaiko globos pašalpa; pašalpa našlaičiams ir likusiems be tėvų globos vaikams įsikurti, teikiama kompensacija už būsto šildymą ir karštą vandenį. Mažas pajamas turinčios šeimos vaikai gauna nemokamą maitinimą mokyklose, mažinamas mokestis už vaikų darželį. Įstatymų numatyta tvarka vaikui paskyrus globą, jo išlaikymui mokama 4 MGL dydžio vaiko globos pašalpa.

Nepaisant minėtos teisės aktuose deklaruojamos valstybės paramos, praktika rodo, kad daugelis skurdžiai gyvenančių šeimų negauna tinkamos, bent minimaliai pragyventi pakankamos paramos. Pareiškėjų skundai dėl laiku neišmokamų pašalpų ir šių skundų tyrimo medžiaga rodo savivaldybių finansinį nepajėgumą vykdyti teisės aktuose įtvirtintą įsipareigojimą teikti finansinę paramą socialiai remtinoms šeimoms, atitinkamai yra pažeidžiama teisės aktuose garantuota vaiko teisė gauti reikiamą papildomą valstybės paramą.

Savivaldybių finansinis skurdumas, nepajėgumas vykdyti įsipareigojimus skaudžiausiai veikia šeimas, kurių pajamas sudaro valstybės (savivaldybės) mokamos pašalpos. Ypač skaudžiai valstybės paramos trūkumą jaučia likę be tėvų globos vaikai bei našlaičiai, kadangi daugumai savivaldybių neužtenka finansinių pajėgumų laiku išmokėti Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo 8 straipsnyje numatytą vienkartinę 50 MGL dydžio pašalpą gyvenamajam būstui įsigyti arba įsikurti, sulaukus pilnametystės. Jau įprasta, kad savivaldybė priima sprendimą atidėti šios pašalpos išmokėjimo terminą arba mokėti ją dalimis. Bet kuriuo iš nurodytų atvejų yra pažeidžiamos ne tik vaiko teisės, bet neramina tokia nuostata, kad valstybė nevykdo teisės aktuose įtvirtintų įsipareigojimų.

Vaiko teisė į valstybės paramą yra pažeidžiama nors ir laiku teikiant paramą, tačiau nekontroliuojant jos panaudojimo tikslingumo. Ypač ši problema aktuali šeimose, kur tėvai veda asocialų gyvenimo būdą. Paprastai vaikai tampa vieninteliais šių šeimų maitintojais ir girdytojais, kadangi tėvai vaikų išlaikymui skiriamus pinigus panaudoja savo asmeniniams poreikiams tenkinti, pvz., įvairioms svaigiosioms medžiagoms įsigyti ir pan.

Pašalpos panaudojimo ne pagal paskirtį problema yra itin aktuali ir kalbant apie globos pašalpą. Kaip buvo minėta daugumoje atvejų, globėjai nesugeba atskirti pašalpos panaudojimo vaiko interesams nuo panaudojimo visos šeimos ir giminaičių poreikiams. Kalbant apie globos pašalpą taip pat būtina paminėti, kad praktikoje yra labai reti atvejai, kai vaikas yra globojamas neimant valstybės skiriamos pašalpos arba ją visą (ar dalį) kaupiant vaiko vardu atidarytoje sąskaitoje. Nenormalu, kad globos pašalpa yra vienoda bet kokio amžiaus vaikui, taip pat nepriklauso nuo globėjo statuso, jo santykių ir giminystės laipsnio su globotiniu. Kontrolės mechanizmo nebuvimas, atveju, kai globos santykiai būtų nutraukti dėl globėjo kaltės ar piktnaudžiavimo, retumas leidžia globėjams nevaldomai piktnaudžiauti savo teisėmis.

Skundų tyrimai dėl pašalpos šeimai, auginančiai tris ir daugiau vaikų, numatytos Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo 4¹ straipsnyje, rodo, kad reikalavimai šiai pašalpai gauti yra sudėtingi ir nepritaikyti gyvenimiškoms dabarties

situacijoms. Neįvykdžius visų teisės aktuose įtvirtintų sąlygų nurodytai pašalpai gauti, vaikas negali gauti jam būtinos paramos, kadangi nėra numatytos vienos ar kitos aplinkybės.

Sociologinių tyrimų rezultatai dėl gimstamumo bei šeimų, auginančių vieną ar du vaikus, mažėjimas, taip pat lėtėjantis įvaikinimo Lietuvoje procesas verčia abejoti teisės aktuose įtvirtintu prioritetu teikti paramą šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų, paliekant nuošalyje mažas šeimas ir įvaikintojus. Tai skatina neturtingas, taip pat ir asocialias šeimas didinti savų vaikų skaičių, taip užsitikrinant teisę gauti didesnes socialines išmokas iš valstybės biudžeto, tačiau nesibodint nuolatos pažeidinėti tų pačių savo vaikų teisių į sveikas, saugias, pakankamas, savalaikes ir tinkamas vaikų auklėjimo ir ugdymo sąlygas.

Pažymėtina, kad valstybės paramos trūkumą jaučia ir tėvų neišlaikomi vaikai. Neretas atvejis, kai atskirai gyvenantis tėvas nedalyvauja vaiko išlaikyme. Tyrimai rodo, jog nepaisant to, kad įpareigojimas teikti nustatyto dydžio išlaikymą yra aptartas teismo sprendime, nesumokėtos sumos siekia ne šimtus, o kelis ir keliolika tūkstančių litų. Priverstinis išieškojimo procesas dėl antstolių vangumo, taip pat dėl išlaikymą privalančio teikti tėvo turtinės padėties – yra bedarbis ar dirba nelegaliai, slėpdamas savo pajamas, yra išsigimęs ir bevaisis. Ši problema turėjo būti išspręsta įsigaliojus Civilinio kodekso 3.204 straipsniui, numatančiam, kad valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Tačiau ir šiai normai įgyvendinti iki šiol Lietuvos Respublikos Vyriausybė nėra nustačiusi valstybės teikiamo išlaikymo dydžio, tvarkos ir sąlygų. Be to, už šios normos įgyvendinimą atsakingos valstybės institucijos siekia išeliminuoti tėvo nedalyvavimo vaiko išlaikyme atvejį, kai pastarasis nemoka alimentų, ir valstybės garantuojamą nepilnamečių išlaikymą aiškina kaip įvairių pašalpų mokėjimą: pašalpa šeimai, globos pašalpa, našlaičio stipendija, socialinė pašalpa, taip pat rėmimą mažinant užmokestį už vaikų išlaikymą valstybinėse ikimokyklinėse įstaigose, teikiant nemokamą maitinimą moksleiviams. Tuo tarpu vaikams, po dešimt metų negaunantiems savo tėvo (motinos) teismo priteisto išlaikymo, belieka vienas kelias prasimaitinti, taip pat padėti savo jaunesnei sūtelei ar broliukui, sergančiai ir nevaikštančiai mamai – kelias į sąvartyną.

„... vaikui turi būti sudaryta galimybė gauti informaciją ir reikiamą medžiagą, ir turi būti saugomas nuo žalingos informacijos...”

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai numato, kad valstybė turi sudaryti sąlygas vaikui gauti informaciją ir reikiamą medžiagą, ypatingai prisidedančią prie vaiko socialinės,

dvasinės ir dorovinės gerovės, skatinančios jo fizinį bei psichinį vystymąsi, taip pat ją naudotis.

Vaiko teisių konvencijoje įtvirtinti valstybės įsipareigojimai: skatinti vaikų spaudinių leidybą ir platinimą; skatinti masinės informacijos priemones platinti informaciją ir medžiagą, naudingą socialiniu ir kultūriniu požiūriu; skatinti formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos, ir pan. Deja, negalima kalbėti apie tinkamą šių teisės normų įgyvendinimą, kokybiškos literatūros bei programų vaikams nėra išleista pakankamai, jų platinimas taip pat nėra pakankamas.

Būtina paminėti, kad praktiškai nevykdomas visuomenės, taip pat vaikų, švietimas vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo, apsaugos tema. Nei Vaiko teisių apsaugos konvencija, nei kiti vaikų teises ir teisėtus interesus reglamentuojantys teisės aktai nėra platinami ir nėra prieinami kiekvienam visuomenės nariui. Šių dalykų dėstymas faktiškai nėra įtraukiamas į ugdymo įstaigų programas bei mokymo planus. Ypač šiuo aspektu prasta padėtis kaimo mokyklose. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, lankydama tokiose ugdymo įstaigose, visada prašo į dėstomų dalykų sąrašus įtraukti ir Vaiko teisių apsaugos konvencijos esminių nuostatų dėstymą, taip pat siūlo su šios konvencijos nuostatomis susipažinti ir pedagogams.

Susirūpinimą taip pat kelia teisės aktuose įtvirtinto draudimo rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi, nepaisymas. Gausėjančios publikacijos ir reportažai visuomenės informavimo priemonėse, detalai paviešinantys šurpius vaizdus, nusikaltimų detales, piešiantys ugdomuoju požiūriu nepriimtina gyvenimo būdą ir normas, skiepijantys lengvabūdišką požiūrį į gyvenimo tikslus ir prasmę, smulkmeniškai pateikiami kai kurie vaikų susirgimai, vaizduojamas žiaurus jų elgesys su artimaisiais ir kitais žmonėmis, nurodomi tiek pažeidimus padariusių, tiek nukentėjusių vaikų vardai, pavardės, gimimo datos, tėvai, jų gyvenimo būdas ir problemos, įdedant fotografijas ir pan., patvirtina didelių įstatymų spragų buvimą ir disbalansą šioje sferoje. Tokio pobūdžio informacijos nekontroliuojamas sklaidymas ir atsakomybės už tai nebuvimas sudaro sąlygas piktnaudžiauti visuotinai pripažinta kiekvieno žmogaus teise turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, siekiant aukštesnių reitingų, komercinės naudos, vaikantis sensacijų, kartu paminant žmogaus teisę į asmens ir privataus gyvenimo neliečiamumą. Minėtos informacijos sklaidymas taip pat negali būti pateisinamas nei prevenciniu poveikiu, nei visuomenės interesais – siekimu užkirsti kelią galimiems vaiko

teisių ir teisėtų interesų pažeidimams, apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves nuo neigiamų pasekmių.

Teisės normos numato, kad už nurodytą veiką bei įtariamo nusikaltimo padarymu kaltinamo, teisiama ar nuteisto vaiko asmenybę (vardą, pavardę) identifikuojančių duomenų paskelbimą spaudoje arba kitose visuomenės informavimo priemonėse įstatymai numato administracinės ar kitos įstatymuose numatytos atsakomybės taikymą. Įstatymuose deklaruojamas ne tik draudimas bei atsakomybė už žalingos bei neleistinos informacijos skleidimą, bet ir nepilnamečių apsauga nuo neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios informacijos. Deja, tai yra deklaratyvios normos.

Teisės aktai, būtini Visuomenės informavimo įstatymo nuostatoms, deklaruojančioms nepilnamečių apsaugą nuo jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir (ar) savitiksliu smurto vaizdavimu, nepateisinimai ilgai yra rengiami ir nepriimami. Būtina paminėti, kad turint galvoje Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo žalingos viešosios informacijos poveikio įstatymo projekte deklaruojamus tikslus, yra gana sunku įsivaizduoti institucijos, atliksiančios informacijos tyrimus, darbų apimtį, bei veiklos operatyvumą ir efektyvumą. Šioje institucijoje privalės dirbti tik kvalifikuoti specialistai, ekspertai ir pan., t. y. asmenys, kurių veikla vienu ar kitu būdu yra tiesiogiai susijusi su įstatyme aptarta sritimi.

„... vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio... vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklaustyam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu...”

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, atsižvelgdamas į teisės aktų jam suteiktus įgaliojimus bei teisės aktuose įtvirtintą teismų nepriklausomumo ir draudimo kištis į teismų veiklą principą, atsisako nagrinėti skundus, kai dėl to paties dalyko yra iškelta baudžiamoji byla, vyksta parengtinis tyrimas, teisminis nagrinėjimas ar priimtas procesinis sprendimas nutraukti bylą arba skundas jau buvo išnagrinėtas teisme ar kitoje kontrolės institucijoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius taip pat nevertina teismų sprendimo pagrįstumo, teisingumo ir teisėtumo. Tačiau norėtųsi pažymėti teisėjų kompetencijos ir požiūrio į teisės aktuose įtvirtintas vaikų teises ir jų teisėtus interesus skirtingumą.

Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įpareigoja imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu ar tai darytų administracijos ar įstatymų leidimo organai, ar teismai, vadovautis vaiko interesų prioritetiškumo principu. Susipažinus su teismų sprendimais negalima daryti vienareikšmiškos išvados dėl šio principo tinkamo

užtikrinimo. Žemesnės instancijos teismų sprendimų panaikinimai bei keitimai, išnagrinėjus medžiagą aukštesnės instancijos teisme, vieningos praktikos, apžvalgų dėl teismų sprendimų, susijusių su vaikų teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimu, gynimu nebuvimas – sąlyga vaikų teisėms ar jų teisėtiems interesams pažeisti.

Pažymėtina, jog tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai aiškiai ir vienareikšmiškai įpareigoja priimant sprendimus atsižvelgti į vaiko, sugebančio suformuoti savo pažiūras, nuomonę, jeigu tai neprieštaruoja paties vaiko interesams. Tuo tarpu teismai, spręsdami vaiko gyvenamosios vietos, skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarkos ir kitus su vaiko teisėmis ir teisėtais interesais susijusius klausimus, neretai neįvertina vaiko amžiaus, kitų aplinkybių apspręstų bylos nagrinėjimo, sprendimo priėmimo ypatybių. Nereti atvejai, kai, pavyzdžiui, sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos klausimą yra būtina atlikti psichosocialinę ekspertizę, siekiant išsiaiškinti tikrąją vaiko nuomonę šiuo klausimu, kadangi nereti atvejai, kai asmuo, su kuriuo tuo metu gyvena vaikas, įvairiais būdais prievarta formuoja vaiko nuomonę (nuteikinėja prieš kitą iš tėvų ir pan.), siekdamas sau palankaus sprendimo. Teismui apsiribojus formaliu vaiko nuomonės išklausymu, nepasitelkiant specialistų, gali būti priimamas vaiko interesus pažeidžiantis sprendimas. Be to, teismas, kitoms bylos šalims nerodant iniciatyvos ekspertizės atlikimui, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, turėtų pats inicijuoti ekspertizės atlikimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui kreiptis į teismus tenka ir sprendžiant šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, iškeldinimo klausimą. Tenka atkreipti dėmesį į teisės aktuose įtvirtintą nuostatą, garantuojančią, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, taip pat kad sandoriai, sudaryti pažeidžiant vaiko interesus, kiti aktai, ribojantys ar kitaip varžantys įstatymų nustatytas vaiko asmenines, turtines, kitas teises ir laisves, pripažįstami negaliojančiais.

Šios aplinkybės rodo, kad valstybės institucijos, besirūpinančios ir turinčios rūpintis vaikų teisių apsauga, ne visuomet savo veikloje besąlygiškai remiasi Vaiko teisių konvencijos nuostatomis ir įtvirtina jų viršenybę, esant kolizijoms su nacionaliniais teisės aktais.

„... pažeidęs įstatymą vaikas turi teisę į tokį elgesį su juo, kuris padeda išlaikyti orumą ir savo vertės supratimą... jeigu įmanoma, reikia vengti teisminių procesų ir įkalinimo vietų... nė vienas vaikas neturi būti kankinamas, baudžiamas, neteisėtai įkalinamas ar kitaip skriaudžiamas...”

Tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų normos numato, kad, nagrinėdamas vaiko teisių pažeidimų bylas, teismas turi laikytis visų procesinių taisyklių bei ypatumų vaiko

atžvilgiu. Skiriant bausmę ar nuobaudą vaikui, būtina atsižvelgti į jo amžių, asmenybės ypatumus, gyvenimo bei auklėjimo sąlygas, kitas įstatymų aplinkybes. Draudžiama bet kokia fizinė ar psichinė prievarta vaikui.

Vaiko suėmimas arba laisvės atėmimas įstatymų numatytais atvejais galimas tik teismo sprendimu (nutartimi, nutarimu, nuosprendžiu). Suėmimas, laisvės atėmimas ar kitas laisvės ribojimas vaikui turi būti pagrįstas, kiek galima trumpesnis ir taikomas tik išimtiniais atvejais. Atėmus ar apribojus vaikui laisvę, negali būti ribojamos kitos jo teisės, kurios nėra tiesiogiai susijusios su laisvės ribojimu ar atėmimu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimo dėl Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – auklėjimo darbų kolonijoje būnančių vaikų padėties metu buvo nustatyta, kad minėtoje įstaigoje yra grubiai pažeidžiama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Vaiko teisių konvencijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir Švietimo įstatymuose bei kituose teisės aktuose garantuota vaiko teisė į mokslą. Taip pat nevykdoma valstybės pareiga sudaryti sąlygas privalomam mokslui vaikams iki 16 metų, taip pat ir tiems, kuriems už nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo padarymą įstatymų numatytais atvejais tam tikram laikui yra atimta ar apribota laisvė. Pažeidimų priežastis – nepakankamas mokymo įstaigos finansavimas, lėšų pedagogų darbo užmokesčiui trūkumas.

Neigiamai vertintinas ir faktas, kad nepilnamečiai, kuriems kardomąja priemone parinktas suėmimas, tardymo izoliatoriuje išbūna nuo poros mėnesių iki poros metų, kai teisės aktai numato, kad vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui, bei tai, kad vaikui dar tik įtariamam nusikaltimo padarymu tardymo izoliatoriuje taikomos žymiai griežtesnės gyvenimo ir laikymo sąlygos, nei asmenims, teismo nuosprendžiais jau pripažintiems kaltais vieno ar kito nusikaltimo padarymu ir laikomiems (bausmę atliekantiems) auklėjimo darbų kolonijoje.

Įstaigoje gaunami nusiskundimai verčia manyti, kad būtina keisti apklausos metodus, vengiant tiesiogiai nepilnamečių duodamų parodymų baudžiamosiose bylose dėl pažeidėjų, neretai bendraamžių, padarytų teisės pažeidimų. Pareiškėjai skundžiasi, kad pažeidėjui nepritaikius atsakomybės, pastarasis imasi psichologinio ar net fizinio teroro liudijusio nepilnamečio atžvilgiu. Skundžiamasi taip pat dėl daugybinių nepilnamečių liudininkų apklausų, kurių metu vaikas yra psichologiškai traumuojamas. Svarūs nusiskundimai dėl vaikų teisių pažeidimų padaromų atliekant vaikų, įtariamų nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo padarymu, asmens apžiūras, apklausas tardymo izoliatoriuose ar kvotos organuose.

Tokie nusiskundimai rodo, kad visuose teisinės sistemos lygmenyse nėra tinkamai laikomasi teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą,

neatsižvelgiama į nepilnamečio teisės pažeidėjo procesinės padėties ypatumus, aiškiai aptartus įstatymuose.

„... kad likęs be tėvų globos vaikas galėtų augti šeimos aplinkoje, jis gali būti įvaikinamas...”

Nepaisant to, kad 2001 metais nebuvo gausu skundų dėl įvaikinimą reglamentuojančių Konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, Santuokos ir šeimos kodekso ir jį nuo 2001 m. liepos 1 d. pakeitusio Civilinio kodekso, taip pat poįstatyminių teisės aktų nuostatų pažeidimo, pažymėtina, kad, nepaisant situacijos įvaikinimo srityje pokyčių, įsigaliojus Civiliniam kodeksui bei atitinkamiems Civilinio proceso kodekso pakeitimams, yra spręstinių problemų. Pagrindinė jų – vaikų, įvaikinamų į užsienio valstybes, saugumo neužtikrinimas. Nėra mechanizmo, kurio pagalba būtų garantuojamas grįžtamosios informacijos apie įvaikintą vaiką iš atitinkamos užsienio valstybės gavimas. Aktualus klausimas ir dėl šio pobūdžio informacijos gavimo iš valstybių, nesančių Konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje dalyvėmis ir nepasirašiusių teisinės pagalbos sutarčių su Lietuvos Respublika. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tiriami atvejai bei visuomenės informavimo priemonių publikacijos, reportažai apie į užsienį, ignoruojant teisės aktų reikalavimus, nustatytas sąlygas ir tvarką, įvaikintus vaikus, rodo šios problemos aktualumą.

Problema aštrina ir tai, kad Lietuva nėra prisijungusi prie Konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Problema iš dalies bus išspręsta Lietuvai ratifikavus nurodytą teisės aktą, tačiau konvencijos nuostatos negalios atgal, t. y. nebus taikomos vaikų grobimo atvejams, įvykdytiems iki konvencijos įsigaliojimo Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Būtina paminėti ir įvaikinimo paslapties, jos išsaugojimo ir atskleidimo pasekmių detalaus ir išsamaus reglamentavimo būtinybę.

Sklandžiam įvaikinimo procesui užtikrinti būtina stiprinti įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Spręsti tarnybos darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, atliekamų funkcijų stiprinimo, koordinacinio darbo renkant ir vykdant galimų įvaikinti bei įvaikintų vaikų apskaitą, klausimus.

Ivąikinimo procesą stabdo ir tai, kad įvaikinti leidžiama ne jaunesnius kaip 3 mėnesių amžiaus vaikus. Civilinis kodeksas numato, kad vaikas teismo sprendimu laikotarpiui nuo 6 iki 12 mėnesių gali būti perkeltas į būsimų įtėvių šeimą. Dabartinės teisės aktų formuluotės neleidžia būsimiems įtėviams globoti vaiką nuo jo gimimo ir tokiu būdu išvengti naujagimio įkurdinimo 3 mėnesiams kūdikių namuose.

Kliūtis įvaikinimo procese yra Civilinio proceso kodekso nuostata, numatanti, kad užsienio valstybių piliečių prašymus įvaikinti nagrinėja tik Vilniaus apygardos teismas. Šios rūšies bylų teisingumo priskyrimas vieninteliam teismui sąlygoja ne tik ilgesnius įvaikinimo klausimo nagrinėjimo terminus, bet ir daugelį kitų nepatogumų. Priskyrus nurodytų bylų teisingumą visiems Lietuvos Respublikos apygardų teismams, paspartėtų įvaikinimo procesas.

„... neįgalus vaikas turi teisę į ypatingą globą, auklėjimą ir mokymą, padedant jam gyventi visavertį gyvenimą, išsiugdyti kaip galima didesnę pasitikėjimą savo jėgomis ir integruotis į socialinę aplinką ...”

Vaiko teisių konvencijos ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos skelbia valstybę pripažįstant, kad psichiškai ar fiziškai neįgalūs vaikai turi teisę gyventi visavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje. Minėti teisės aktai skelbia negalios vaikus turint lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. Valstybės ir vietos savivaldos institucijos yra įpareigosos sudaryti sąlygas negalios vaiko mokymuisi, profesiniam pasirengimui ir pagal galimybes darbo veiklai, atsižvelgdamos į tokio vaiko sveikatą, specialius poreikius bei sugebėjimus.

Minėtų teisės aktų nuostatos, kiti teisės aktai – Invalidų socialinės integracijos įstatymas ir kt., atrodo, pakankamai reglamentuoja vaikų su negalia integracijos į visuomenę ir švietimą procesą, tačiau praktika rodo ką kita. Neigiamas požiūris, izoliuojantis neįgalius vaikus iš sveikųjų tarpo, liko nepakitęs. Visuomenė nėra pasiruošusi šiuos vaikus priimti ir yra linkusi šią vaikų grupę izoliuoti, vengdama imtis priemonių, veiksnių neigiamos visuomenės nuomonės keitimui. Būtent vyraujantis visuomenės požiūris yra viena priežasčių labai lėtame neįgalių vaikų integracijos į visuomenę bei švietimo (bendrojo lavinimo) sistemą procese.

Vaikams su negalia, ypač gyvenantiems kaimo vietovėse, nėra prieinamos tokio paties lygio sveikatos paslaugos ir medikamentai, kaip vaikams, gyvenantiems kitose vietovėse. Daug vaikų su negalia gyvena institucijose, kuriose trūksta bendrų išteklių ir specializuoto personalo. Trūksta specializuotų gydymo įstaigų vaikams, turintiems psichikos sveikatos sutrikimų, vaikams, reikalaujantiems specialios priežiūros ir ypatingo dėmesio.

Didelė problema ir finansavimo trūkumai – transporto paslaugų neorganizavimas, mokymosi (darbo) bazės bei priemonių nepritaikymas, specialių programų bei specialistų trūkumas, taip pat socialinės paramos šeimai, auginančiai neįgalų vaiką, dėmesio, finansinės ir specialistų paramos trūkumas.

„... valstybė privalo apsaugoti vaiką nuo jo tėvų ar kitų asmenų, atsakingų už jo priežiūrą, netinkamo elgesio ir sukurti reikalingas socialines programas, neleidžiančias įsigalėti piktnaudžiavimui ir netinkamam elgesiui su vaiku ...”

Nors statistiniai duomenys apie vaikus, patyrusius smurtą, neparodo tikrosios padėties, ypač apie prievartą šeimoje, kadangi ne visi vaikai, patyrę prievartą, kreipiasi į teisėsaugos institucijas, jie yra pakankami, kad būtų galima teigti, jog yra didelių spragų užtikrinant vaikų teisę į saugias gyvenimo sąlygas, saugią aplinką.

Susirūpinimą visų pirma kelia šeimose ir kitose institucijose paplitusi fizinių bausmių vaikams taikymo praktika bei tolerantiškas visuomenės požiūris į kūno bausmes vaikų atžvilgiu. Informacijos apie fizinių bausmių daromą žalą vaikų sveikatai, susitaikymas su tolerantišku visuomenės požiūriu į šį reiškinį, švietimo apie alternatyvių vaikų orumo ir teisės aktų, reglamentuojančių vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugą, principus atitinkančias auklėjimo priemones trūkumas (atskirais atvejais nebuvimas) sudaro sąlygas fizinių bausmių, kaip auklėjimo priemonės, teorijai gyvuoti.

Be minėtų smurto priežasčių, kaip pagrindinę smurto šeimoje priežastį būtų galima įvardyti skurdą, ne mažesnę reikšmę taip pat tenka ekonominiams nepritekliams, alkoholizmui, narkomanijai, teisiniam nihilizmui. Žvelgiant į padėtį kaimo vietovėse, ypač kuriose bedarbystė yra kasdienis reiškinys vos ne kiekvienoje šeimoje, visame regione, smurtą prieš vaikus šiose šeimose daugumoje atvejų sukelia svaigių gėrimų, kitų kvaišalų vartojimas.

Kalbant apie smurtą būtina turėti omenyje, kad jis gali būti ne tik fizinis, tačiau ir psichologinis, ir pastarasis yra kur kas sunkiau apčiuopiamas, bet dažnai darantis daug didesnę ir išliekamąją žalą. Būtent psichologinis smurtas vaiko atžvilgiu daugiau būdingas ne asocialioms šeimoms, o pasiturinčioms, neretai visuomenės pripažįstamoms pavyzdingomis šeimomis. Tėvai dėl karjeros ir materialinės gerovės užmiršta tikruosius vaiko poreikius, neskiria jam deramo dėmesio, kelia neadekvačius vaiko galimybės reikalavimus, kurių neįvykdžius vaikas yra baudžiamas.

Psichologinio, moralinio smurto reiškiniai verčia nerimauti dėl savo latentiško pobūdžio, be to, atsakomybė už juos nėra numatyta, tačiau vaikui sukelta psichologinė trauma neretai sąlygoja fizinių traumų pasekmes. Ribotas atsakomybės už fizinio smurto

naudojimą taikymo galimybes sąlygoja tai, kad daugumoje atvejų smurto įvykių liudininkai yra vaikai, ne visuomet sulaukiantys palaikymo iš kitų šeimos narių, besiuimančių smurtautojo gynėjo vaidmens. Fizinio smurtavimo atvejų slėpimą sąlygoja ir baimė kelti į viešumą panašius atvejus, baimė dėl to patirti kai kuriuos suvaržymus ir, žinoma, baimė sulaukti keršto. Netikslų smurtavimo atvejų skaičių lemia ir tai, kad patys vaikai ne visuomet skiria, kada tėvų taikomos auklėjimo priemonės yra teisėtos, o kada tai jau yra smurto apraiškos. Nemažai įtakos turi ir aplinkinių vangumas, nesuinteresuotumas apie pastebėtus, žinomus smurtavimo atvejus informuoti atitinkamas institucijas.

Lietuvos Respublikos Seimui 2001 m. rugpjūčio 3 d. priimtomis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio papildymo įstatymo nuostatomis buvo bandoma spręsti vaiko apsaugos nuo smurto šeimoje klausimą. Remiantis šiuo papildymu, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, arba kartu su policija, buvo įpareigota nedelsiant paimti vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų, kada minėti asmenys smurtaudami arba kitaip sukeldami pavojų vaikui, piktnaudžiaudami tėvų valdžia sukelia realią grėsmę vaiko sveikatai ar gyvybei. Minėtu teisės aktu Lietuvos Respublikos Vyriausybė buvo įpareigota iki 2001 m. rugpjūčio 20 d. priimti įstatymo įgyvendinimui reikalingus teisės aktus. Būtina pažymėti, kad šie teisės aktai nebuvo ir nėra priimti. Dėl šios priežasties vaiko paėmimo iš smurtaujančios šeimos mechanizmas tinkamai neveikia. Faktiškai vaikų teisių apsaugos tarnybos yra paliktos vienos spręsti vaikų paėmimo iš šeimos klausimą, kadangi policijos pareigūnai labai vangiai dalyvauja panašiose akcijose, pagal galimybę nusišalina. Pastebėta, kad policijos pareigūnai savarankiškai vengia spręsti vaiko paėmimo iš smurtaujančios šeimos klausimą, aiškindami žinių apie vaiko teises ir teisėtus interesus stoka, o kartais ir nežinojimu, kokių priemonių vienu ar kitu atveju gali imtis. Taip pat nėra įvertinta ir ta aplinkybė, kad vaikų teisių apsaugos tarnybų darbuotojams tenka dirbti ir pasibaigus darbo valandoms bei švenčių dienomis, tačiau šio darbo laiko ir apmokėjimo klausimas nėra išspręstas.

Teisės aktuose taip pat nėra aiškiai aptarta iš smurtaujančios šeimos paimtą vaiką priėmusių ir apgyvendinusių įstaigų atsakomybė bei veiklos kriterijai, ribos. T. y., kol sprendžiami vaiko priežiūros, gyvenamosios vietos nustatymo ir pan. klausimai, tėvai ar kiti įstatyminiai vaiko atstovai, iki globos įsteigimo teisės aktų nustatyta tvarka, visgi lieka visiškai atsakingi už vaiką. Todėl lieka neaišku, kaip šioms įstaigoms elgtis tokiais atvejais, kai nėra akivaizdžių (pvz., yra pagrįstų įtarimų) smurtavimo požymių, o teisėti vaiko atstovai reikalauja vaiką grąžinti nedelsiant.

Išaiškinant smurtavimo atvejus, be minėtų institucijų, labai svarbus ir švietimo bei sveikatos sistemos darbuotojų, betarpiškai bendraujančių, dirbančių su vaikais, aktyvumas.

Šiuo metu vaikas atitinkamą laiką nuo gimimo yra reguliariai stebimas gydytojo. Būtina įtvirtinti aiškų reikalavimą medikams, atliekantiems vaiko sveikatos priežiūrą, – pastebėjus ar įtarus, kad vaiko atžvilgiu buvo (yra) naudojamas smurtas, apie šiuos įvykius informuoti ne tik vaiko teisių apsaugos instituciją, bet ir policijos pareigūnus.

Kalbant apie švietimo įstaigas, būtina detalai ir aiškiai reglamentuoti pedagogų pareigas, pastariesiems pastebėjus smurto prieš vaiką požymius, informuoti ne tik vaiko teisių apsaugos instituciją, bet ir policijos pareigūnus, o už nepranešimą apie tokius atvejus – atsakomybę. Šiuo metu pedagogai dažnai linkę nutylėti apie pastebėtus smurto atvejus, o jeigu yra informuojama vaiko teisių apsaugos institucija, tai pati švietimo įstaiga suinteresuota visiškai nedalyvauti tiriant šį atvejį, likviduojant jo padarinius ir pan.

Būtina paminėti ir tai, kad pačiose švietimo įstaigose vis dar gajį fizinių poveikio priemonių praktika, nekalbant apie psichologinio smurto atvejus vaikų atžvilgiu. Manyta, kad vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus sąlygoja abstraktus švietimo darbuotojų teisių ir pareigų reglamentavimas, galimų poveikio priemonių, jų taikymo tvarkos abstraktumas, atsakomybės už vaiko teisių ir teisėtų normų pažeidimus deklaravimas, ne praktinis taikymas.

Skubiai spręstina problema – seksualinę, fizinę ir (ar) psichologinę prievartą patyrusiam vaikui teikiančių kvalifikuotą pagalbą specialistų nebuvimas. Institucijų (savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos, prokuratūros, teismo, policijos, medicinos įstaigos), į kurias kreipiamasi pagalbos tokios prievartos atvejais, darbuotojai dažniausiai šioje srityje nesispecializuoja, todėl yra nepajėgūs padėti. Tokiais atvejais pagalba prievartą patyrusiam vaikui yra tik viena iš daugybės kitų funkcijų, kurias tenka atlikti atitinkamos institucijos darbuotojui.

Pažymėtina, kad ne tik šeimos narių, visuomenės, bet ir valstybės bei savivaldybės institucijų, susijusių su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, pasyvumas, nusišalinimas nuo smurto įvykių tyrimų, jo padarinių likvidavimo, primetant visą darbą savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms, aiškaus kovos su smurto apraiškomis mechanizmo nebuvimas sąlygoja augantį smurtavimo atvejų skaičių.

„... vaikas turi teisę į apsaugą nuo alkoholinių gėrimų, tabako gaminių, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo ir įtraukimo į jų gamybą bei platinimą...”

Valstybė, vietos savivaldos institucijos, kiti asmenys privalo saugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos. Statistika teigia, jog jaunimas pradeda vartoti alkoholį labai anksti (95% penkiolikamečių jau yra vartoję alkoholio, 74% – patyrę apsvaigimą), kad

mažėja skaičius moksleivių, vartojusių alkoholį kelis kartus, ir auga skaičius moksleivių, vartojusių alkoholį keliolika ir daugiau kartų, taip pat rūkymo ir narkotikų plitimo tendencijos, augantis paauglių sergamumas lytiniu keliu plintančiomis ligomis, AIDS/ŽIV, padidėjęs paauglių mergaičių neplanuotų nėštumų ir abortų skaičius verčia daryti išvadą, kad prevencinis darbas šiose srityse nėra efektyvus. Jaučiama programų jaunimo sveikatos klausimais stoka, nėra atliekami sisteminiai tyrimai, leisiantys nustatyti nurodytų reiškinių priežastis ir priemones jiems išvengti.

Būtina paminėti sveikatos priežiūros ir reabilitacijos sistemos netobulumą. Nėra specializuotų reabilitacijos centrų vaikams iki 18 metų, padedančių motyvuotai atsisakyti nurodytų pavojingų įpročių, bei laiku teikiančių visapusišką, būtiną pagalbą, taip pat neužtikrinama galimybė patiems vaikams savarankiškai kreiptis reikiamos pagalbos. Atsižvelgiant į dabartinę situaciją bei egzistuojančią vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos sistemą, tiesiog būtina neatidėliotinai įsteigti Specializuotą narkomanijos gydymo ir reabilitacijos centrą nepilnamečiams, taip pat specializuotą gydymo ir priežiūros įstaigą nepilnamečiams su psichine negalia.

„... visi vaikai be išimties turi visas teises...”

Kiekvienas vaikas turi lygias teises su kitais vaikais ir negali būti diskriminuojamas dėl savo ar savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių.

Teisės aktai deklaruoja draudimą diskriminuoti vaikus, tačiau praktika patvirtina šių normų deklaratyvumą.

Nediskriminacijos principas visų pirma nėra tinkamai įgyvendinamas vaikų, gyvenančių socialiai pažeidžiamose šeimose, kaimo vietovėse. Valstybės įsipareigojimų teikti paramą tėvams ir teisėtiems globėjams, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui, teikti paramą vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ar teisėtų atstovų, nevykdymas ar netinkamas vykdymas sąlygoja nediskriminacijos principo pažeidimą.

Deklaratyviomis taip pat yra vaikų teises ir teisėtus interesus įtvirtinančios teisės aktų normos čigonų vaikų ir pabėgėlių, taip pat prieglobsčio siekiančių vaikų atžvilgiu. Vaikai negauna adekvačios medicininės pagalbos, nėra užtikrinama jų teisė į mokslą ir pan.

Spėjama, kad dėl savo amžiaus vaikai yra diskriminuojami įvairaus lygmens ugdymo įstaigose – pažeidžiamos jiems garantuojamos autorių teisės į jų kūrinis, išradimus ar

atradimus. Vaikų darbai (pvz., dailės kūriniai, gobelenai, lipdiniai ir pan.), sukurti atitinkamose dailės mokyklose mokymo proceso metu, yra negražinami mokiniams, o mokyklos šiuos darbus vėliau eksponuoja parodose, parduoda ir pan.

„... vaikas turi teisę į poilsį, laisvalaikį, žaidimus ir dalyvavimą kultūrinėje ir meninėje veikloje...”

Trūksta dėmesio bei lėšų vaikų kultūriniam gyvenimui, jų poilsio ir laisvalaikio organizavimui. Susidaro įspūdis, kad valstybės ir vietos savivaldos institucijos, o ir pedagogai, kuo minimaliau stengiasi dalyvauti vaikų popamokinės veiklos, laisvalaikio, ypač vaikų užimtumo vasaros ir kitų atostogų laikotarpiu, organizavime. Vaikams nėra sudaroma galimybė laisvalaikio ir kultūriniais poreikiams tenkinti.

„... duomenų rinkimas, teikimas, sisteminimas...”

Vaikai – labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis, tačiau nei valstybė, nei visuomenė neturi išsamių, visapusiškų ir susistemintų duomenų, susijusių su įvairiomis vaikų gyvenimo sritimis, taip pat institucijos, turinčios pareigą tokius duomenis kaupti ir sisteminti bei teikti suinteresuotiems subjektams. Suprantama, kad norint priimti tinkamus ir efektyvius vienos ar kitos problemos sprendimus, būtina detaliai žinoti problemos priežastis kuo platesniu mastu. Duomenų rinkimo sistemos bei vertinimo indikatorių nebuvimas sąlygoja vėluojančius ir neefektyvius problemų sprendimus, veiksmingų programų stoką, neefektyviai panaudojamas valstybės lėšas. Dabar gi įvairių institucijų teikiami duomenys neretai skiriasi keletu tūkstančių, pvz., valstybės globoje esančių vaikų skaičius, įvairių institucijų duomenimis, svyruoja nuo 13 iki 16 tūkstančių.

„...funkcijų vaiko teisių apsaugos srityje koordinavimas...”

Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus sprendimą nuo 2001 m. kovo 1 d. likviduoti Vaikų teisių apsaugos tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos liko bene vienintelės institucijos, regioniniu mastu įgyvendinančios ir ginančios vaikų teises, taip pat įgyvendinančios Vaiko teisių konvencijos bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas praktikoje. Šis klausimas reikalauja atskiro dėmesio, nes minėtos savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos yra viena iš pagrindinių, esminių valstybinės vaiko teisių apsaugos sistemos grandžių. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nesugebėjo tinkamai perimti ir visapusiškai vykdyti

dalies buvusios institucijos funkcijų, užtikrinti tinkamą jų įgyvendinimą. Nepaisant to, ir dabar savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų interesai įvairaus lygmens pareigūnų dažnai yra ignoruojami, nustumiami į antrą planą, nepagrįstai motyvuojant tuo, kad šiuo metu yra svarbesnių reikalų arba, jog šių tarnybų stiprinimas laukiamo efekto neduos ir neturės įtakos vaikų teisių apsaugos situacijai šalyje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, vykdydama priskirtas funkcijas, labai dažnai ir ne iš vieno praktiko sulaukia nusiskundimų, kad tarnybos turi tik labai ribotas galimybes reaguoti į skubius atvejus, daugelis tarnybų net savo transporto neturi, labai prasta turima ryšių ir kita orgtechnika, tarnybų duomenų bankas kaupiamas kalnuose popierių ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, šiuo metu valstybės globoje yra apie 16 tūkstančių vaikų. Rūpestis šiais vaikais, taip pat rūpestis nedarniomis, nepilnomis ir pan. šeimomis tiesiogiai tenka savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms. Tarnybos nedelsiant turi sureaguoti į gautą informaciją apie vaiko teisių pažeidimus šeimoje ar institucijoje, nedelsdamos turi surinkti ir įvairioms institucijoms nustatytu laiku pateikti visą, su konkrečiu vaiko teisių pažeidimu (galimu/numanomu) susijusią informaciją, rengti aibę dokumentų, inicijuoti globų steigimą, ieškoti šeimų, galinčių įvaikinti globos netekusį vaiką ir pan. Čia aiškiai matyti, jog dėl to, kad tarnybos skurdžios materialine technine prasme, kartais yra neadekvatūs ir joms keliami reikalavimai, bei reikalavimai, keliami (nustatyti) tokių tarnybų darbuotojams. Pavyzdžiui, bene visose rajoninėse vaikų teisių apsaugos tarnybose dirba 2–3 žmonės (neretai yra tik vienas), todėl yra visiškai akivaizdu ir logiška, jog praktiškai neįmanoma kompetentingai ir kokybiškai organizuoti visų įstatymų ir kitų teisės aktų pavestų funkcijų vykdymą. Todėl itin svarbus yra šių tarnybų materialinės ir personalinės bazės stiprinimas.

Labai rimtos problemos yra tarpusavio koordinacijos tarp rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybų (kitų institucijų, praktikoje įgyvendinančių vaiko teisių apsaugą) stoka, tarnybų nesavarankiškumas (buvimas įvairių savivaldybės skyrių poskyriais, poskyrių padaliniais ir pan.), darbuotojų kvalifikacijos stoka. Nepatenkinama padėtis ir su šių tarnybų darbuotojų mokymu: trūksta metodinės medžiagos, teisinių, psichologinių žinių, seminarų bei mokymų. Didėjantis tarnybų darbų krūvis ir stabilus, santykinai mažas darbuotojų skaičius neleidžia tarnyboms efektyviai dirbti, organizuoti ir rengti prevencines programas bei pan.

Trūkumų vaikų teisių apsaugos tarnybų veikloje atsiranda dėl to, kad šiuo metu Lietuvoje nėra institucijos, galinčios ir privalančios koordinuoti visų vaikų teisių apsaugos tarnybų veiklą bei formuoti bendrą praktiką bei politiką vaikų teisių apsaugos srityje. Nesant tokios institucijos yra nepakankamas, neišnaudojant visų galimybių, bendradarbiavimas tarp

valstybinių ir savivaldybių institucijų, taip pat ir nevyriausybinių organizacijų. Dabar egzistuoja tokia situacija, kad vienoms institucijoms trūksta sprendimų galios, svarumo, o kitoms finansinio-materialinio pajėgumo. Labai svarbu tai, kad Centrinės institucijos įkūrimo būtinybei jau ne vieną kartą pritarta įvairiuose lygmenyse. Taip pat pažymėtina, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 26-ojoje sesijoje, vykusioje 2001 m. sausio 8–26 d. Ženevoje, Vaiko teisių komiteto ekspertų išvadose dėl Lietuvos Respublikos įžanginės ataskaitos apie JT Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą šalyje buvo vienareikšmiškai rekomenduota įsteigti Vyriausybėje centrinę instituciją, kuri būtų atsakinga už vaikų teisių klausimus, koordinuotų veiksmus tarp įvairių ministerijų, taip pat tarp centrinės ir vietos savivaldos valdžios, tuo siekiant užtikrinti geresnį bendradarbiavimą ir vykdomos politikos koordinavimą, įskaitant ir bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, stengiantis, kad geriau būtų realizuojamos vaikų teisės.

„... vaikų teisių apsauga ir jos realus įgyvendinimas...”

Ratifikavus Vaiko teisių konvenciją, priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą ir pan., valstybės požiūris į vaikus ėmė kisti, tačiau praktika rodo, kad pokyčiai yra gana lėti ir nepakankami, vaikui būtina žinoti, kad jo teisės ir teisėti interesai yra saugomi bei realiai įgyvendinami. Vaikai vis dar nėra prioritetinga valstybės politikos dalis. Valstybės biudžeto lėšų dalis, skiriama vaikų teisių politikai, nėra pakankamai išskirta ir akcentuota, stipriai jaučiamas finansinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumas.

„... vaiko teisių apsaugos kontrolierius...”

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra savarankiška vaiko teisių laikymosi priežiūros ir kontrolės valstybės institucija. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, eidamas tarnybines pareigas, yra nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų ar piliečių ir vadovaujasi tik įstatymais.

Kontrolieriaus pagrindinė pareiga yra tirti asmenų skundus dėl pažeidžiamų ar galimai pažeistų vaiko teisių ar jo teisėtų interesų bei priima vieną iš sprendimų, numatytų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 25 straipsnyje. Įstatymas taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierių įpareigoja kontroliuoti, kaip yra įgyvendinamos teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje; prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai; teikti siūlymus

Seimui ir Vyriausybei dėl priemonių, kaip pagerinti Lietuvos Respublikoje teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą ir kt.

Efektyviam, rezultatyviam ir visapusiškam įstatymo pavestų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų įgyvendinimui įstaigai trūksta žmogiškųjų resursų dėl nepakankamo įstaigos finansavimo. Esamas darbuotojų skaičius yra nepakankamas, kad būtų išsamiai analizuojamos ir aprėpiamos visos su vaiko teisėmis ir jo interesais susijusios sritys.

Platesnei įstaigos veiklai ir funkcijoms įgyvendinti taip pat kliūtis sudaro esamos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo normų formuluotės, sąlygojančios, kad kontrolierius sprendimus gali priimti tik išnagrinėjęs skundą, ir nenumatančios platesnės kontrolieriaus veiklos, situacijos įtakojimo.

Pažymėtina, kad dėl sąlyginai trumpo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos laikotarpio nėra nusistovėjusi aiški šios institucijos vieta viešojo administravimo sistemoje, todėl veiklos metu tenka susidurti su įvairiomis institucinio pobūdžio kliūtimis, trukdžiais.

D. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje

Įprasta sakyti, kad visuomeninė vaiko teisių apsauga vykdoma bendradarbiaujant visuomeninėms (nevyriausybinėms) organizacijoms su įvairiomis valstybės institucijomis. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas teigia, kad vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje, be valstybės, valstybės ir vietos savivaldos institucijų, užtikrina visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga. Tačiau praktika verčia abejoti šių teiginių, normų visapusišku realizavimu, glaudžiu valstybės ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimu, rezultatyvumu.

Lietuvoje įregistruota apie 40 visuomeninių organizacijų, besirūpinančių vaikų teisių apsauga. Dauguma šių visuomeninių organizacijų yra nacionalinio lygio, tačiau greta veikia taip pat tarptautinio lygio organizacijos.

Nesuklysime sakydami, kad viena geriausiai žinomų tarptautinio lygio nevyriausybinių organizacijų yra Jungtinių Tautų Vaikų Fondas (UNICEF). Šio fondo atstovas Lietuvoje – Lietuvos nacionalinis komitetas. Ši organizacija gina vaikų teises, siekdama padėti vaikams ir jaunimui realizuoti savo pagrindinius poreikius ir plėsti galimybes, leidžiančias jiems panaudoti visą savo potencialą. Lietuvos nacionalinis komitetas siekia visiško Vaikų teisių konvencijos įgyvendinimo nacionaliniu lygiu, skatina ginti vaikų teises švietimo, sveikatos priežiūros, bendrosios gerovės ir laisvės nuo bet kokios išnaudojimo formos srityse.

Tarp nacionalinio lygio visuomeninių organizacijų, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga, yra gerai žinoma viena didžiausių organizacijų šalyje – Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“. Šios organizacijos pagrindinis veiklos principas – užtikrinti kiekvieno vaiko teisę augti laisva, sveika ir savarankiška asmenybe bei džiaugtis žmogaus teisėmis nesibijant, kad jos bus pažeistos.

Paminėtina taip pat Lietuvos katalikių moterų sąjunga, įsteigusi vaikų globos centrą „Mūsų namai“, atidariusi „Krizių viešbutį“ ir Dienos centrą vaikams, nevalstybiniai globos namai „SOS kaimas“. Ir tai ne vienintelės visuomeninės organizacijos Lietuvoje, yra daugelis kitų, įvairiais būdais ir priemonėmis padedančių spręsti vaikų problemas, ginti jų teises, padedančių vaikams, atsidūrusiems jiems nepalankiose situacijose, organizuojančių paramos akcijas ir pan.

Būtent visuomeninių organizacijų iniciatyvumas ir galimybė betarpiškai bendrauti su pagalbos reikalinga šeima, vaiku, įgyjant pastarųjų pasitikėjimą, yra labai svarbi sprendžiant atskiras vaikų teisių apsaugos problemas. Suprantama, kad šeima nelabai noriai bendrauja su valstybės ar vietos savivaldos institucijų atstovais bei betarpiškai bendradarbiauja, siekdama pašalinti vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimų priežastis. Manytina, kad baimė patirti suvaržymus ar kitokią valstybės prievartą, sankcijas už vieną ar kitą veiką, verčia šeimą neišsakyti problemų, nutylėti vaikų teisių ar jų teisėtų interesų pažeidimų atvejus. Žinoma, ne mažesnę vaidmenį turi ir mažas pasitikėjimas valstybės institucijomis, vilties sulaukti realios ir rezultatyvioms pagalbos nebuvimas.

Kreiptis pagalbos į nevyriausybines organizacijas galėtų paskatinti mintis, kad šių organizacijų veikla yra paremta idėjinio darbu. Be to, neretai visuomeninės organizacijos gali suteikti ir atitinkamą finansinę pagalbą, kurios negali ar yra nepajėgi skirti valstybė. Nepaslaptis, kad ne vienas projektas vaikų teisių apsaugos srityje yra įgyvendinimas, o ir socialinis darbas vykdomas tik visuomeninių organizacijų dėka. Todėl vertėtų svarstyti klausimą dėl atskirų socialinių paslaugų teikimo funkcijų perdavimo akredituotoms, įvertintoms nevyriausybiniams organizacijoms.

Paminėtinas ir dar vienas nevyriausybinių organizacijų veiklos privalumas. Būtent šios organizacijos, jų padaliniai yra pasklidę visoje Lietuvos teritorijoje, tuo tarpu valstybės institucijos (išskyrus vietos savivaldos) koncentruojasi Vilniuje, todėl ne visuomet gali žinoti, suvokti ir įvertinti atskirų problemų aktualumą, išvelgti jų specifiką ir rasti tinkamą sprendimą.

Kaip valstybės, vietos savivaldos institucijų ir nevyriausybinių organizacijų veiklos trūkumą būtų galima įvardyti nepakankamą šių organizacijų iniciatyvumą bendradarbiaujant vaikų teisių apsaugos srityje. Nevyriausybines organizacijas, veikdamos savo užsibrėžtose ribose, ne visuomet rodo iniciatyvą bendradarbiauti su valstybės institucijomis, dalytis savo

patirtimi, idėjomis ir siūlymais, ką ir kaip galima nuveikti vaiko teisių apsaugos srityje, gerinant vaikų padėtį, efektyviau įgyvendinant teisės aktuose įtvirtintas vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugos priemones ir pan. Kita vertus, gana menkas nevyriausybinių organizacijų veiklos viešumas sąlygoja informacijos apie šias organizacijas, jų vykdomą veiklą, įgyvendinamas programas stoką valstybės institucijose.

Vertėtų svarstyti galimybę sujungti nevyriausybinių organizacijų ir valstybės institucijų, dirbančių vaikų teisių apsaugos srityje, pajėgas, o apibendrinus idėjas, veiklos vizijas, įvertinus kiekvieno galimybes, prisidėti prie vaikų teisių apsaugos, teisės aktų nuostatų praktinio realizavimo, būtų galima priimti daugiau efektyvių sprendimų, pasiekti realių pozityvių rezultatų vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugos srityje.

E. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pasiūlymai vaiko teisių apsaugai šalyje tobulinti

Kaip jau buvo pabrėžta, vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga – vienas iš svarbiausių uždavinių, keliamų valstybei ir visuomenei. Tačiau pastaruoju metu šalyje klostosi itin neigiamos tendencijos vaikų teisių apsaugos srityje, daugėja beglobių, socialiai ir pedagogiškai apleistų vaikų. Reta diena, kai visuomenės informavimo priemonėse nerandame pranešimo apie įvykį, susijusį su didesniu ar mažesniu vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimu.

Atsižvelgdama į kontrolieriaus veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, teigiančias, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi kontroliuoti, kaip Lietuvoje yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatas; prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai; siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, – norime įvardyti neatidėliotinas priemones vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai šalyje stabilizuoti bei pačioms opiausioms ir labiausiai reikalingoms sprendimo problemoms:

- valstybė turi priimti sprendimą ir vienareikšmiškai nurodyti, kad vaiko teisių apsauga ir realus jos įgyvendinimas, vaiko problemų sprendimas yra prioritetinga valstybės politikos sritis. Sprendžiant valstybės teisinės, ekonominės, socialinės ir politinės reformos klausimus, vienu iš svarbiausių prioritetų yra laikoma vaikų teisių apsauga. Valstybės biudžete turi būti išskirta aiški dalis vaikų teisių apsaugos politikai įgyvendinti, didinamos investicijos į vaikus ir užtikrinamas teisingas valstybės išteklių paskirstymas;

- neatidėliotinai spręsti centrinės vaikų teisių apsaugos institucijos, atsakingos už vaikų klausimus, Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo priežiūrą ir įgyvendinimą, koordinuosiančios politiką vaikų klausimais tiek nacionaliniu, tiek savivaldybių lygmeniu, formuosiančios vieningą praktiką, vyriausybiname lygmenyje steigimą. Centrinė institucija būtų atsakinga už vaikų teisių klausimus, koordinuotų veiksmus tarp įvairių valstybės institucijų, tarp rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų, taip pat tarp centrinės ir vietos savivaldos valdžios, siekiant užtikrinti geresnį bendradarbiavimą ir vykdomos politikos koordinavimą, įskaitant bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, stengiantis, kad geriau būtų realizuojamos vaikų teisės, inicijuojant ir derinant teisės aktų projektus vaiko teisių ir teisėtų interesų klausimais;

- stiprinti savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybas:

... skirti efektyviam ir kokybiškam darbui būtinus finansinius ir žmogiškuosius išteklius;

... stiprinti materialinę-techninę bazę;

... kelti darbuotojų kvalifikaciją, vykdyti darbuotojų mokymus, sudaryti sąlygas darbuotojams gilinti teises, psichologines ir pan. žinias, aprūpinti metodine medžiaga;

... artimiausiu metu vykdant darbuotojų atestavimo organizavimą bei parengiant ilgalaikę programą rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų darbuotojų kvalifikacijai kelti;

- būtina svarstyti galimybes savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų statusą ir funkcijas apspręsti specialiuoju įstatymu, aiškiai ir detalai numatant jų veiklos finansavimą iš valstybės biudžeto;

- stiprinti ir individualizuoti savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų ir kitų, su vaikų teisių apsauga susijusių, organizacijų socialinį darbą su šeimomis, psichologinę pagalbą šeimoms, ryšius su vietinėmis nevyriausybinėmis organizacijomis, religinėmis bendruomenėmis, plėsti įtaką bei preventyvų vaikų teisių pažeidimams poveikį bendruomenėje;

- organizuoti mokymus vaikų teisių apsaugos klausimais valstybės tarnautojams, kurių veikla susijusi su vaikais ar kurių sprendimai tam tikra dalimi liečia vaikų teises ir teisėtus interesus;

- atsižvelgiant į tai, kad nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojo Civilinis kodeksas, skubos tvarka peržiūrėti su vaiko teisių apsauga susijusius teisės aktus, pvz., teisės aktai, reglamentuojantys rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų veiklą, ir pan.;

- peržiūrėti esamus ir priimti nepriimtus įstatymus bei poįstatyminius teisės aktus, būtinus galutiniam Vaiko teisių konvencijos bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo įgyvendinimui;

- atsižvelgiant į dabartines realijas nedelsiant peržiūrėti ir iš esmės pakoreguoti pašalpų sistemą, pašalpų skyrimo ir mokėjimo kriterijus, numatyti lėšų panaudojimo kriterijus ir kontrolės mechanizmą, įvertinant tai, kad kai kuriais atvejais piktnaudžiaujama valstybės garantuojama teise į valstybės paramą;

- konkretizuoti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme bei kituose su vaiko teisių apsauga susijusiuose teisės aktuose reglamentuotą atsakomybę už neteisėtą vaiko teisėtą atstovų bei trečių asmenų veikimą (neveikimą) priešingai vaiko interesams;

- priimti atitinkamus teisės aktų, suteikiančių valstybės įgaliotoms institucijoms teisę atlikti valstybės lėšų naudojimo kontrolę, priežiūrą ir patikrinimą nevalstybiniuose vaikų globos namuose;

- spręsti specializuotų šeimos teismų steigimo klausimą, kadangi bylos dėl vaikų teisių ir interesų apsaugos bei gynimo ir pan. pasižymi specifika ir turi būti nagrinėjamos kaip galima greičiau, jas nagrinėti turi šių bylų nagrinėjime besispecializuojantys teisėjai;

- siūlyti Lietuvos Aukščiausiajam Teismui parengti vieningą teismų praktiką, sprendžiant vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo, atstovavimo ir pan. klausimus, formuoti būtinus dokumentus;

- svarstyti galimybę įtvirtinti teismų sprendimų vaiko teisių apsaugos srityje (pvz., vaiko gražinimo vaiko teisėtam atstovui, su kuriuo yra nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, bendravimo su vaiku tvarkos ir pan. atvejus) vykdymo mechanizmą, atsižvelgiant į tai, kad sprendimo vykdymas yra susijęs su vaiku ir esama sistema nepritaikyta tinkamam sprendimų vykdymui;

- atkreipti teisėsaugos institucijų darbuotojų dėmesį į įpareigojimą visur ir visada vadovautis vaiko interesais, griežtai laikytis nuostatų, reglamentuojančių atitinkamų veiksmų atlikimą (neatlikimą) nepilnamečių atžvilgiu;

- aktyvinti vangią teismų antstolių veiklą teismų sprendimų vykdymo proceso metu, kai net po ketverius, penkerius metus vaiką globojantis sutuoktinis negauna iš buvusio sutuoktinio teismo priteisto išlaikymo ir dėl to vengiama kelti baudžiamąsias bylas dėl piktybinio vengimo išlaikyti vaikus;

- Vyriausybė privalo nedelsdama parengti valstybės teikiamo išlaikymo dydį, sąlygas bei tvarką pagal Civilinio kodekso 3.204 straipsnį;

- tobulinti vaikų, patyrusių prievartą, apsaugą;

... reglamentuoti ir užtikrinti lėšų skyrimą mechanizmui, leisiančiam prievartautoją izoliuoti nuo aukos, t. y. esant galimybei paimti iš šeimos smurtautoją, o ne vaiką;

... sugriežtinti atsakomybę prievartautojų ir jų poelgius slepiančių asmenų atsakomybę, taip pat vaikui laiku pagalbos nesuteikusių asmenų atsakomybę;

... sukurti pagalbos smurtą patyrusiai aukai sistemą, užtikrinti nemokamos teisinės ir kitokios būtinos pagalbos aukai teikimą;

... spręsti smurtautojo, o ne jo aukos paėmimo iš šeimos klausimą, numatant tam įgyvendinti būtiną lėšas;

... suteikti savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms platesnius įgaliojimus, suaktyvinti jų veiklą dirbant su skriaudėju, teikiant įvairiapusę pagalbą nukentėjusiam;

... tobulinti apsaugos nuo smurto sistemos vientisumą, prieinamumą, numatant šią veiklą vykdančią pagrindinę instituciją, detaliai reglamentuojant kiekvienos institucijos funkcijas, pareigas kiekvienu konkrečiu atveju, kad būtų įgyvendinamas komandinis darbas ir vaikas nebūtų stumdomas nuo vienos institucijos prie kitos;

- kuo skubiau steigti specializuotus narkomanijos reabilitacijos centrus vaikams iki 18 metų, taip pat specializuotas gydymo bei priežiūros įstaigas nepilnamečiams su psichine negalia;

- užtikrinti tinkamą teisės aktuose vaikams su negalia garantuojamą valstybės paramą, galimybę integruotis į visuomenę ir švietimo procesą, jaustis visaverčiais visuomenės nariais;

- reglamentuoti dienos centrų veiklą – sistemą, tipus, tinklą, nuostatus, finansavimo šaltinius ir pan.;

- užtikrinti tinkamą nediskriminacijos principo realizavimą praktikoje;

- užtikrinti Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintas teises nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams;

- įsteigti visų Lietuvoje gyvenančių vaikų grupių atskirą registrą, kaupti ir nuolat atnaujinti statistinę informaciją apie vaikus;

- reorganizuoti specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, laikantis vaikų interesų pirmumo, savalaikės integracijos į visuomenę bei tinkamo ir visaverčio parengimo savarankiškam gyvenimui principų;

- iš sovietinių laikų paveldėtus milžiniškus vaikų globos namus, atsižvelgiant į nūdienos reikalavimus, reikia skaidyti į mažesnius, kompaktiškus, patrauklius ir vaikams, ir juose dirbantiems pedagogams bei auklėtojams, namelius, tuo pačiu skatinant vaikų poreikių individualizavimą, paauglių neigiamos kultūros prevenciją, maksimaliai priartinant globojamo vaiko ugdymo sąlygas prie šeimoje esančių sąlygų;

- parengti programą beglobiams vaikams bei vaikams, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę, įdarbinti ir būstui suteikti;
- parengti programą dėl vaikų įdarbinimo vasaros atostogų ir kitu laisvu metu;
- atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje mažėja gimstamumas ir būtina imtis priemonių šiam procesui stabdyti, taip pat įvertinant tą faktą, kad vaikai jaučiasi saugesni augdami šeimoje, peržiūrėti šeimų, auginančių savo vaikus ir šeimų, įsivaikinusių vaikus, rėmimo kriterijus ir lygį, skirti didesnę materialinę paramą ne tik daugiavaikėms šeimoms, bet ir auginančioms vieną ar du vaikus, kitomis priemonėmis skatinti gimstamumą;
- neatidėliotinai spręsti šeimų vaikų tinkamam pragyvenimui reikalingų bent jau minimalių pajamų užtikrinimo klausimą;
- supaprastinti paramos šeimai teikimo mechanizmą, daugiau savarankiškumo priimant sprendimus dėl paramos teikimo konkrečiu atveju suteikiant vietos savivaldos institucijoms. Vaikas, negaunantis reikiamo išlaikymo dėl objektyvių priežasčių, turi gauti paramą, nepaisant to, kokia jo tėvų socialinė padėtis;
- parengti koncepcijos modelį, kuris padėtų efektyviai kontroliuoti nelankančių mokyklų vaikų skaičių nuo to momento, kai jie sulaukia mokyklinio amžiaus;
- didinti vaikų saugumą mokyklose, kitose ugdymo įstaigose, taip pat jų priegose;
- visomis priemonėmis skleisti (ypač kaimo vietovėse) Vaiko teisių konvencijos nuostatas;
- skirti didesnę dėmesį vaikų laisvalaikio ir kultūriniais poreikiams tenkinti, labiau remti laidas bei leidinius, skirtus vaikams;
- konkretizuoti laikino būsto (manevrinio buto) suteikimo šeimai, turinčiai mažamečių vaikų ir dėl objektyvių priežasčių negalinčių užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų, atvejus bei tvarką;
- nedelsiant priimti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymą ir tokiu būdu preventyviai bei efektyviai daryti įtaką žiniasklaidai – laikraščiams, žurnalams, televizijoms ir kitoms išraiškos priemonėms, kurios yra vaikams lengvai prieinamos ir kurios tiesiog su „pasigardžiavimu“ pateikia faktus, daugeliu atvejų tiesiogiai ir netiesiogiai skatinančius smurto apraiškas tarp nepilnamečių, tiek jiems tampant teisės pažeidėjais, tiek nukentėjusiais. Imtis realų poveikį visuomenės informavimo priemonėms sukelsiančių veiksmy, kurie garantuotų, kad ateityje bus laikomasi Visuomenės informavimo ir kituose įstatymuose nustatytų visuomenės informavimo principų ir nebus pažeidžiamos vaikų, o pagaliau ir suaugusiųjų teisės;
- šalinti įvaikinimo procesą stabdančias kliūtis, atitinkamai, pagal pateiktus pasiūlymus koreguojant Civilinio kodekso nuostatas;

- užtikrinti kvalifikuotos medicininės pagalbos vaikams teikimą;
- įtvirtinti sveikatos priežiūros įstaigų pareigą teikti savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnyboms informaciją apie asmens sveikatos būklę, siekiant įsitikinti asmens galimybe tinkamai, nesukeliant pavojaus vaiko gyvybei ir sveikatai, vykdyti pareigas vaiko atžvilgiu;
- mažinti visuomenės dorovinį nuosmukį, nesaugumo jausmą, stabdyti alkoholizmą, narkomaniją, mažinti skurdą, preventyviai daryti įtaką vis blogėjančiai kriminogeninei situacijai;
- šviesti vaikus ne tik apie jų teises, bet ir apie pareigas kitų šeimos narių, aplinkinių, visuomenės ir pan. atžvilgiu;
- šalinti abejingumą ir pasyvumą tiek tarp valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojų, tiek tarp visos visuomenės, o ir paties vaiko, kurio teisės ar teisėti interesai pažeidžiami, šeimos narių, artimųjų, skatinant pranešti apie žinomus vaikų teisių pažeidimus valstybinėms vaikų teisių apsaugos institucijoms.

VI. BENDRADARBIAVIMAS ŠALIES VIDUJE. VIEŠOJI KONTROLIERIAUS VEIKLA

A. Bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 29 straipsnis nurodo, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įgyvendindamas šį įstatymą, bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ar įstaigomis, nevalstybinėmis institucijomis, taip pat su tarptautinėmis organizacijomis bei kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis, kurių veikla yra susijusi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga.

Vaikų teisių apsaugos klausimais per atsiskaitomąjį laikotarpį bendradarbiauta su daugeliu valstybės ir savivaldybių institucijų bei nevyriausybinių organizacijų: Lietuvos Respublikos Prezidentūra, Lietuvos Respublikos Seimo Valdyba, Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisija. Derinant teisės aktų projektus bei vykdant atskirų atvejų dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo tyrimą daug bendradarbiauta Vyriausybės lygmeniu, t. y. su Lietuvos Respublikos Vyriausybe, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija, Kultūros ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, su šalies apskričių viršininkų administracijomis, Europos komitetu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės; Jaunimo reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Sunkiai būtų įsivaizduojamas efektyvus darbas be Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės teikiamų statistinių analizių bei prognozių. Daug naudos davė ir bendradarbiavimas su Generaline prokuratūra, Vilniaus apygardos prokuratūra, Vilniaus apylinkės prokuratūra bei kitų miestų teritorinėmis prokuratūromis, Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos.

Pažymėtinas bendradarbiavimas su giminingomis institucijomis – Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, taip pat su Žurnalistų etikos inspektoriumi, Žurnalistų etikos komisija, Teisės institutu, Žmogaus teisių centru, Vaiko raidos centru.

Daug svarbių klausimų spręsta talkinant nevyriausybinėms organizacijoms: Jungtinių Tautų Vaikų Fondo (UNICEF) centrine būstine Ženevoje, Jungtinių Tautų Vaikų Fondo (UNICEF) Lietuvos nacionaliniu komitetu, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, Vaikų gerovės centru „Pastogė“, Vaiko raidos centru, Vaiko teisių informaciniu centru, Paramos vaikui centru, Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija, Žmonių su negalia visuomenine organizacija „Viltis“, Vilniaus universitetine ligonine, Kauno archyvoskupijos Šeimos centru, SOS vaikai agentūra „Visos Lietuvos vaikai“ ir kt.

Siekiant užtikrinti stabilų vaikų teisių apsaugos institucijų (savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų) sistemos funkcionavimą, atskirais klausimais su motyvuotais siūlymais kreiptasi į Lietuvos savivaldybių asociaciją, taip pat į visus miestų bei rajonų merus su prašymais atkreipti deramą dėmesį į vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą regionuose.

Kitais veiklos klausimais taip pat vyko aktyvus bendradarbiavimas su valstybės valdžios ir valdymo institucijomis, kitomis organizacijomis. Vien tik per ataskaitinį laikotarpį įstaigoje gauti net 56 raštai vaikų teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo klausimais ir kitais pasiūlymais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 4 punktą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteikia teisę siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti Lietuvos Respublikoje įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą.

Gauta daug raštų dėl parengtų naujų ar keičiamų jau galiojančius teisės aktų projektų, kuriuose buvo prašoma kontrolierės išvadų ar nuomonės dėl vieno ar kito teisės akto projekto.

Vien tik Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui buvo pateikta 12 išvadų dėl Seime registruotų įstatymų projektų, iš kurių paminėtini Baudžiamojo proceso kodekso bei Civilinio proceso kodekso projektai. Gauta daug raštų dėl parengtų naujų ar keičiamų jau galiojančių teisės aktų projektų, kuriuose buvo prašoma Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvados dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų.

Kontrolieriaus įstaiga per ataskaitinį laikotarpį taip pat savarankiškai parengė ir pateikė kompetentingoms institucijoms šiuos teisės aktų projektus: Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnio 3 punkto papildymo įstatymo projektą bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 58 ir 60 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą, kurių tikslas – optimizuoti rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybų struktūrinę sudėtį ir užtikrinti reikiamą šioms tarnyboms pavestų funkcijų realizavimą bei pakankamą jų materialinį-techninį aprūpinimą. Taip pat buvo parengtas ir pateiktas Lietuvos Respublikos

santuokos ir šeimos kodekso 81 straipsnio papildymo įstatymo projektas. Šio teisės akto projekto tikslas – pašalinti teisės aktų spragas ir alogiškumą, palengvinti nuteistųjų, turinčių nepilnamečių vaikų, dalį bei paspartinti ir palengvinti jų integraciją į visuomenę, atlikus laisvės atėmimo bausmę. Dėl Santuokos ir šeimos kodekso 81 straipsnio 2 dalies redakcijos praktikoje kildavo nemažai sunkumų, kartais net absurdiškų situacijų. Minėto straipsnio 2 dalyje buvo numatyta: nepilnamečiams vaikams iš jų tėvų išieškomų alimentų dalių dydis ir minimalus dydis gali būti teismo sumažintas, jeigu tėvas (motina), privalantis mokėti alimentus, turi kitų nepilnamečių vaikų, kurie, išieškojus šiame straipsnyje nustatyto dydžio alimentus, liktų materialiai mažiau aprūpinti, negu alimentus gaunantys vaikai, taip pat tais atvejais, kai tėvas (motina), iš kurio išieškomi alimentai, yra pirmos ar antros grupės invalidas, arba jeigu vaikai dirba ir turi pakankamą uždarbį, arba dėl kitų svarbių priežasčių. Parengtas ir pateiktas Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo, Teismų įstatymo, Konstitucinio teismo įstatymo, Seimo kontrolierių įstatymo, Seimo narių darbo sąlygų įstatymo, Prokuratūros įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos prokuratūroje statuto, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas.

Į Vyriausybę kreiptasi dėl vaikų laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos, taip pat dėl viešųjų renginių organizavimo tvarkos, dėl vaikų autorių teisių pažeidimų. Į Užsienio reikalų ministerijos Teisės ir tarptautinių sutarčių departamentą kreiptasi dėl neatitikimo tarp Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos originalo ir konvencijos teksto, 1995 m. liepos 3 d. ratifikuoto Lietuvos Respublikos Seimo.

Kontrolierė kreipėsi į Žurnalistų etikos inspektorius dėl visuomenei pateikiamos informacijos apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus. R. Gudaitis vėliau priėmė sprendimą dėl vaikų ir paauglių teisių bei teisėtų interesų apgynimo nuo žalingų jų psichiniam ir etiniam-moraliniam vystymuisi žinių viešosios informacijos priemonėse, kuris buvo svarstytas Žmogaus teisių komitete.

B. Komandiruotės Lietuvoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 3 punktas nustato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius prižiūri ir kontroliuoja institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai.

Įgyvendinant šią kontrolieriaus įstatymo nuostatą bei siekiant išsiaiškinti su tiriamais skundais susijusias aplinkybes, susipažinti su Vaikų teisių apsaugos tarnybų darbu vietose bei susipažinti su kitomis vaikų teisių apsaugą įgyvendinančiomis institucijomis, per

ataskaitinį laikotarpį buvo aplankytos: Vilniaus miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Vilniaus rajono Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Vilniaus apskrities Sutrikusio vystymosi kūdikių namai, Marijampolės miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, viešoji įstaiga „Marijampolės vaiko tėviškės namai“, diskutuota su Marijampolės miesto meru V. Braziu, labdaros fondo „Vaiko tėviškės namai“ pirmininku monsinjoru V. Kazlausku („Marijampolės vaiko tėviškės namų“ steigėjas) bei kitais atsakingais pareigūnais. Taip pat aplankytos Alytaus miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Alytaus rajono vaikų teisių apsaugos tarnyba, dalyvauta pokalbyje su Alytaus rajono meru, taip pat aplankyta Simno vidurinė mokykla, aplankyta Anykščių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Utenos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Ažuožerių vaikų globos namai, Utenos vaikų globos namai. Taip pat aplankytos: Rokiškio rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Šalčininkų rajono Vaikų teisių apsaugos tarnyba, dalyvauta pokalbyje su Šalčininkų rajono meru, aplankyti Šalčininkų rajono savivaldybės Vaikų laikinos globos namai.

2001 m. balandžio 30 d. buvo aplankytas Vilniaus miesto II internatas-mokykla, 2001 m., balandžio 30 d. buvo aplankyta agentūros „Visos Lietuvos vaikai“ Valakampių sodyba ir šios agentūros vaikų nameliai Rulikiškėse, 2001 m. gegužės 8 d. buvo aplankyta: Jonavos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, pareiškėja M. B. ir jos globotinis D. B. bei pareiškėjos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui skundžiamas asmuo I. P. 2001 m. gegužės 16 d. buvo aplankyta Raseinių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba. 2001 m. gegužės 31 d. – birželio 1 d. buvo lankytasi Mažeikių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje, taip pat dalyvauta šios tarnybos organizuotoje konferencijoje tema „Vaikystė – ar tikrai laimingiausias metas?“. 2001 m. birželio 7 d. buvo aplankytas Švenčionių rajono savivaldybės Socialinės apsaugos skyrius. 2001 m. birželio 13 d. buvo aplankyta: Varėnos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, taip pat pil. K. ir R. Ž., gyvenantys Varėnos rajone, apžiūrėtos jų gyvenamosios ir buitines sąlygos, buvo bendrata su jų vaikais, taip pat artimiausiais kaimynais. Šios problemos buvo aptartos susitikimo su Varėnos rajono meru V. Mikalausku metu. 2001 m. birželio 28 d. buvo apsilankyta Šalčininkų rajono Eišiškių seniūnijos Viškūnų kaime. Taip pat, kadangi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gautas vaikų, lankančių Dieveniškių lopšelių-darželių, tėvų skundas dėl šiame lopšelyje-darželyje buvusių lietuvių lopšelio grupės (lankė 11 vaikų) ir darželio grupės (lankė 12 vaikų) neteisėto bei pažeidžiančio vaikų teises ir teisėtus interesus sujungimo bei darželio vedėjos J. Kirvel tinkamumo užimamoms pareigoms, nutarta apsilankyti Šalčininkų rajono Dieveniškių lopšelyje-darželyje.

2001 m. rugpjūčio 8 d. buvo aplankyta: Trakų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, pareiškėjos V., E. bei S. B., taip pat R. G. šeima. 2001 m. rugsėjo 5–7 dienomis buvo aplankytos: Akmenės rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Mažeikių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Palangos miesto Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Klaipėdos miesto ir Klaipėdos rajono Vaikų teisių apsaugos tarnybos, Kretingos rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba. Siekiant objektyviai nustatyti su tiriamu S. ir V. Š. skundu dėl Mažeikių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos skyriaus neobjektyvumo, netinkamo pareigų atlikimo bei netinkamo jų vaikaičių R. (g. 1994 m. gruodžio 27 d.) ir D. (g. 1998 m. lapkričio 24 d.) Š. teisių ir teisėtų interesų atstovavimo susijusias aplinkybes, apsilankyta G. ir M. J. šeimoje.

2001 m. rugsėjo 25 d. dalyvauta Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko A. Paulausko iniciatyva organizuotame pasitarime vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais, taip pat lankytasi Kauno miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyboje bei Kauno Vaikų ir jaunimo globos namuose.

2001 m. spalio 3 d. apsilankyta Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. 2001 m. spalio 4 d. apsilankyta Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. 2001 m. spalio 24 d. apsilankyta Gruzdžių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose.

2001 m. spalio 4 d., buvo aplankyta Molėtų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba bei viešoji įstaiga vaikų laikinosios globos namai „Baltažiedė lelija“, esantys Molėtų rajone.

2002 m. sausio 24 d. buvo nutarta apsilankyti Švenčionėlių vaikų auklėjimo ir globos namuose.

C. Konferencijos, seminarai, diskusijos, pasitarimai, susitikimai, paskaitos

Dalyvauta daugelyje valstybinių institucijų ir įvairių organizacijų rengtose konferencijose, seminaruose, pasitarimuose. Paminėtini tokie svarbesni renginiai:

- Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos organizuota konferencija, skirta Lietuvos Respublikos įžanginės ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje rezultatams aptarti;

- teismų nepriklausomumo principams ir naujam Teismų įstatymui skirtas renginys Lietuvos Respublikos Seime;

- išvažiuojamasis Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto posėdis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus [staigoje];

- dalyvauta Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko A. Paulausko iniciatyva organizuotame pasitarime vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais Kauno miesto savivaldybėje;
- diskusija „Sukurkime Europą vaikams: lai vaiko teisės tampa realybe“;
- konferencija „Vaikas, ekonomika ir Europos Sąjunga“;
- konferencija „Moksleivių socializacija vasarą“;
- UNICEF rengta tarptautinė konferencija, skirta vaikų teisėms ir valstybinei vaikų kultūros ugdymo programai;
- tarptautinė konferencija „Aš prieš smurtą“;
- tarptautinė konferencija Seime „Vaiko teisių apsaugos institucijos“
- seminaras apie gerą įstatymų leidybą;
- konferencija Mažeikių rajono savivaldybėje „Vaikystė – ar tikrai laimingiausias metas ?“
- bendra spaudos konferencija kartu su Žurnalistų etikos inspektoriumi „Žiniasklaidos įtaka vaikų teisėms ir teisėtiems interesams“;
- konferencija „Socialinis pedagogas besikeičiančioje visuomenėje“ Vilniaus pedagoginiame universitete;
- Tyrimo „Globos įstaigų veiklos analizė“ pristatymas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje;
- programos „Jaunoji Europa“ pristatymas Švietimo ir mokslo ministerijoje;
- vaikų teisių ir teisėtų interesų klausimais skaityta paskaita Pedagogų kvalifikacijos kėlimo centre;
- vaikų teisių ir teisėtų interesų klausimais skaityta paskaita Druskininkų mieste kartu su Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ organizuotame renginyje;
- Švietimo ir mokslo ministerijos organizuota konferencija „Socialinis pedagogas besikeičiančioje visuomenėje“.

D. Bendradarbiavimas su žiniasklaida

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatą, reglamentuojančią, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolierius visuomenės informavimo priemonėms teikia informaciją apie savo veiklą, išskyrus informaciją, dėl kurios gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai arba kuri Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra neskelbtina, aktyviai buvo bendradarbiauta su įvairiomis žiniasklaidos priemonėmis.

Per ataskaitinį laikotarpį buvo parengta ir transliuota per Lietuvos radijo 1-ąją programą keliasdešimt vaiko teisių apsaugos kontrolierės interviu aktualiais vaiko teisių apsaugos bei kontrolieriaus įstaigos veiklos klausimais.

Aktyviai bendradarbiauta su informacinėmis agentūromis – kontrolieriaus pranešimai veiklos klausimais visuomenei platinti per ELTA ir BNS agentūras. Bendradarbiauta bei oficiali Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pozicija reikšta, taip pat skelbta informacija apie įstaigos veiklą bei artimiausius planus tiek respublikinėje, tiek regioninėje spaudoje.

Taip pat kartu su Žurnalistų etikos inspektoriumi buvo surengta bendra spaudos konferencija tema „Žiniasklaidos įtaka vaikų teisėms ir teisėtiems interesams“.

Diskusijose aktualiausiai vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais dalyvauta Lietuvos televizijos laidose, taip pat regioninių televizijų laidose.

E. Dalyvavimas darbo grupių, komisijų veikloje

Be pagrindinių kontrolieriaus funkcijų – tirti fizinių ir juridinių asmenų skundus bei kontroliuoti teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, vykdyta aktyvi papildoma veikla – dalyvauta daugelyje įvairaus lygmens darbo grupių:

- dalyvaujama Respublikos Prezidento 2000 m. gruodžio 18 d. dekretu „Dėl darbo grupės, turinčios parengti veiksmy planą vaiko teisių apsaugai sustiprinti, sudarymo“ iš įvairių valstybės valdymo institucijų atstovų sudarytoje darbo grupėje;

- dalyvaujama Respublikos Prezidento 2001 m. kovo 7 d. dekretu „Dėl konsultacinės vaikų reikalų tarybos prie Respublikos Prezidento sudėties tvirtinimo“ atnaujintoje Konsultacinės vaikų reikalų tarybos veikloje;

- dalyvaujama Kultūros ministerijos suformuotoje darbo grupėje, rengiančioje nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos žiniasklaidos įtakos įstatymo projektą;

- dalyvaujama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos suformuotoje tarpžinybinėje darbo grupėje rengti siūlymams, kaip gerinti įvaikinimo procesą Lietuvoje;

- dalyvaujama Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytoje darbo grupėje autorių teises švietimo ir mokymo procese reglamentuojančiam norminiam aktui parengti;

- dalyvaujama Šiaurės Šalių Ministrų tarybos Informacijos biuro tarpžinybinėje tarybos finansuojamų projektų atrankos ekspertų darbo grupėje.

F. Ryšiai su visuomene

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga stengiasi kuo plačiau ir operatyviau informuoti visuomenę apie savo įstaigos įkūrimą, atliekamas funkcijas, teises bei pareigas. Tačiau tai nėra lengva, nes platesnei informacinei veiklai reikia gana daug lėšų.

Dar nespėta įgyvendinti daugelio planų, tačiau kontrolierės dalyvavimą įvairiose konferencijose, pasitarimuose, susitikimuose, komandiruotėse ir kituose renginiuose galima priskirti prie viešumo apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą didinimo.

Taip pat paminėtina, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos įsteigimas sulaukė didelio žiniasklaidos atstovų dėmesio. Kontrolieriaus įstaigos pranešimai taip pat buvo pateikiami visuomenei „Žinių radijo“, M-1 radijo stočių bei dienraščių „Lietuvos aidas“, „Valstiečių laikraštis“, „Lietuvos žinios“, „Respublika“, „Kauno diena“, taip pat žurnalų „Ekstra“, „Teisės konsultantas“ ir kt. pagalba. Pažymėtinas bendradarbiavimas su tų rajonų žiniasklaida, kuriuose kontrolierius atlieka konkretų tyrimą dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga apie savo veiklą pranešimus nuolat atnaujina įstaigos interneto tinklalapyje adresu: <http://www3.lrs.lt> (skyriuje „Institucijos, atskaitingos Seimui“). Taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos rekvizitai ir kreipimosi tvarka periodiškai skelbiami spaudoje, radijuje, televizijoje.

Bendradarbiaujant su UNICEF Lietuvos nacionaliniu komitetu buvo parengtas ir išleistas lankstinukas apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą bei kreipimosi į kontrolierių tvarką, kuris šiuo metu per komandiruotes ir susitikimus platinamas įvairiose savivaldybėse.

Kontrolieriaus įstaigoje kaupiama ir sisteminama periodinė spauda, susijusi su vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimais, taip pat su kontrolieriaus įstaigos veikla.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nuo 2001 metų trečio ketvirčio rengia ir toliau planuoja rengti regioninius vaikų teisių apsaugos specialistų pasitarimus aktualiausiais vaikų teisių apsaugos klausimais.

Taip pat planuojamas organizuoti geriausio rašinio vaiko teisių apsaugos klausimais konkursas, kurio pagrindinis tikslas būtų populiarinti vaiko teisių apsaugą, daryti žinomesnę bei prieinamesnę pačią Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą.

Kaip jau minėta, daugelis įstaigos informacinės veiklos prioritetų yra artimiausiuose planuose. Įstaiga ir toliau plės savo informacinę veiklą, taip pat bendradarbiavimą su miestų bei rajonų žiniasklaidos atstovais.

VII. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

A. Komandiruotės

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2001 m. sausio 12 d. potvarkį Nr. 8 „Dėl dalyvavimo Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 26 – ojoje sesijoje“, dalyvauta **2001 m. sausio 8–26 dienomis** Ženevoje vykusioje 26 – ojoje Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto sesijoje. 2001 m. sausio 17 d. čia buvo pristatyta Lietuvos Respublikos įžanginė Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto posėdyje, kuriame ir buvo pristatyta ši Lietuvos Respublikos ataskaita, buvo pažymėta, kad Lietuvos ataskaita pateikta laiku. Atkreiptas dėmesys, kad Lietuvoje per ataskaitinį laikotarpį priimta nemažai labai svarbių įstatymų vaikų teisių apsaugos klausimais: Vaiko teisių apsaugos pagrindų, Vaiko globos, Psichikos sveikatos, Specialaus ugdymo, ratifikuota 1993 m. Hagos konvencija „Dėl vaiko teisių apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“. Naujai priimtuose Baudžiamajame ir Civiliniame kodeksuose (ypač jo III knygoje „Šeimos teisė“) yra specialios vaikų teisių bei teisėtų interesų apsaugos nuostatos, papildytas Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas (įvesta pašalpa šeimoms, auginančioms 3 ir daugiau vaikų). Įsteigta ir veikia Vaiko teisių konsultacinė taryba, sukurtas nemažas vaiko teisių apsaugos institucijų tinklas, pradėta nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma, Lietuvos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę programą prieš vaikų seksualinį ir seksualinį komercinį išnaudojimą. Teigiamai įvertintas, vykdant Lietuvos jaunimo metų programą, Moksleivių parlamento įkūrimas, taip pat tai, kad jaunimas ir moksleiviai kviečiami ir įtraukiami į darbo grupes Švietimo ir mokslo ministerijoje, kurios kuria teisės aktus ir programas. Ypatingas dėmesys ir pagyrimas skirtas Lietuvai už tai, kad jau yra įkurta ir veikia Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucija.

Tiesa, buvo atkreiptas Lietuvos delegacijos dėmesys ir į kai kuriuos neigiamus aspektus: į šiuo metu labai akivaizdžią Lietuvos problemą – augantį nedarbą, ryškėjantį visuomenės sluoksniavimąsi į turtinguosius ir skurstančiuosius, kur tarp skurstančiųjų yra nemažai vaikų, į ryškius skirtumus tarp kaimo ir miesto, į tai, kad nacionaliniame biudžete neiškirti paramos vaikams prioritetai, kad trūksta koordinacijos valstybinėms institucijoms organizuojant ir įgyvendinant vaikų teisių apsaugą, į Vaiko teisių konvencijos nuostatų nepakankamą skleidimą visuomenėje, į tai, kad žiniasklaidos propaguojamas smurtas neigiamai veikia nepilnamečius.

2001 m. gegužės 29–31 dienomis Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remiama Šiaurės Šalių Ministrų Tarybos informacinio biuro, dalyvavo konferencijoje „Vaikų teisių apsauga Europoje – atsakomybės iššaukimas“ Švedijoje, Orebro mieste. Konferencijoje dalyvavo vaikų teisių apsaugos specialistai iš įvairių šalių, t. y. Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Čekijos Respublikos, Danijos, Estijos, Suomijos, Graikijos, Italijos, Airijos, Latvijos, Slovėnijos, Ispanijos, Švedijos, Lietuvos ir kt. Šios konferencijos tikslas buvo parengti Orebro Veiksmų Dienotvarkę – veiksmų planą, kuriame būtų pateiktos JT Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo būdų rekomendacijos. Rengiant šį veiksmų planą, įvairių šalių atitinkamos institucijos dalijosi informacija. Plano pradžioje yra svarstomos vaikų socialinės, politinės ir kultūrinės teisės, o vėliau prieinama prie specifinių vaikų grupių, kurios gali turėti specifinių poreikių. Veiksmų plane sudėta bendrai surinkta informacija iš „Gelbėjime vaikus Švedija“, „Gelbėjime vaikus Jungtinė Karalystė“, Tarptautinės darbo Organizacijos ir kt. Pagrindinis plano tikslas yra užtikrinti egzistuojančių teisinių bazių tinkamą naudojimą. Šiame Plane taip pat yra nemažai visiškai naujų idėjų. Tai Europos vaikų observatorijos kūrimas, Etinio žiniasklaidos kodekso kūrimas, prevencinių įrankių kūrimas bei kova dėl seksualinio išnaudojimo, čigonų ir keliaujančių vaikų problemų sprendimo klausimų ir pan.

2001 m. birželio 17–21 dienomis Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Stokholme, Švedijoje, vykusioje konferencijoje „Karta pavojuje“. Konferencijoje pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į vaikų gerovę, vaikus ypatingose aplinkybėse, jaunos nusikaltėlius, vaikų darbą, vaikų išnaudojimą, išsilavinimą, sveikatą ir kt. Didelis dėmesys šioje konferencijoje buvo koncentruotas į atskirų regionų vaikus. Daug buvo kalbėta apie buvusios Jugoslavijos vaikus, vaikus iš Baltijos šalių ir Baltarusijos, Rusijos Federacijos bei Ukrainos.

Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) pirmininkės Ankie Vanderkerckhove kvietimu, **2001 m. spalio 10–12 dienomis** Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) metiniame susitikime Paryžiuje, kurio organizatorius – Prancūzijos vaiko teisių ombudsmenė Claire Brisset. Šiame susitikime dalyvavo ombudsmenai (jų įgalioti atstovai) iš 21 pasaulio šalies. Konferencijos metu buvo išklaustytos kiekvienos iš šalių – ENOC narių ir kandidatų ataskaitos apie tai, kaip kiekviena iš šalių – susitikimo dalyvių organizuoja bei aprūpina vaiko teisių ombudsmenų institucijų veiklą. Be to, buvo išklaustytos šalių ataskaitos bei aptarti klausimai, kurie turėjo būti nagrinėjami atidėtame pirmajame visuotiniame nepriklausomų žmogaus/vaikų teisių gynimo institucijų susitikime Niujorke 2001 m. rugsėjo 18 d. Taip pat buvo aptarta medžiaga iš Berlyno konferencijos, skirtos Europos ir centrinės Azijos vaikams. Vienas iš esminių šio Europos ombudsmenų 2001 metų susitikime pasiektų rezultatų buvo patvirtinti

rekomendaciniai standartai šalims, siekiančioms tapti ENOC narėmis. Daug dėmesio buvo skirta ENOC juridinio statuso projekto aptarimui bei derinimui su susitikimo dalyviais. 2001 metų ENOC susitikimo metu, be kita ko, buvo aptartas ir Europos Žmogaus Teisių teismo vaidmuo vaikų teisių pažeidimo klausimais, taip pat aptartas pasirengimas pasauliniam kongresui Japonijoje, Jokohamos mieste, kuris bus skirtas vaikų komercinio ir seksualinio išnaudojimo klausimams.

Dalyvavimas ENOC susitikime Lietuvos vaiko teisių apsaugos kontrolieriui turėjo labai didelę reikšmę. Visų pirma pats Lietuvos vaiko teisių kontrolieriaus dalyvavimas yra vertintinas kaip pasaulinis pripažinimas. Taip pat tai yra pirmas ir labai svarbus žingsnis į Europos vaikų ombudsmenų tinklą. Pažymėtina ir tai, kad šio vizito metu buvo užmegzti ryšiai su Ispanijos, Danijos, Belgijos, Austrijos, Lenkijos, Norvegijos, Islandijos, Makedonijos, Portugalijos, Vengrijos, Velso, Švedijos, Rumunijos, Rusijos, Gruzijos ir Latvijos vaikų ombudsmenais. Susitikime Europos vaikų teisių ombudsmenai buvo supažindinti su Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusu ir jos veikla.

B. Seminarai

Viena iš svarbesnių priemonių Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tobulinimo atžvilgiu buvo 2001 m. lapkričio 27–29 d. stažuotė Norvegijos vaikų ombudsmeno įstaigoje. Pasinaudojant Norvegijos vaikų ombudsmeno kvietimu ir atsižvelgiant į tai, kad Norvegijos vaikų ombudsmeno įstaiga yra viena iš pirmųjų ir turinčių didžiausią patirtį vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimo srityje, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbuotojai lankėsi Norvegijos vaikų ombudsmeno įstaigoje. Tris dienas trukusiuose susitikimuose-seminaruose įstaigos darbuotojai dalijosi patirtimi bei mokėsi iš Norvegijos kolegų. Apie galimus konfliktų tarp mokinių ir mokytojų sprendimus buvo kalbėta su tarpininkavimo tarybos (Mediation Board and Peer) atstove Maria Vacarisas, kuri paaiškino, jog tokio pobūdžio konfliktai Norvegijoje sprendžiami ne teisiniu keliu, o padedant tarpininkams. Tarpininkai nesikiša į ginčą tarp šalių, tačiau sudaro aplinką, kurioje konfliktuojančios šalys išsako savo nuomonę ir geranoriškai bando rasti konflikto sprendimą, kuris tenkintų abi konflikto šalis.

Su Mokyklų Psichologų Tarnybos Osle (School Psychological Service – Oslo) atstovu Jon-Hakon Shultz buvo aptarta šios tarnybos veikla. Tarnyboje veikia Krizių tyrimo komanda, kurios tikslas – išsiaiškinti, stebėti ir padėti mokykloms civilizuotu keliu spręsti kylančias krizines situacijas.

Nevyriausybinių organizacijų „Jaunimas prieš prievartą“ („Youth against Violence“) atstovas seminario metu akcentavo, kad į nusikalstamą veiklą, psichiką veikiančių medžiagų vartojimą ir pan. įtraukiami vaikai, kuriems trūksta dėmesio, rūpesčio ir meilės. Organizacijos atstovai pateikė keletą būdų, kuriuos taikant galima būtų išvengti tokių situacijų atsiradimo.

Seminaro metu su Norvegijos vaikų ombudsmenu Trond Waage buvo aptarta bendra padėtis vaikų teisių apsaugos srityje, susipažinta su problemomis vaikų švietimo, užimtumo, nusižengusių (nusikaltusių) vaikų gražinimo į visuomenę ir kt. srityse.

Vaikų ombudsmenas išsamiai supažindino su pagrindiniais įstaigos veiklos tikslais ir kryptimis, darbo organizavimo principais ir metodais: sustiprinti vaikų ir jaunimo galimybę dalyvauti visuomenės gyvenime kaip lygiaverčiam nariui, siekti pagerinti dialogą tarp atskirų visuomenės narių ir juos aptarnaujančių institucijų. Taip pat pažymėjo, jog valstybės institucijų veikla yra formuojama ir organizuojama taip, kad vaikas nebūtų paimamas iš jam įprastos aplinkos, tačiau įvairiomis priemonėmis mėginama pakeisti tą aplinką, sudaryti sąlygas, kad vaiko teisės ir teisėti interesai nebūtų pažeidžiami, kad vaikas jaustųsi saugus. Norvegijos vaikų ombudsmenas atkreipė dėmesį į tai, kad šalyje vyrauja požiūris, jog specialių institucijų skaičius turi būti mažinamas, vaikai neturi būti izoliuojami. Taip pat buvo pabrėžta, kad Norvegijoje vyksta diskusijos dėl nusižengusių (nusikaltusių) vaikų iki 15 metų. Priešingai nei Lietuvoje, šie vaikai nėra apgyvendinami specialiose įstaigose, kadangi tam prieštarauja psichologai, be to, ir praktika patvirtino nuostatą, kad blogis sąlygoja blogį, ir vaikai tokio pobūdžio įstaigose negali pasitaisyti. Sprendžiant visas šias problemas dažnai pasitelkiama privačias institucijas, pvz., privačius narkologijos centrus, o atsakomybė už vaiką, tinkamą jo gyvenimo būdą ir sąlygas tenka visų pirma tėvams.

Stazuotės Norvegijoje metu įvyko susitikimas su Norvegijos Šeimos ir vaiko reikalų ministerijos patarėja Siw Ellefsen bei kitais ministerijos darbuotojais, kurio metu buvo aptartos įstatyminės vaikų teisių apsaugos spragos ir pasidalyta patarimais ir pasiūlymais, kaip galima būtų išspręsti šias problemas pasitelkiant tarpusavio šalių patirtį konkrečiais atvejais.

C. Konferencijos Lietuvoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat dalyvavo Lietuvoje rengiamose tarptautinėse konferencijose. **2001 metų kovo 26 d.** Lietuvos Respublikos Seime vyko Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos kartu su Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, Švedijos organizacija „Save the Children“, Švedijos ambasada Lietuvoje, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bei Europos komitetu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

organizuota konferencija „Sukurkime Europą vaikams: lai vaiko teisės tampa realybe“. Konferencijoje dalyvavęs Švedijos Karalystės Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Jan Palmstierna pažymėjo, jog Europos plėtra yra labai svarbi ir pasirengti jai šiandien yra pagrindinė užduotis. Taip pat buvo pabrėžta, kad Europos Sąjungoje pirmininkaujančios Švedijos tikslas yra pasirengti nutiesti kelią šiam esminiam pasirengimui, o derybų procese vaiko teisė yra viena iš žmogaus teisių dalis. Vaikų teisių apsaugos strategija ir politika turėtų būti plėtojama pagal nacionalinę padėtį ir šalies poreikiu.

Europos komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinis direktorius Petras Auštrevičius konferencijoje pažymėjo, jog 2001–2003 metais Lietuva yra numachiusi ratifikuoti 5 labai svarbias konvencijas, susijusias su vaikų teisėmis:

- 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų;
- 1973 m. Hagos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su alimentinėmis pareigomis, pripažinimo ir vykdymo;
- 1973 m. Hagos konvenciją dėl teisės, taikomos alimentinėms pareigoms;
- 1980 m. Europos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atstatymo;
- Tarptautinės darbo organizacijos konvenciją Nr.182 dėl nepriimtino vaikų darbo ir neatidėliotinių veiksmų jam panaikinti.

Švedijos „Gelbėkit vaikus“ organizacijos pirmininkė p. Gorel Thurdin pasakojo apie Švedijos vaikų teisių organizacijos veiklą, kuri yra nepriklausoma, kovoja už vaikų teises, vadovaujasi JT Vaiko teisių konvencija ir siekia daryti įtaką žmonių nuomonei, tėvams, mokytojams, politikams ir kitiems asmenims, kurie priima sprendimus valstybės, europiniu ir viso pasaulio lygmeniu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė šioje konferencijoje pažymėjo, kad per pastaruosius dešimtmečius labai pasikeitė visuomenės požiūris į vaikus. Tuo tarpu kai seniau visą laiką vaikų teisėmis rūpinosi tik tėvai ar kiti jų teisėti atstovai, dabar vaikai tapo savarankiškesniais teisės subjektais ir įgijo kitokį statusą. Kontrolierė pažymėjo, jog JT Vaiko teisių konvencija yra nuosekliausias ir išsamiausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas, kuris pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų teises. 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas sudarė teisinę prielaidą užtikrinti JT vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.

2001 metų birželio 1 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Tarptautinei Vaikų gynimo dienai paminėti Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos kartu su Lietuvos nacionaliniu UNICEF komitetu bei Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu

organizuotoje konferencijoje „Vaiko teisės ir Valstybinė vaikų kultūros ugdymo programa“. Konferencijoje buvo aptartas vaikų kultūros ugdymo programos kūrimas, su vaikų priežiūra bei jų auklėjimo sunkumais dažniausiai susiduriančių asmenų socialinės padėties ypatumai, paminėtos ministerijų rengiamos vaikų programos, siekiant gerinti moksleivių užimtumą, papildomo ugdymo plėtotę, narkotikų kontrolę, narkomanijos prevenciją, demokratinio ir pilietinio ugdymo skatinimą bei kt. Konferencijos metu buvo pažymėta, jog labai svarbu yra įgyvendinti apskrityse bei savivaldybėse sukurtas bei dar kuriamas nusikalstamumo prevencijos programas.

2001 metų lapkričio 20 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos kartu su „Gelbėkit vaikus“ Lietuvoje organizuotoje tarptautinėje konferencijoje „Vaiko teisių apsaugos kontrolės institucijos“.

Konferencijoje dalyvavusi Švedijos vaikų ombudsmenė Lena Nyberg pažymėjo, jog Švedijoje ombudsmenas ypatingą dėmesį skiria priimtiems įstatymams, kitiems įstatymo galią turintiems dokumentams, Švedijos įsipareigojimams pagal JT Vaiko teisių konvenciją įgyvendinti. Konferencijoje buvo pabrėžta, jog reikia suformuoti bendrą nuomonę, remiančią vaikų ir jaunimo teisę į gerą, ugdančią ir saugią aplinką, kad mokyklose būtų sveikatos priežiūra ir būtų laikomasi darbo aplinkos įstatymo nuostatų.

Šios konferencijos metu Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė susipažino su Švedijos vaikų ombudsmene Lena Nyberg, aptarė aktualius vaikų teisių apsaugos klausimus Lietuvoje ir Švedijoje bei nutarė ir ateityje bendradarbiauti vaikų teisių apsaugos srityje.

D. Susitikimai

2001 metų rugpjūčio 6 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje įvyko susitikimas su Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados Lietuvoje darbuotojais dėl vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu pradėto tyrimo dėl neteisėto vaikų išvežimo į užsienį. Šalys pasikeitė turima informacija ir užtikrino viena kitą dėl tolesnio bendradarbiavimo.

2001 metų gruodžio mėnesį vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Jungtinių Tautų Vaikų Fondo direktoriumi J. Pusvaškiu ir UNICEF regionine direktore Shahnaz Kianian-Firouzgar. Ponia Shahnaz Kianian-Firouzgar domėjosi apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą. Ji pastebėjo, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla skiriasi nuo kitų ombudsmenų veiklos. Kontrolierius, neviršydamas jam įstatymų suteiktų įgaliojimų, tiria skundus, o kitų Europos šalių ombudsmenai daugiausia užsiima vaikų teisių politikos formavimu. Susitikimo metu buvo aptarta tarptautinio bendradarbiavimo su kitų

šalių ombudsmenais svarba bei atkreiptas didelis dėmesys į įvaikinimo sritį. UNICEF regioninė direktorė pabrėžė, jog labai svarbu yra grįžtamoji informacija apie vaikus, įvaikintus užsienio šalyse. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog Lietuvoje reikalinga centrinė institucija, koordinuojanti vaikų teisių apsaugos klausimus. Vaikų teisių apsaugos kontrolieriui buvo pasiūlyta išskirti pagrindines sritis vaikų teisių apsaugoje, kuriose UNICEF galėtų paremti atitinkamus projektus.

2001 metų gruodžio mėnesį vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Orebro renginių organizacijos prezidente Carina Brandt ir aptarė 2002 metų Tarptautinei Vaikų gynimo dieni paminėti renginio organizavimo Lietuvoje galimybes bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos buvimą organizaciniame šios konferencijos komitete.

E. Bendradarbiavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės vyr. patarėjas dalyvauja darbo grupėje Šiaurės šalių informacinio biuro finansuojamiems projektams vertinti ir atrinkti. Pagal Šiaurės Ministrų Tarybos programas „Šiaurės šalių veiksmų planas vaikų ir jaunimo padėčiai gerinti“ ir „Baltijos ir Šiaurės šalių vaikų ir jaunimo kultūrinių mainų programa“ yra finansuojami maži ir dideli projektai. Šiai darbo grupei yra teikiami įvairiausių institucijų, organizacijų, mokyklų ir kt. projektai su patraukliomis idėjomis, kurių finansavimo tikslingumą sprendžia darbo grupės nariai, įdėmiai ir išsamiai peržiūrėję kiekvieną projektą bei pateikę atskirus savo pasiūlymus.

2001 metų vasario 14 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į P. Cihan Sultanoglu, Jungtinių Tautų atstovybės koordinatore, Jungtinių Tautų Vystymo Programos įgaliojimą atstovę Lietuvoje, dėl geranoriško ir nuoširdaus įstaigų bendradarbiavimo bei apsvarstyti galimybes finansiškai paremti jaunos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos parengtus ir svarbius Lietuvai projektus. Be abejo, buvo paminėta, jog ši parama padėtų užtikrinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos sklandžią veiklą ir kokybišką įstaigai priskirtų funkcijų realizavimą.

Po šio kreipimosi vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su p. Cihan Sultanoglu ir aptarė visus galimus pagalbos variantus, kurie turėtų didelę reikšmę ne tik Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pradiniam veiklos etapui, bet ir visos vaikų teisių apsaugos sistemos tobulinimui.

2001 m. balandžio 24 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė rekomendavo Lietuvos nacionalinį UNICEF komitetą dalyvauti Švietimo ir mokslo ministerijos paskelbtame Narkomanijos prevencijos projektų konkurse. Buvo pažymėta, jog nacionalinis UNICEF

komitetas turi patirties dirbant narkomanijos prevencijos srityje, nes kartu su respublikiniu AIDS centru vykdo tokio pobūdžio programas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga glaudžiai bendradarbiauja su Jungtinių Amerikos Valstijų ambasada Lietuvoje. Ne kartą įstaigoje buvo susitikta su JAV ambasados Lietuvoje darbuotojais, siekiant pasikeisti turima informacija apie vaiko teisių apsaugą, bei kontrolieriaus sprendimu savo iniciatyva pradėtos bylos, susijusios su neteisėtu vaikų išvežimu į JAV. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikia informaciją Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadai Lietuvoje apie kontrolieriaus įstaigoje gautų skundų skaičių, apie dažniausiai pasitaikančių skundų problemų pobūdį ir kt.

Atkreiptinas dėmesys, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bendradarbiauja su Jungtinių Tautų Vaikų Fondu bei Šiaurės Ministrų Tarybos informacijos biuru, kuriems padedant Vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali dalyvauti daugelyje konferencijų bei susitikimų, o įstaiga gali kurti patrauklų įvaizdį bei informuoti apie savo veiklą platesniam suinteresuotų asmenų, įstaigų bei organizacijų ratui.

F. Projektai

2001 metų pradžioje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga Jungtinių Tautų Vaikų Fondui pateikė projektą dėl lankstinukų apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą išleidimo finansavimo. Projektas buvo derinamas su JT Vaikų Fondo direktoriumi p. J. Pusvaškiu, ir 2001 metų pavasarį buvo išleista per 10 000 vienetų lankstinukų, kuriuose buvo nurodyta pagrindinė informacija apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, kreipimosi į kontrolierių tvarką bei informacija apie skundo turinį. Beje, šiame leidinuke yra paaiškinti atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimami sprendimai. Ateityje planuojama tokio pobūdžio informacinį lankstinuką išleisti ir užsienio kalbomis, kaip Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos reklaminį bei informacinį leidinį bendraujant su įvairiomis užsienio institucijomis, organizacijomis, atsakingais asmenimis, susijusiais su vaiko teisių bei teisėtų interesų apsauga.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga **2001 metais** pateikė projektą UNICEF ofisui Ženevoje dėl „Teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą“ rinkinio išleidimo Lietuvoje. Įstaigos darbuotojai derino ir tarėsi su UNICEF atstovais dėl šio leidinio tikslingumo bei naudos, ir 2001 metų pabaigoje buvo gautas UNICEF sutikimas bei užtikrinimas dėl šio projekto finansavimo. Šiuo metu įstaigoje rengiamas šio leidinio juodraštis, artimiausiu metu planuojama šį leidinį išleisti. Be to, planuojama šį leidinį išversti į anglų kalbą.